Joris Cuppen, Rita Kennis, Bianca Leest,
Ardita Muja, Tessa Termorshuizen & Maarten Wolbers

M.m.v.: Myrthe Hendrix, Daniëlle van Helvoirt,
Kalle Stoffers en Bente van Zuijdam

Monitor Werkagenda Mbo 2023-2027 en Stagepact 2023-2027:

Startrapportage Prioriteit 1: Kansengelijkheid

ResearchNed
KBA Nijmegen

mei 2024

Monitor Werkagenda Mbo 2023-2027 en Stagepact 2023-2027:
Startrapportage Prioriteit 1 - Kansengelijkheid

Joris Cuppen, Rita Kennis, Bianca Leest, Ardita Muja, Tessa Termorshuizen & Maarten Wolbers
M.m.v.: Myrthe Hendrix, Daniëlle van Helvoirt, Kalle Stoffers en Bente van Zuijdam
Juni 2024

© 2024 ResearchNed Nijmegen in opdracht van Ministerie van OCW

Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2015 voor kwaliteitsmanagementsystemen, NEN-ISO 20252:2019 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek en NEN-ISO 27001:2017 voor informatiebeveiliging

Managementsamenvatting

Met de landelijke Werkagenda Mbo 2023-2027 en het Stagepact Mbo 2023-2027 worden investeringen in het mbo gedaan. Eén van de drie prioriteiten uit de Werkagenda is het bevorderen van kansengelijkheid. Deze startmeting is een eerste aanzet om de ontwikkelingen voor deze prioriteit uit de Werkagenda te volgen. Binnen deze prioriteit zijn vijf doelstellingen opgesteld, waarbij voor elke doelstelling één of meerdere indicatoren zijn gekozen.

Doelstelling 1.1 gaat over het bijdragen aan een **gelijkwaardige behandeling van alle studenten**. Met deze maatregelen wordt ingezet op de versterking van de positie van, en waardering voor, mbo-studenten. Maatregelen zijn gericht op het verkleinen van verschillen, bijvoorbeeld ten aanzien van het opdoen van internationale ervaring, studentenhuisvesting, en infrastructuur rondom het studeren (zoals het faciliteren van bestuursbeurzen en studieverenigingen). Hoewel er verschillende initiatieven zijn genomen om dit meer gelijk te trekken, zijn er ook nog veel verschillen wat betreft het studeren aan een mbo-instelling en andere onderwijsinstellingen.

Doelstelling 1.2 zet in op het **verbeteren van het studentenwelzijn, de veiligheid van studenten op school en leerbedrijven en op het verbeteren van de toegankelijkheid voor studenten met een ondersteuningsbehoefte**. Binnen de doelstellingen zijn maatregelen geformuleerd over o.a. uitbreiding van het sociale veiligheidsplan en het vergroten van aandacht voor welzijn. Hoewel het welzijn zich positief heeft ontwikkeld na de corona-jaren, acht in 2024 nog steeds 13 procent van de studenten zich mentaal ongezond. De ervaren veiligheid van studenten is redelijk hoog (80 procent van de mbo-studenten voelt zich veilig op de school; op stage en de leerwerkplek is dit wat hoger).

Doelstelling 1.3 gaat over het **verbeteren van de begeleiding op school en het verminderen van vsv**. Met de maatregelen wordt ingezet op o.a. extra begeleiding van jongeren in de terugkeer naar school en verhoogde bekostiging voor mbo-niveau 2. Studenten zijn niet heel positief over de begeleiding op school; slechts de helft van hen is hier positief over. Hoewel het aantal vsv'ers licht gedaald is tussen '21/'22 en '22/'23, is het aandeel tussen deze jaren gestegen naar 6,5 procent. De doelstelling om vsv in 2026 terug te brengen naar 18.000 is dan ook nog niet behaald.

Bij doelstelling 1.4 wordt ingezet op het **versterken van de beroepskolom en het stimuleren van de in- en doorstroom**. Met de maatregelen wordt o.a. ingezet op het stimuleren van afstemmen van onderwijs-programma's met het vo- en hbo-veld, om zo drempels tussen deze onderwijssoorten weg te nemen. De doorstroom binnen het mbo was in het meest recente jaar afgenomen t.o.v. eerdere jaren: 70 procent van de studenten stroomde succesvol door na instroom. De doorstroom mbo-hbo was tijdelijk hoger tijdens de coronapandemie; in het meest recente jaar (gediplomeerden in '21/'22) lag dit onder het niveau van vóór corona: minder studenten stroomden door naar het hbo. De doorstroom was ook wat minder succesvol; het doorstroomsucces nam af t.o.v. eerdere jaren, maar ligt hiermee op het niveau van pre-corona jaren. Over het algemeen zijn studenten niet tevreden over de begeleiding die ze krijgen bij de keuze tussen werk of een vervolgopleiding; zo geldt voor niveau 4 studenten dat slechts 28% hier tevreden over is.

Tot slot wordt bij doelstelling 1.5 ingezet op het **verminderen van de laaggeletterdheid**. Maatregelen hierover gaan o.a. over deelname aan het LLO-Collectief. Het aantal laaggeletterden is geschat op 2,5 mln. mensen. Ook neemt de leesvaardigheid van jongeren al jaren af; uit het meest recente PISA-onderzoek bleek dat een kwart van de 15-jarigen te laaggeletterd is om schoolteksten te begrijpen.

Binnen deze meerjarige monitor worden de ontwikkelingen op de hierboven genoemde doelstellingen verder gevolgd. Dit zal in latere onderzoeken worden uitgebreid met meer (recente) gegevens en uitgebreidere analyses. Ook zal worden gekeken naar de inzet van mbo-instellingen op de verschillende doelstellingen.

Inhoudsopgave

1	**Inleiding**	**1**
1.1	Achtergrond	1
1.2	Prioriteit kansengelijkheid	1
1.3	Doel monitor en onderzoeksvragen	2
1.4	Methode	3
1.5	Leeswijzer	4
2	**Literatuuronderzoek**	**5**
2.1	Kansengelijkheid	5
3	**Doelstelling 1: Bijdragen aan gelijkwaardige behandeling alle studenten**	**12**
3.1	Wat staat er in de werkagenda?	12
3.2	Wat is er al bekend?	13
3.3	Landelijke ontwikkeling indicatoren	15
4	**Doelstelling 2: Verbeteren studentenwelzijn, versterken integrale veiligheid op school en leerbedrijf en vergroten toegankelijkheid**	**18**
4.1	Wat staat er in de werkagenda?	18
4.2	Wat is er al bekend?	19
4.3	Landelijke ontwikkeling indicatoren	24
5	**Doelstelling 3: Verbeteren begeleiding (op school en bij overgang naar werk/vervolgstudie), verminderen aantal VSV'ers**	**27**
5.1	Wat staat er in de werkagenda?	27
5.2	Wat is er al bekend?	28
5.3	Landelijke ontwikkeling indicatoren	30
6	**Doelstelling 4: Versterken beroepskolom, stimuleren in- en doorstroom**	**39**
6.1	Wat staat er in de werkagenda?	39
6.2	Wat is er al bekend?	39
6.3	Landelijke ontwikkeling indicatoren	42
7	**Doelstelling 5: Verminderen laaggeletterdheid**	**50**
7.1	Wat staat er in de werkagenda?	50
7.2	Wat is er al bekend?	50
7.3	Landelijke ontwikkeling	53
8	**Conclusie**	**55**

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Om te zorgen dat mbo-studenten een cruciale rol kunnen blijven spelen in de economie en samenleving, investeert de Rijksoverheid in het versterken van het mbo. De investering in het mbo is in overleg met diverse stakeholders[1] uitgewerkt in de landelijke Werkagenda Mbo 2023-2027: *Samen Werken aan Talent*. In de Werkagenda zijn drie prioriteiten aangebracht: 1) het vergroten van kansengelijkheid; 2) verbeteren van de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt; 3) geven van een impuls aan de kwaliteit van onderwijs en onderzoek. Naast de Werkagenda is het Stagepact 2023-2027 opgesteld, waarmee wordt ingezet op het verbeteren van het leren in de praktijk. Binnen het Stagepact zijn vier prioriteiten geformuleerd, namelijk het 1) verbeteren van stagebegeleiding, 2) uitbannen van stagediscriminatie, 3) realiseren van voldoende stageplaatsen en 4) bieden van een passende vergoeding. Deze prioriteiten uit de Werkagenda en het Stagepact zijn verder uitgewerkt in doelstellingen en maatregelen om deze doelen te bereiken.

Maart 2023 is de Regeling kwaliteitsafspraken mbo 2024-2027[2] gepubliceerd. Mbo-instellingen kunnen aanspraak maken op de vrijgemaakte gelden, om daarmee vooruitgang te boeken op de in de werkagenda geformuleerde doelstellingen. Voor 2024 en 2025 t/m 2027 is hiervoor jaarlijks resp. € 704 miljoen euro en ca. € 540 miljoen euro gereserveerd. Instellingen dienen hiervoor kwaliteitsagenda's op te stellen waarin zij uitleggen hoe, en met wie, ze de situatie willen verbeteren. Vervolgens dienen instellingen jaarlijks verantwoording hierover af te leggen.

1.2 Prioriteit kansengelijkheid

Dit deelonderzoek richt zich op prioriteit 1 uit de Werkagenda: het vergroten van kansengelijkheid. Het streven naar kansengelijkheid in het mbo veronderstelt het meritocratisch principe: studenten dienen succes te behalen op basis van hun competenties en inzet, en niet op andere (toegeschreven) kenmerken (zoals migratieachtergrond of sociaal milieu). Studenten met vergelijkbare competenties en inzet zouden dus ook vergelijkbare onderwijsloopbanen moeten hebben. Kansengelijkheid kan zich op veel manieren en momenten manifesteren (we gaan hier in paragraaf 2.1 verder op in): in dit onderzoek richten we ons in de eerste plaats op de vijf doelstellingen uit de Werkagenda, waarbij de aandacht mede uitgaat naar het concept kansengelijkheid.

1 JOB, BVMBO, de MBO Raad, NRTO, VNO-NCW/MKB Nederland, VNG, SBB en het Minsterie van OCW)
2 Staatscourant 2023, 8133, zie: https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2023-8133.html

Doelstellingen Kansengelijkheid uit Werkagenda Mbo

1. We dragen bij aan het gelijkwaardig behandelen van alle studenten in Nederland
2. We verbeteren het studenten-welzijn en versterken van de (integrale) veiligheid op scholen en leerbedrijven. We vergroten de toegankelijkheid van het mbo voor studenten, met een ondersteuningsbehoefte. We maken het mbo inclusiever.
3. We versterken de begeleiding in het onderwijs en bij de stap van school naar werk of vervolgopleiding (met name voor niveau 2 studenten). We zetten ons maximaal in om de stijging van het aantal voortijdig schoolverlaters, die nu ontstaat na jarenlange daling, af te remmen en om te buigen. We werken toe naar minder dan 18.000 nieuwe vsv'ers in 2026.
4. We versterken de beroepsgerichte route. Dit doen we door het faciliteren van vmbo, mbo en hbo-scholen om zorg te dragen voor een naadloze aansluiting wanneer studenten verwant doorstromen. We stimuleren in-en doorstroom in de beroepskolom, zodat iedereen de kans krijgt hun leerpotentieel optimaal te benutten. Het volgen van beroepsonderwijs is een positieve keuze. Er ontstaat maatschappelijke herwaardering voor het beroepsonderwijs.
5. Het mbo draagt bij aan het verminderen van laaggeletterdheid door te investeren in scholingsprogramma's voor laaggeletterden.

1.3 Doel monitor en onderzoeksvragen

Om de vooruitgang op het gebied op de prioriteit Kansengelijkheid uit de Werkagenda te monitoren is dit deelonderzoek gestart. In dit deelonderzoek wordt ingegaan op de landelijke ontwikkelingen die zich voor en tijdens de Werkagenda Mbo voordoen op een selectie van indicatoren. Daarnaast moet de Monitor instellingen helpen om inzicht te krijgen in deze ontwikkelingen, om zo hun kwaliteitsagenda's op te stellen en eventueel plannen bij te stellen. Hiervoor worden jaarlijks (tot en met 2027) instellingsrapporten opgesteld waarin instellingen hun eigen ontwikkeling zien en dat kunnen afzetten tegen landelijke ontwikkelingen. In de later te verschijnen jaarlijkse rapporten wordt in meer detail ingegaan op deze landelijke ontwikkelingen en achterliggende verklaringen. In een latere fase van het onderzoek worden deze ontwikkelingen ook gerelateerd aan de ondernomen plannen van mbo-instellingen; zo wordt inzicht opgedaan in de vraag in hoeverre de eventuele ontwikkelingen, te relateren zijn aan de ondernomen acties vanuit mbo-instellingen en partners van de werkagenda.

De onderzoeksvragen die we willen beantwoorden zijn als volgt. De centrale onderzoeksvragen zijn:

- In hoeverre worden de doelstellingen uit de werkagenda, behorende tot de prioriteit Kansengelijkheid, behaald?
- In hoeverre hebben de inspanningen vanuit de mbo-instellingen en partners van de werkagenda hieraan bijgedragen?

Om deze hoofdvragen te beantwoorden zijn er enkele deelvragen gesteld, die per doelstelling als volgt zijn:

Doelstelling 1: Gelijkwaardige behandeling alle studenten:

1. In hoeverre voelen mbo-studenten zich **gelijkwaardig behandeld** ten opzichte van hbo- en wo-studenten en hoe ontwikkelt dit gevoel zich over de tijd?

Doelstelling 2: Verbeteren studentenwelzijn, veiligheid en inclusiviteit

2. Hoe oordelen mbo-studenten over hun **welzijn**? Hoe houden instellingen vinger aan de pols als het gaat om studentenwelzijn?
3. Welk percentage van de mbo-studenten geeft aan een **slechte mentale gezondheid** te ervaren?
4. Hoe ontwikkelt de **veiligheidsbeleving** van studenten op de instelling en de bpv-plek zich over de tijd?

Doestelling 3: Verbeteren begeleiding en verminderen aantal VSV'ers

5. Hoe tevreden zijn studenten over de **begeleiding in het onderwijs** en over de begeleiding bij de **stap van school naar werk** of naar vervolgopleiding? Zijn daarin ontwikkelingen over de jaren te zien?
6. Hoe ontwikkelt het aantal **voortijdig schoolverlaters** (vsv) zich? Hoe verhoudt zich dit tot de landelijke streefcijfers, zoals genoemd in de werkagenda?
7. Wat is het aandeel gediplomeerde **uitstromers** uit entree-opleidingen en niveau 2-opleidingen dat een jaar na afstuderen **werk** heeft?

Doelstelling 4: Versterken beroepskolom, stimuleren in- en doorstroom

8. Hoe ontwikkelt zich het **studiesucces** van de mbo'ers die **doorstromen naar het hbo**?
9. Hoe ontwikkelt zich het succes in het eerste jaar van het mbo (**startersresultaat**) en het succes in het eerste jaar van het hbo onder doorstromers uit het mbo?
10. Hoe ontwikkelt zich de aantallen **doorstromers** van vmbo - mbo en van mbo - hbo?

Doelstelling 5: Verminderen laaggeletterdheid

11. Hoe ontwikkelt zich de **laaggeletterdheid** in Nederland? En hoe ontwikkelt zich de **deelname** aan programma's/cursussen om laaggeletterdheid tegen te gaan?

Hierbij wordt in het onderzoek tevens ingegaan op de inzet van instellingen op deze thema's in het kader van de Kwaliteitsagenda.

1.4 Methode

Om de ontwikkelingen op het gebied van kansengelijkheid te volgen maken we zoveel mogelijk gebruik van bestaande databronnen zoals registratiegegevens (DUO- en CBS-gegevens over onderwijsloopbanen en arbeidsmarkt) en surveygegevens (studentenvragenlijsten zoals de JOB-monitor en Studentenpeiling NPO). De inzet en ambities van instellingen worden geanalyseerd d.m.v. documentenanalyse; hiervoor worden de Kwaliteitsagenda's, bijbehorende voortgangsrapportages en bestuursverslagen onderzocht, zodra deze beschikbaar zijn.

In dit rapport, de startmeting, wordt een eerste aanzet gemaakt voor het volgen van de ontwikkelingen van de indicatoren. In elk hierop volgend najaar volgt een rapportage waarin de ontwikkelingen in meer detail worden onderzocht, ne waarbij ontwikkelingen worden gerelateerd aan de inzet van mbo-instellingen. Daarnaast ontvangen instellingen gedurende het onderzoek jaarlijks een instellingsrapport met daarin de ontwikkelingen op het gebied van de hier onderzochte indicatoren van hun eigen studenten, afgezet tegen relevante vergelijkingsgroepen.

In het onderzoek richten we ons op de indicatoren uit onderstaande tabel. Voor een gedeelte zijn deze gegevens nog niet beschikbaar. Ook zijn er voor dit rapport alleen geaggregeerde gegevens voorhanden (op instellingsniveau of op instellingsniveau en niveau/leerweg). Voor de figuren is gebruik gemaakt van het ongewogen gemiddelde van alle instellingen voor het landelijk totaalbeeld (wat dus afwijkt van het gemiddelde van alle studenten). Ook kunnen er door afrondingsverschillen (wegens enkel beschikbaar zijn van afgeronde getallen) of door gemaskeerde getallen kunnen getallen enigszins afwijken door berekeningen, t.o.v. getallen gebaseerd op de landelijke (micro-) data. In latere rapporten wordt wel zoveel mogelijk gebruik gemaakt van microdata.

Tabel 1.1 Overzicht te onderzoeken indicatoren voor ontwikkelingen

Doelstelling	Indicator	Bron
1.1 Gelijkwaardige behandeling van mbo-studenten	% studenten bekend met beginnen studievereniging	JOB-Monitor (extra modules*)
	% studenten dat zich net zoveel student voelt als student op hbo of universiteit	
	% studenten dat aangeeft door anderen net zoveel als student gezien te worden als hbo'ers of wo'ers	
1.2 Verbeteren studentenwelzijn, versterken integrale veiligheid op school en leerbedrijf en vergroten toegankelijkheid	% mentaal gezonde studenten	Studentenpeiling NPO
	% studenten dat zich veilig voelt op bpv	JOB-Monitor (extra modules)
	% studenten dat zich veilig voelt op school	JOB-monitor
	% studenten dat hulpmiddelen, aanpassingen en extra begeleiding op school voor ondersteuningsbehoefte als (heel) goed beoordeelt	JOB-Monitor (extra modules)
1.3 Verbeteren begeleiding (op school en bij overgang naar werk/vervolgstudie), verminderen aantal VSV'ers	Aantal nieuwe vsv'ers per jaar	DUO
	Het aandeel studenten dat tevreden is over de begeleiding tijdens de opleiding (met en zonder functiebeperking)	JOB-monitor
	Aandeel uitstromers entree en niveau 2 met werk 1 jaar na afstuderen (> 12u p. week)	CBS
1.4 Versterken beroepskolom, stimuleren in- en doorstroom	Doorstroom vmbo-mbo en mbo-hbo (in omvang)	DUO
	Eerstejaarssucces in het mbo (startersresultaat)	DUO
	Eerstejaarssucces van doorstromers vanuit het mbo in het hbo	DUO
	% studenten dat LOB als (heel) goed beoordeeld	JOB-monitor (extra modules) *
1.5 Verminderen laaggeletterdheid	-	-

* Vragen uit de extra modules van de JOB-Monitor zijn aan een selectie van de deelnemers gevraagd. Instellingen konden er ook voor kiezen om deze vragen aan alle studenten te stellen.

1.5 Leeswijzer

In het volgend hoofdstuk (2) volgt allereest de uitkomsten van een literatuuronderzoek, waar inzichten over kansengelijkheid in het mbo zijn samengevat. Vervolgens wordt in de daaropvolgende hoofdstukken (3 t/m 7) per doelstelling eerst aangegeven wat opgenomen is in de Werkagenda, wat bekend is uit eerder onderzoek, gevolgd door de landelijke ontwikkeling die zich op die doelstellingen hebben voorgedaan (en waar mogelijk uitgesplitst naar belangrijke aandachtsgroepen).

2 Literatuuronderzoek

2.1 Kansengelijkheid

Onder het concept kansengelijkheid schuilt een onderliggend uitgangspunt: in de beleidscontext gaat het niet zozeer om *gelijkheid* tussen studenten, maar om *gelijkheid op basis van zelfde capaciteiten en inzet*. Andere factoren dan dit (zoals de sociale achtergrond van iemand) zouden dus geen rol moeten spelen. Dat iemand op basis van capaciteiten (of intelligentie) toegang heeft tot de havo wordt als wenselijk gezien; dat iemand op basis van zijn sociale achtergrond toegang tot de havo heeft niet. Een complicerende factor hierbij is dat capaciteiten ook medebepaald worden door de achtergrond: wie als twaalfjarige op het punt staat om een vo-advies te krijgen heeft op dat moment al op verschillende manieren *meer of minder* kansen gehad om die capaciteiten te ontwikkelen.

Er zijn verschillende mechanismen die hierachter liggen, zoals de verschillen die bestaan in de hulpbronnen die studenten en leerlingen hebben. Deze hulpbronnen kunnen leerlingen helpen, maar zijn niet gelijk verdeeld, wat onderwijsongelijkheid versterkt. Deze mechanismen zullen in onderstaande tekst verder toegelicht worden aan de hand van drie doelgroepen uit de werkagenda. We gaan allereerst in op drie aandachtsgroepen waarbij veelvuldig is aangetoond dat deze kenmerken samenhangen met moeilijkere onderwijsloopbanen. Deze drie aandachtsgroepen zijn ook in de Werkagenda genoemd, als 'gelijke-kansen groep', zijnde: studenten '… met minder sociaal economisch en/of cultureel kapitaal, diversiteitskenmerken en mensen met een zichtbare of onzichtbare beperking'.

2.1.1 Sociaaleconomische status

Met sociaaleconomische status (hierna SES) wordt iemands maatschappelijke positie bedoeld. SES is een containerbegrip, waarbij veelal gekeken wordt naar de sociaaleconomische thuissituatie. Hierbij kan men kijken naar het inkomen, opleidingsniveau en beroepsstatus van de ouders.[3] In onderzoek is al vaak aangetoond dat schoolprestaties en -uitkomsten van kinderen worden beïnvloed door de SES van hun ouders.[4] Deze relatie ontstaat door verschillende onderliggende mechanismen.

Naast biologische factoren (intelligentie is deels erfelijk), zijn er verschillende, meer indirecte, effecten waardoor studenten uit gezinnen met een gunstigere sociaaleconomische status, beter presteren in het onderwijs. In de onderwijssociologie onderscheidt men drie vormen van hulpbronnen van de ouders waar studenten en leerlingen baat bij kunnen hebben: cultureel, economisch en sociaal kapitaal.

Cultureel kapitaal refereert hier zowel naar het opleidingsniveau van de ouders alsook naar culturele kennis en gewoonten.[5] Kinderen met ouders met een hoge SES groeien op met dergelijke, nuttige culturele kennis en gewoonten, waardoor ze beter presteren in het onderwijs. Niet alleen hebben kinderen die opgroeien in een hoog sociaaleconomisch milieu zelf meer kennis, hun ouders kunnen ook beter helpen bij hun

3 Brese, F., & Mirazchiyski, P. (2013). Measuring students' family background in large-scale international education studies. Issues and methodologies in large-scale assessments. Special issue 2. IERI Monograph series. Hamburg: IERI. En: OCW (2024). Onderwijsdeelname naar sociaaleconomisch milieu

4 Sirin, S.R. (2005). Socioeconomic status and academic achievement: A meta-analytic review of research. Review of Educational Research, 75(3), 417-453. https://doi.org/10.3102/00346543075003417
En: OECD (2023). PISA 2022 results (volume 1): The state of learning and equity in education. Parijs, Frankrijk: OECD.

5 Bourdieu (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), Handbook of theory and research for the sociology of education (pp. 241-258). Westport, CT: Greenwood.

schoolwerk[6], dan ouders met een lage SES. Daarnaast hebben ouders met meer cultureel kapitaal hogere verwachtingen en standaarden voor hun kinderen, waardoor deze kinderen meer gemotiveerd worden om goed te presteren in het onderwijs.[7] Deze motivatie wordt onder andere gedreven door een angst voor neerwaartse mobiliteit. Zo willen families van alle sociale klassen dan hun kinderen op een sociaaleconomische positie komen die ten minste net zo hoog is als die van hen.[8] Kinderen uit een familie met een hogere SES zullen zelf dus een hoger opleidingsniveau nastreven om op een ten minste net zo'n hoge positie te eindigen, terwijl kinderen uit een familie met een lage SES een minder hoog opleidingsniveau hoeven na te streven om hetzelfde doel te bereiken.

Sociaal kapitaal refereert zowel naar de grootte van iemands netwerk alsook naar de hulpbronnen (bv. financiële middelen of kennis[9]) die binnen dit netwerk aanwezig zijn waar het individu gebruik van kan maken.[10] Deze hulpbronnen kunnen het succes binnen het onderwijs vergroten. We zien dat mensen met een lager opleidingsniveau een minder omvangrijk sociaal netwerk heeft en dat de SES van de mensen in dit netwerk lager is[11], waarmee ze dus minder sociaal kapitaal hebben. Een belangrijke vorm van sociaal kapitaal waar kinderen met een hoge SES meer van profiteren dan kinderen met een lage SES is de betrokkenheid van ouders bij het onderwijs.[12] Deze betrokkenheid heeft een positieve invloed op het onderwijssucces van leerlingen.[13] Sociaal kapitaal heeft echter niet alleen positieve uitkomsten, er zitten ook negatieve kanten aan. De sociale controle in hechte netwerken kan zorgen voor het bijstellen van aspiraties van een individu naar de gangbare aspiraties binnen het netwerk.[14] De netwerken van mensen met een lage SES bevatten, vanwege homogeniteit, vaker andere mensen met een lage SES[15] en deze groep heeft gemiddeld genomen lagere onderwijsaspiraties.[16] Op die manier kan dit netwerk er dus voor zorgen dat (onderwijs)aspiraties van ambitieuze mensen uit dit netwerk naar beneden worden bijgesteld waarmee sociale mobiliteit wordt tegengegaan.

Met economisch kapitaal worden de financiële middelen bedoeld die voor een individu beschikbaar zijn[17]. Mensen met een hoge SES hebben meer economisch kapitaal dan mensen met een lage SES, bijvoorbeeld doordat zij vaker banen hebben die meer verdienen. Financiële middelen kunnen vervolgens worden

6 Eriksson, K., Lindvall, J., Helenius, A., & Ryve, A. (2021). Socioeconomic status as a multidimensional predictor of student achievement in 77 societies. Frontier Education, 6(731634). https://doi.org/10.3389/feduc.2021.731634

7 Walpole, M. (2003). Socioeconomic status and college: How SES affects college experiences and outcomes. The Review of Higher Education, 27(1), 45-73. https://doi.org/10.1353/rhe.2003.0044

8 Breen, R., & Goldthorpe, J.H. (1997). Explaining educational differentials. Towards a formal rational action theory. Rationality and Society, 9(3), 275-305. https://doi.org/10.1177/104346397009003002

9 De Haan, J., Baay, P., & Yerkes, M. (2015). Positief en negatief sociaal kapitaal van mbo-jongeren: sociale ongelijkheid naar opleidingsniveau? Sociologie, 11(3-4), 424-448. https://doi.org/10.5117/Sociologie/15743314201501100306

10 Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education,* Westport, CT: Greenwood.

11 Van Esch, W., Petit, R., Neuvel, J., & Karsten, S. (2011). *Sociaal kapitaal in het mbo: slagboom of hefboom? Onderzoek onder mbo'ers en docenten*. 's-Hertogenbosch, Nederland: ECBO.

12 Fuller, C. (2014). Social capital and the role of trust in aspirations for higher education. *Educational Review, 66*(2), 131-147. https://doi.org/10.1080/00131911.2013.768956

13 Wilder, S. (2014). Effects of parental involvement on academic achievement: a meta-synthesis. Educational Review, 66(3), 377-397. https://doi.org/10.1080/00131911.2013.780009

14 Engbersen, G.B.M. (2003). De armoede van sociaal kapitaal. Economisch-Statische Berichten, 88(4398), 12-12.

15 Volker, B., Andriessen, I., & Posthumus, H. (2014). Gesloten werelden? Sociale contacten tussen lager- en hogeropgeleiden. In: M. Bovens, P. Dekker & W. Tiemeijer (Eds.), *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland.* Den Haag, Nederland: SCP.

16 Walpole, M. (2003). Socioeconomic status and college: How SES affects college experiences and outcomes. The Review of Higher Education, 27(1), 45-73. https://doi.org/10.1353/rhe.2003.0044

17 Bourdieu (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), Handbook of theory and research for the sociology of education (pp. 241-258). Westport, CT: Greenwood.

ingezet om voordelen te behalen binnen het onderwijsdomein. Deze voordelen bestaan bijvoorbeeld uit het kunnen nemen van betaalde (privé) bijles of het kunnen aanschaffen van hulpmiddelen (zoals laptops, tablets, extra schoolboeken).

De effecten van het SES van de familie op de onderwijsuitkomsten van leerlingen zien we ook in de praktijk terug onder mbo-studenten. Zo blijkt uit een rapport van de Inspectie van het Onderwijs dat van de leerlingen met ouders met maximaal een niveau 2-diploma één op de vijf niet terecht komt op een mbo niveau 4-opleiding. Dit is twee keer zo vaak als voor kinderen met ouders met een diploma binnen het hoger onderwijs.[18] Daarnaast vindt de Inspectie van het Onderwijs dat hoe hoger het inkomen is van de ouders, hoe groter de kans is dat studenten een opleiding op een volgend niveau binnen het mbo gaan volgen.[18] Het percentage studenten dat met een diploma het mbo verlaat is ook groter naarmate het inkomen van de ouders hoger is. Tenslotte wisselen studenten met ouders met een lager inkomen vaker tussentijds van opleiding, dan studenten wiens ouders een hoger inkomen hebben.

2.1.2 Migratieachtergrond

Er zijn verschillende redenen waardoor kinderen met een migratieachtergrond het minder goed doen in het onderwijs. Voor een deel heeft dit maken met het feit dat gezinnen met een migratieachtergrond een lagere sociaal economische status hebben[19] en daarmee minder financiële, culturele en sociale hulpbronnen bezitten, zoals hierboven al beschreven. Daarnaast speelt specifiek mee dat studenten met een migratieachtergrond vaker een taalachterstand hebben. Bij kinderen met een migratieachtergrond wordt minder vaak thuis Nederlands gesproken.[20] Door dit gebrek aan blootstelling beginnen deze kinderen met een mindere beheersing van de Nederlandse taal. Deze mindere beheersing heeft niet alleen effect op taalonderdelen; taligheid is verweven in het hele onderwijssysteem, waardoor een taalachterstand invloed heeft op prestaties in alle onderdelen op school. Zo kan het bij wiskunde nog steeds van belang zijn het verhaal goed te begrijpen om de vraag te maken.

Naast taalvaardigheid kunnen de verwachtingen van leraren ook een rol hebben bij de onderwijsongelijkheid. Onderzoek toont aan dat leraren lagere verwachtingen hebben voor kinderen met een migratieachtergrond[21] wat tot een *self-fulfilling prophecy* leidt (wat eveneens bij de sociale achtergrond van studenten een rol kan spelen). Verschillende verwachtingen leiden bij de leraar tot een verschillende behandeling waar de leerling vervolgens op reageert met gedrag dat past bij de verwachtingen.[22] Dit resulteert uiteindelijk in slechtere prestaties bij leerlingen met lage verwachtingen. Ook krijgen kinderen met een migratieachtergrond vaker een te laag schooladvies, wat gevolgen heeft voor de gehele schoolloopbaan. Kinderen met een migratieachtergrond krijgen namelijk vaker (40,2% van de leerlingen van de tweede generatie, 46,6% van de leerlingen van de eerste generatie) een lager schooladvies dan het toetsadvies vergeleken met kinderen zonder migratieachtergrond (36,4%).[23] Hoewel er

18 Inspectie van het Onderwijs (2023). Technisch rapport monitoring middelbaar beroepsonderwijs. De Staat van het Onderwijs 2023. Inspectie van het Onderwijs.

19 Koot, P., Van Elk, R., Jongen, E., & CPB. (2019). Inkomensongelijkheid naar migratieachtergrond in kaart. In CPB Achtergronddocument (pp. 1–41). https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/cpb-achtergronddocument-inkomensongelijkheid-naar-migratieachtergrond-in-kaart.pdf

20 Broekhof, D. K. (2021). Onderwijskansen en taalstimulering.

21 Peterson, E. R., Rubie-Davies, C., Osborne, D., & Sibley, C. (2016). Teachers' explicit expectations and implicit prejudiced attitudes to educational achievement: Relations with student achievement and the ethnic achievement gap. Learning and Instruction, 42, 123– 140. https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2016.01.010

22 Gentrup, S., Lorenz, G., Kristen, C., & Kogan, I. (2020). Self-fulfilling prophecies in the classroom: Teacher expectations, teacher feedback and student achievement. Learning and Instruction, 66 (November 2019), 101296. https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2019.101296

23 Inspectie van het Onderwijs. (2023). De Staat van het Onderwijs 2023.

alternatieve paden zijn voor deze ondergeadviseerde leerlingen, (doorstroom naar een hoger onderwijsniveau), zijn dit extra hordes die leerlingen moeten nemen, ten opzichte van leerlingen die in het voortgezet onderwijs direct op het passende niveau zitten.

Ook discriminatie kan een rol spelen: zo hebben mbo-studenten met een migratieachtergrond meer moeite met het vinden van een stage door discriminatie vanuit stageplekken, wat een slechter welbevinden, vaker studievertraging en minder vertrouwen in het vinden van een baan als gevolg kan hebben.[24]

2.1.3 Functiebeperking

Ook jongeren met een beperking hebben over het algemeen minder succes in het onderwijs.[25] Naast de problemen van de beperking zelf, speelt ook zelfselectie een rol.[26] Ook ervaren jongeren met een functiebeperking allerlei drempels bij transities in het onderwijs. Zo moeten leerlingen met een beperking in een nieuwe situatie opnieuw op zoek naar de juiste ondersteuning, nieuwe gebouwen en lokalen leren kennen en achter toetsmogelijkheden aangaan. Dit levert extra last en stress op wat nadelige gevolgen heeft voor het studiesucces.[27] Bovendien blijkt dat studenten met een beperking zich minder vaak thuis voelen op instellingen, terwijl dat juist een belangrijke rol kan spelen in het studiesucces.[28] Uit de Monitor passend onderwijs in het mbo blijkt dat binnen het mbo voor de groep studenten met een ondersteuningsbehoefte wel spanning zichtbaar is tussen het recht op toelating en het opleiden van studenten die geschikt zijn om het beroep uit te oefenen. Ook zijn informatievoorziening over extra ondersteuning, en het maken en vastleggen van afspraken hierover aandachtspunten.[29]

2.1.4 Verbeteren van kansengelijkheid

Het ‘verbeteren van de kansengelijkheid van mbo-studenten’ kan men op verschillende manieren opvatten. Men kan denken aan de positie van mbo-studenten *ten opzichte van* andere studenten (hbo- en wo-studenten). Deze wens wordt ook nadrukkelijk genoemd in doelstelling 1 uit de Werkagenda (bijdragen aan een gelijkwaardige behandeling van alle studenten). Daarnaast ken men de gedachte hanteren: als we de positie van alle studenten verbeteren, wordt daarmee ook de positie van studenten met een zwakkere (uitgangs-)positie verbeterd, en zodoende hun potentieel beter benut. De *onderlinge* verschillen tussen mbo-studenten hoeven daarmee niet kleiner te worden (waarmee de *gelijkheid* tussen studenten dus niet persé verbetert). Tot slot kan het doel zijn dat juist deze onderlinge verschillen kleiner worden, dus zorgen dat verschillen naar sociale achtergrond, migratieachtergrond en functiebeperking kleiner worden (waarbij dus de aanname geldt dat de individuele capaciteiten dan een grotere rol spelen).

24 Andriessen, I., Van Rooijen, M., Day, M., Van Den Berg, A., Mienis, E., & Verweij, N. (2021). Ongelijke kansen op de stagemarkt: Onderzoek naar objectief vastgestelde en ervaren stagediscriminatie in het mbo in Utrecht. Verwey-Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2021/06/220330_Ongelijke_kansen_op_de_stagemarkt-WEB.pdf

25 Broek, A. van den, Termorshuizen, T., & Cuppen, J. (2022). Monitor Beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2021-2022. Nijmegen: ResearchNed.

26 Wel of niet naar de hogeschool? (2021). Inspectie van het Onderwijs. https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/themarapporten/2021/07/06/wel-of-niet-naar-de-hogeschool

27 Toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor studenten met een functiebeperking. (2023). Expertisecentrum Inclusief Onderwijs. https://ecio.nl/wp-content/uploads/sites/2/2023/11/ECIO_117_Toegankelijk_hoger_onderwijs-Bevorderende_en_belemmerende-_actoren_tg.pdf

28 ResearchNed (2020). Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2019-2020. ResearchNed: Nijmegen.

29 Kennis, R., Eimers, T., Visser, B., Scheeren, L., Coenen, J., Bremer, B., Drie, E. van, Cuppen, J., & Luyten, E. (2023). Monitor passend onderwijs in het mbo. Nijmegen: KBA Nijmegen, ResearchNed / Den Bosch: ECBO

Deze verschillende doelstellingen worden niet altijd geëxpliciteerd in het beleid. Eerder merkte ook de Algemene Rekenkamer op dat ook over de nadere invulling van het tegengaan van kansengelijkheid er zaken onduidelijk zijn. Ze stelden vast [door 'de minister van OCW'] niet duidelijk is aangegeven:

- Wat er verstaan wordt onder het begrip 'gelijke kansen';
- Wanneer en bij welke groepen mbo-studenten de kansengelijkheid verbeterd moet worden;
- Welke mate van kansengelijkheid bereikt dient te worden.[30]

30 Algemene Rekenkamer (2024). Gelijke kansen in het middelbaar beroepsonderwijs: Deel 2.

Deze kritiek ging deels over eerder beleid (Kwaliteitsafspraken 2019-2022, waar toen ruim € 1,6 miljard beschikbaar voor was gesteld, en waar het verbeteren van kansengelijkheid ook één van de speerpunten was), maar ook over de huidige Kwaliteitsafspraken. De kwaliteitsafspraken richtten zich op alle studenten en niet op een specifiek afgebakende doelgroep. In de Werkagenda Mbo 2023-2027 wordt gesproken over de 'Gelijke kansen groep': de groep studenten '… met minder sociaal economisch en/of cultureel kapitaal, diversiteitskenmerken en mensen met een zichtbare of onzichtbare beperking'. In de doelstellingen en maatregelen van deze Werkagenda wordt deze groep echter niet altijd benoemd. Als we dus kijken naar de drie typen doelstellingen, zien we dat in de Werkagenda deze alle drie aanwezig zijn: het verbeteren van de positie van mbo-studenten t.o.v. hbo en wo, het verbeteren van de positie in het algemeen en het verbeteren van de positie van specifieke groepen studenten.

Belangrijk hierbij is dat kansenongelijkheid er in het onderwijs al tijdens de voorschoolse educatie insluipt. Hierdoor hebben sommige leerlingen al vanaf het begin van hun educatieve pad een achterstand die zonder de juiste interventies alleen maar blijft groeien. Daarom is het voor het bevorderen van de kansengelijkheid in het vervolgonderwijs van belang om de ongelijkheid al aan te pakken in de voorschoolse periode en tijdens de basis- en middelbare schooltijd. Hiervoor heeft OCW op meerdere fronten beleid gevoerd.

Op 31 oktober 2016 is door het Ministerie van OCW het Actieplan Gelijke Kansen gepresenteerd.[31] Het Actieplan bestaat uit vier actielijnen: 1) soepele overgangen, 2) stimulerend onderwijs, 3) sterke netwerken en 4) onderzoek en kennisopbouw. Binnen elke actielijn heeft OCW enkele maatregelen geformuleerd om op dat gebied de kansenongelijkheid te verbeteren. Binnen het actieplan ligt de nadruk op de eerste actielijn en deze heeft vier deelmaatregelen:

- doorstroomprogramma's po-vo;
- vrijroosteren van leraren voor coaching en begeleiding;
- doorstroomprogramma's vmbo-havo en vmbo-mbo;
- verbeteren doorstroom mbo-hbo.

De uitkomsten van deze maatregelen is in de periode 2017-2022 gemonitord en geëvalueerd.[32] Uit deze analyse blijkt dat maatregelen één en vier weinig tot geen (meetbare) effecten hebben opgeleverd. Maatregel twee zorgde tijdens de uitvoering van de interventies wel voor nieuwe kennis en vaardigheden onder leerkrachten, maar deze kennis ging snel weer verloren door verloop van leraren en een tekort aan kennisoverdracht onder collega's. De maatregel heeft dan ook geen blijvende effecten. Maatregel drie komt het beste uit de verf en leerlingen zijn overwegend positief en vinden dat de doorstroomprogramma's hen hebben geholpen. Een kritische noot is dat in ieder geval een deel van de positieve uitkomsten te wijden zijn aan andere veranderingen in het onderwijsdomein (bijvoorbeeld Sterk Techniekonderwijs en het doorstroomrecht naar de havo) en niet aan het actieplan. Daarnaast bestaan er twijfels over de duurzame waarborging van de interventies na het vervallen van de subsidieregeling. Het Actieplan Gelijke Kansen heeft dus niet de gewenste uitkomsten gehad voor het verbeteren van de kansengelijkheid in het onderwijs. Enkele verklaringen die hiervoor door de onderzoekers worden genoemd zijn: een gehaaste opzet van het actieplan, beperkingen in de onderzoeksopzet van het evaluatieonderzoek en het uitbreken van de coronapandemie. Wel zien de onderzoekers dat de samenwerking van scholen tussen en binnen de verschillende onderwijssectoren is verbeterd als gevolg van het actieplan. Dit biedt perspectief voor verdere interventies.

31 Kamerstuk 34 550 VIII, nr. 16. (31 oktober 2016).

32 Jenniskens, T., van Langen, A., & Wolbers, M. (2023). *Monitoring en evaluatie van maatregelen gelijke onderwijskansen 2017-2022. Overkoepelende analyse*. Nijmegen, Nederland: KBA Nijmegen.

Gelijktijdig met het Actieplan Gelijke Kansen is ook de Gelijke Kansen Alliantie (hierna: GKA) aangekondigd door het ministerie van OCW.[33] Met deze aanpak probeert OCW kansenongelijkheid in het onderwijs tegen te gaan. In de aanpak zijn zowel de inzet van gemeenten, scholen als maatschappelijke organisaties essentieel. In het kader van de GKA is in oktober 2022 een interventiebundel gepubliceerd met daarin 264 interventies afkomstig uit 101 gemeenten die in worden gezet om kansengelijkheid te bevorderen.[34] Deze interventiebundel kan door zowel gemeenten als scholen en maatschappelijke organisaties als inspiratiebron dienen voor het uitvoeren van interventies. De interventies zijn opgedeeld in elf thema's: 1) armoede en gezondheid, 2) extra onderwijs, 3) leermethodes, 4) loopbaanleren, 5) mentoring en coaching, 6) non-cognitieve vaardigheden, 7) ouderbetrokkenheid, 8) professionalisering, 9) soepele overgangen, 10) sport en cultuur en 11) taalbevordering.

In het kader van de GKA is in 2018 het Programma gelijke kansen van start gegaan. Dit programma poogt kansenongelijkheid middels drie aangrijpingspunten aan te pakken: toegankelijk en kwaliteit, overgangen en school en omgeving. Voor elk van deze aangrijpingspunten is er op verschillende punten beleid geformuleerd die kansenongelijkheid moet tegengaan. Voor toegankelijkheid en kwaliteit gaat het bijvoorbeeld om beleid voor het tegengaan van segregatie en overbelasting van scholen, meer ontwikkeltijd voor leraren op scholen met veel achterstandsleerlingen, het wegnemen van financiële belemmeringen, het beschikbaar stellen van middelen voor onderwijsachterstanden in het po en vo en het investeren in educatie. Wat betreft overgangen is er beleid gevormd dat zich richt op het faciliteren van soepele overgangen, betere aansluiting tussen het mbo en hoger onderwijs en het verbeteren van de schooladviezen. Tot slot is er in het kader van school en omgeving beleid ontwikkeld voor het versterken van ouderbetrokkenheid en taalvaardigheid van ouders. Daarnaast wordt er ingezet op het verbeteren van het burgerschapsonderwijs en het beter opleiden tot wendbare burgers.

33 Kamerstuk 34 550 VIII, nr. 16. (31 oktober 2016).

34 Gelijke Kansen Alliantie (31 oktober 2022). *De 264 van de GKA. Index van interventies voor gelijke kansen.* Den Haag, Nederland: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

3 Doelstelling 1: Bijdragen aan gelijkwaardige behandeling alle studenten

3.1 Wat staat er in de werkagenda?

De eerste doelstelling voor Kansengelijkheid richt zich op het gelijkwaardig behandelen van alle studenten in Nederland. Zoals minister Dijkgraaf (OCW) in zijn Kamerbrief over het vervolgonderwijs als waaier[35] formuleerde, is de bedoeling dat studenten in verschillende onderwijssectoren een gelijkwaardige onderwijservaring hebben, en toegang hebben tot gelijkwaardige faciliteiten. Dat betekent gelijke toegang tot studenten(sport)verenigingen, sportfaciliteiten en uitgaansgelegenheden, evenals het kunnen profiteren van studentenkortingen met een studentenkaart.

Via de werkagenda wordt ingezet op deze gelijkwaardige behandeling. De inzet is vertaald in een aantal maatregelen:

- Het mbo vormt samen met het hbo en wo een waaier aan opleidingsmogelijkheden, ieder met eigen waarden en kwaliteiten. Men wil af van het hoger-lager denken en OCW pakt daarin een actieve rol. Het gelijkwaardig positioneren van mbo-studenten krijgt ook op de mbo-instellingen bestuurlijke aandacht, en andere partijen in de samenleving worden hiertoe opgeroepen.
- Concrete aandachtspunten zijn studentenhuisvesting, gemeentelijke studietoeslag, het terugvragen van lesgeld en het voorkomen van onnodige verschillen in monitoring.
- Er wordt een verkenning gestart naar een mogelijke financiële bijdrage van mbo-scholen aan studentensportverenigingen en bestuursbeurzen voor studenten(sport)verenigingen. We leren van de goede voorbeelden die er al zijn. Scholen (zijnde bekostigde scholen) creëren in samenwerking met o.a. JOBmbo een infrastructuur om studentinitiatieven, zoals het oprichten van studieverenigingen[36] te ondersteunen en begeleiden. Daarbij maakt JOBmbo handreikingen om studenten en begeleiders te ondersteunen.
- De bekendheid van het mbo-studentenfonds onder studenten, docenten en studieadviseurs wordt vergroot.
- Er wordt toegewerkt naar een studentenkaart voor alle mbo-studenten in Nederland. Met deze kaart en de erkenning daarvan door bijvoorbeeld bedrijven bevorderen we de gelijkwaardige behandeling van mbo-studenten bij toegang tot horeca en het verkrijgen van kortingen op bijvoorbeeld sportabonnementen.
- OCW zorgt voor een wetsvoorstel waarin staat dat de minister geregeld in overleg dient te treden met de daarvoor in aanmerking komende belangenorganisaties van studenten over aangelegenheden van algemeen belang voor studenten. Dit doet OCW op vergelijkbare wijze als in het hoger onderwijs.
- De regering komt met een voorstel aan de Kamer over hoe opleidingsniveau als discriminatiegrond kan worden toegevoegd aan de Algemene wet gelijke behandeling.
- Gemeenten, scholen (zijnde bekostigde scholen) en andere partijen stimuleren de gelijkwaardige positie van mbo-studenten in het studentenleven. Mbo-studenten moeten kunnen participeren in studentensportverenigingen en introductieweken (passend bij de mogelijkheden in de regio en de wensen van studenten). Gemeenten nemen hierin het voortouw.
- Door het opdoen van internationale ervaring en het ontwikkelen van internationale competenties, worden de studenten beter voorbereid op de arbeidsmarkt van nu, groeien studenten verder in hun vak, en wordt hun persoonlijke ontwikkeling gestimuleerd. Het vergroten van de mogelijkheden voor het ontwikkelen van internationale competenties (bijvoorbeeld door *internationalisation at home*), en het

35 https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2024/03/28/het-vervolgonderwijs-als-waaier; zie ook Literatuuronderzoek

36 Het gaat nadrukkelijk om studieverenigingen, niet om studentenverenigingen.

opdoen van internationale studie- of werkervaring in het mbo wordt door OCW meegenomen in de toekomstverkenning. OCW gaat in gesprek met het veld over het wegnemen van barrières, waaronder wederzijdse erkenning van diploma's tussen landen, om de Europese arbeidsmarkt te benutten.

- Basisvaardigheden zijn voor alle jongeren van belang om mee te kunnen doen in de maatschappij en op de arbeidsmarkt. Om jongeren gelijkere kansen te bieden en de drempel naar het mbo te verlagen, wil men ervoor zorgen dat de schoolboeken en licenties voor basisvaardigheden vanaf het schooljaar 2024/2025 voor mbo-studenten onder de 18 jaar kosteloos beschikbaar zijn.

Als we kijken naar de rol van het aspect verbeteren van kansengelijkheid in deze maatregelen, zijn de maatregelen duidelijk gericht op het verbeteren van de positie van mbo-studenten in het algemeen en ten opzichte van ho-studenten. Er worden geen specifieke doelgroepen (zoals de 'gelijke kansen-groep') genoemd.

3.2 Wat is er al bekend?

Stand van zaken

Bij volwaardig meedoen hoort een gelijkwaardige behandeling van alle studenten in Nederland. Begin juli 2023 vroeg minister Dijkgraaf hier in een kamerbrief aandacht voor, specifiek voor mbo-studenten, en benoemde hij stappen om dit te realiseren.[37] De minister ziet het mbo, hbo en wo als een brede waaier aan opleidingsmogelijkheden, gelijkwaardig naast elkaar, niet onder of boven elkaar. Het beroepsonderwijs moet vanuit het principe van gelijkwaardigheid en vanwege de grote behoefte aan vakmensen breder gewaardeerd worden in de samenleving. Deze stappen komen terug in de Werkagenda mbo.[38]

Ook in de recent uitgevoerde Toekomstverkenning 2040 voor het mbo en hoger onderwijs speelt gelijkwaardigheid een belangrijke rol.[39] Het eerste stelselperspectief in deze toekomstverkenning, *Werk, economische ontwikkeling en innovatie*, benadrukt de gelijkwaardige positie van regionale instellingen voor beroepsonderwijs (mbo en delen van het huidige hbo) en academische instellingen (wo en delen van het huidige hbo). Maar ook binnen het perspectief *Grote maatschappelijke vraagstukken* is er aandacht voor gelijkwaardigheid: door modulair onderwijs wordt ontschotting tussen opleidingen en sectoren gefaciliteerd, waardoor er een brede waaier aan leerroutes met theoretische en praktijkgerichte specialisaties met een gelijkwaardige positie ontstaat.

Sinds studiejaar 2020-2021[40] worden mbo-studenten bij wet 'studenten' genoemd (in plaats van 'deelnemers'), maar in de praktijk blijkt gelijkwaardigheid tussen studenten uit het mbo enerzijds en het hbo en wo anderzijds nog niet bereikt. Zo kunnen mbo-studenten niet overal volwaardig meedoen aan het studentenleven: introductiedagen, toegang tot studentencafés, studentenkorting en studenten- of sportverenigingen zijn vaak enkel toegankelijk voor hbo- en wo-studenten.

In de Werkagenda mbo ligt nadruk op het vergroten van de mogelijkheden van mbo-studenten tot het opdoen van buitenlandervaring en internationale competenties: studenten worden zo beter voorbereid op

37 OCW (2023). Kamerbrief. Gelijkwaardige behandeling mbo-studenten. D.d. 6 juli 2023

38 Werkagenda mbo 2023-2027. Samen werken aan talent. 14 februari 2023. Hierin worden ook de diverse partijen benoemd die bij moeten dragen aan het bevorderen van kansengelijkheid, zijnde OCW, mbo-instellingen, gemeenten, werkgevers, JOB MBO, MBO Raad, BZK en Nuffic.

39 Eimers, T. (red.) (2023) Vandaag is het 2040. Toekomstverkenning voor middelbaar beroepsonderwijs, hoger onderwijs en wetenschap. Nijmegen/Utrecht/Enschede/Amsterdam: KBA Nijmegen, ResearchNed, Andersson Elffers Felix, CHEPS, Kohnstamm Instituut. Binnen dit onderzoek zijn drie stelselperspectieven geschetst die elk vanuit hun eigen kernwaarde antwoorden formuleren op vraagstukken en zijn opgebouwd uit samenhangende beleidsopties.

40 Stb. 2020, 234

de arbeidsmarkt van nu, groeien verder in hun vak en worden gestimuleerd in hun persoonlijke ontwikkeling. Recent onderzoek naar internationalisering in het mbo[41] laat zien dat de uitgaande studentmobiliteit in het mbo (vergeleken met hbo en wo) laag ligt, op circa acht procent van de studenten. Meestal (circa driekwart) betreft dit een stage in het buitenland. Het volgen van een ander opleidingsonderdeel in het buitenland komt weinig voor, zo bleek ook uit eerder onderzoek voor Erasmus+.[42] Deelname aan stages verschilt bovendien sterk tussen opleidingen (het komt m.n. voor in de domeinen horeca, toerisme en recreatie), tussen de mbo-niveaus (m.n. bij niveau 4, vrijwel niet bij niveau 2) en tussen de leerwegen (in de bol vaker dan in de bbl).[41] De toegankelijkheid van het Erasmus+-programma met het oog op inclusiviteit naar (niet-westerse) migratieachtergrond lijkt niet in het geding. Wel kwam naar voren dat het voor meisjes met een islamitische en/of migratieachtergrond moeilijk en soms onmogelijk kan zijn om toestemming te krijgen van hun ouders voor een (zelfstandige) buitenlandreis, met name in de Randstad.[42] Een internationaal curriculum blijkt een belangrijke ambitie in het mbo, waarbij de hoofdinzet is dat alle studenten in principe kunnen deelnemen aan minstens één buitenlandervaring. [41] De borging van de toegankelijkheid van internationalisering en van een inclusieve aanpak voor alle studenten, is eigenlijk (nog) nergens in het mbo sluitend geregeld. Instellingen ervaren bovendien nog diverse drempels bij internationalisering.[43]

Beleidsmaatregelen

Om te komen tot een meer gelijkwaardige behandeling van mbo-studenten zijn er al eerder maatregelen genomen. Hieronder volgt een beknopte opsomming van genomen maatregelen, naast de voorgenomen acties vanuit het Stagepact en de Werkagenda:

- Sinds studiejaar 2021-2022 worden mbo-studenten bij wet ‘studenten’ genoemd.
- Het ministerie, gemeenten, mbo-instellingen en JOB MBO gaan het mogelijk maken dat meer mbo-studenten kunnen deelnemen aan een gemeenschappelijke introductieperiode. In Utrecht, Leiden, Maastricht, Leeuwarden, Groningen en Zeeland kunnen mbo-studenten momenteel al deelnemen aan de gemeenschappelijke introductieweek. In Breda, Nijmegen, Rotterdam, Den Bosch, Enschede en Amsterdam zijn onderwijsinstellingen, studenten en de gemeente in gesprek over de positie van de mbo-student in de stad of worden er specifieke activiteiten voor mbo-studenten georganiseerd
- Voor het stimuleren van deelname aan studentensportverenigingen en -faciliteiten stelt de minister kwaliteitsmiddelen beschikbaar aan mbo-instellingen, evenals voor het verzorgen van een studentenkaart voor elke mbo’er, waarmee toegang tot horeca en aanspraak op studentenkorting ook voor deze groep moet gelden. Hier is ook een rol weggelegd voor het bedrijfsleven: mbo-instellingen kunnen een studentenkaart verstrekken maar bedrijven moeten deze ook geldig achten.
- Mbo-studenten moeten daarnaast toegang krijgen tot het aanbod van corporatiewoningen voor studenten: nu is het bij elf van de dertien corporaties voor mbo bol-studenten mogelijk om zich in te schrijven voor huisvesting. De corporaties die geen mbo bol-studenten toelaten, zijn historisch gelieerd aan specifieke hbo- en wo-instellingen, en worden door de minister verzocht ook mbo-studenten toe te laten. De MBO Raad is aangesloten bij de uitvoering van het landelijk actieplan studentenhuisvesting en het Landelijk Platform Studenthuisvesting om de positie van mbo-studenten te versterken.
- In het mbo is minder aandacht voor ontwikkeling naast de opleiding: een studievereniging oprichten, een bestuursjaar volgen en internationale ervaring opdoen. Er start een verkenning naar een mogelijke financiële bijdrage van mbo-scholen aan studentensportverenigingen en bestuursbeurzen voor studenten(sport)verenigingen. Mbo-instellingen creëren in samenwerking met o.a. JOB een

41 Casteren, van, W., Lodewick, J., Boer, den, P. & Keppels, E. (2023). Internationalisering in het mbo. Nijmegen: ResearchNed/KBA Nijmegen

42 Warps, J. & Lodewick, J. (2021). Buitenlandervaring voor iedereen? Een interviewonderzoek over de impact van het Erasmus+ programma voor mbo-studenten met een migratieachtergrond. Onderzoek in opdracht van het Nationaal Agentschap Erasmus+ Onderwijs & Training. Nijmegen: ResearchNed.

43 Denk hierbij aan een gebrek aan middelen in Erasmus+ voor het mbo, een gebrek aan capaciteit en tijd bij docenten, gebrek aan geld bij studenten en hun ouders, taalbarrières, weerstanden bij sommige ouders die hun kind niet naar het buitenland laten gaan en belemmerende wet- en regelgeving, met name dat in het buitenland gevolgde opleidingsonderdelen lastig zijn te valideren als onderdeel van een Nederlandse mbo-kwalificatie.

infrastructuur om studentinitiatieven, zoals het oprichten van studieverenigingen[44], te ondersteunen en begeleiden. OCW gaat in gesprek met het veld over het wegnemen van barrières voor internationalisering in het mbo, waaronder wederzijdse erkenning van diploma's tussen landen. Mbo-studenten kunnen excelleren via (bijvoorbeeld) jaarlijkse nationale en internationale vakwedstrijden (hier is ruim €5,5 miljoen structureel voor gereserveerd en er wordt een wettelijke basis verkend). Door studentenraden meer financiële ondersteuning en begeleiding te bieden, wordt de positie van de mbo-student in het onderwijs sterker.

- Financiële voorzieningen zijn nog niet gelijkwaardig voor mbo-studenten versus hbo- en wo-studenten. Sinds 2017 beschikken minderjarig mbo bol-studenten wel over een studentenreisproduct, meerderjarige bol-studenten hadden dat al.[45] Met de herinvoering van de basisbeurs wordt een volgende stap gezet: de terugbetalingsvoorwaarden voor het mbo worden gelijk aan die van het hbo en wo.[46] Ook de berekening van de rente wordt gelijk aan de huidige regels voor het hbo en wo. Daarnaast mogen mbo-studenten vanaf 1 januari 2024 eveneens onbeperkt bijverdienen naast hun studie. Mogelijkheden voor automatisch restitueren bij voortijdig stoppen, ook in het mbo, worden verkend.
- De minister houdt ook aandacht voor hoge schoolkosten in het mbo, en het aanschaffen van leermiddelen die niet gebruikt worden.[47] Het (kosteloos) beschikbaar stellen van leermiddelen voor de vakken taal, rekenen en burgerschap wordt verkend. Er wordt ingezet op het vergroten van de bekendheid bijvoorbeeld de mbo-studentenbeurs. In het stagepact is bovendien opgenomen dat, met het oog op het gelijkwaardig behandelen van alle studenten in Nederland, elke student een passende vergoeding moet krijgen die minimaal alle onkosten omvat.[48]

3.3 Landelijke ontwikkeling indicatoren

De voortgang van deze doelstelling wordt gemonitord aan de hand van de volgende indicatoren:

- het percentage studenten dat bekend is met het kunnen opzetten van een studievereniging;
- het percentage studenten dat zich net zoveel student voelt als student op hbo of universiteit;
- het percentage studenten dat aangeeft door anderen net zoveel als student gezien te worden als hbo'ers of wo'ers.

Deze indicatoren zijn bevraagd in extra modules van de JOB-monitor 2024. De betreffende data is op dit moment nog niet beschikbaar.

3.3.1 Deelname aan studentenleven

Mbo'ers heten sinds collegejaar 2020-2021 officieel studenten (in plaats van deelnemers), maar zij kunnen nog niet overal volwaardig meedoen aan het studentenleven: introductiedagen, toegang tot studentencafés, studentenkorting en studenten- of studentensportverenigingen zijn vaak enkel toegankelijk voor hbo- en wo-studenten.

Mbo-studenten kunnen in principe, net als andere studenten, zelf een (studie-)vereniging starten. Bij hogescholen en universiteiten kent bijna elke opleiding een studievereniging en zijn er verschillende studentenverenigingen. Een korte webscan laat zien dat deze onderwijsinstellingen het bestaan van verenigingen vaak stimuleren en faciliteren (bijvoorbeeld met huisvesting of financieel), en op hun website of bij introductieperiodes bijvoorbeeld informatie geven over bestaande studie- en studentenverenigingen en de mogelijkheden om een nieuwe te starten. Dit komt echter in het mbo nog niet of nauwelijks voor.

44 In de JOB-monitor wordt dit jaar middels de extra modules uitvraag gedaan naar bekendheid met de mogelijkheid een studievereniging te starten.
45 Kamerstukken I 2014-2015, 34 035, nr. A
46 Kamerstukken I 2022-2023, 36 229, nr. B
47 Hierover worden ook vragen gesteld in de tweejaarlijkse JOB-Monitor. In 2022 besteedde ResearchNed hier voor JOB MBO extra aandacht aan middels een JOB-panel onderzoek over ongebruikte leermiddelen en koppelverkoop.
48 OCW (2023). Stagepact MBO 2023 -2027. 14 februari 2023

In een extra module van de JOB-monitor 2024 is aan studenten gevraagd of zij weten dat ook zij een studievereniging kunnen starten. De antwoorden hierop zijn ten tijde van deze eerste rapportage nog niet beschikbaar.

3.3.2 Beleving gelijkwaardigheid mbo-studenten

Mbo-studenten hebben weliswaar officieel dezelfde status als studenten aan hbo of wo, maar de beelden daarover in de maatschappij zijn wellicht minder makkelijk aan te passen. In de modules van de JOB-monitor 2024 is tevens gevraagd of mbo'ers zich *zelf* net zoveel student voelen als studenten aan een hogeschool of universiteit, en hoe zij denken dat *anderen* dit zien. Deze gegevens zijn eveneens nog niet beschikbaar.

3.3.3 Buitenlandervaring

Er is al enig ander onderzoek uitgevoerd over buitenlandervaring of *internationalisering* van mbo-studenten. In het literatuuronderzoek kwam reeds het onderzoek van ResearchNed en KBA uit 2023 aan bod. Hieruit bleek dat de uitgaande studentmobiliteit in het mbo laag is (8%). Internationalisering in het mbo lijkt wel in de lift te zitten, maar mbo-instellingen ervaren ook drempels. Die betreffen vooral de inzet op buitenlandervaringen voor studenten. Belangrijke drempels zijn bijvoorbeeld een gebrek aan middelen in Erasmus+ voor het mbo, een gebrek aan capaciteit en tijd bij docenten, gebrek aan geld bij studenten en hun ouders, taalbarrières, weerstanden bij sommige ouders die hun kind niet naar het buitenland laten gaan en belemmerende wet- en regelgeving.

In de modules van de JOB-monitor 2024 is ook een vragenblok aan buitenlandervaring gewijd. Hier is gevraagd of (bol-)studenten de mogelijkheid hebben om stage te lopen in het buitenland en of zij dit hebben gedaan, of studenten überhaupt stage zouden willen lopen in het buitenland en of zij in het algemeen meer buitenlandervaring zouden willen opdoen, zoals een kort bezoek aan een bedrijf in het buitenland of een studiereis. Ten slotte is gevraagd naar redenen voor mbo-studenten om *niet* naar het buitenland te gaan. Deze gegevens zijn wederom nog niet beschikbaar ten tijde van dit rapport.

3.3.4 Huisvesting

De Landelijke Monitor Studenthuisvesting 2023 rapporteerde dat mbo-studenten een omvangrijke groep vormen als het om huisvesting gaat. Bij 20 van de 34 steden met een hoger onderwijsinstelling vertegenwoordigen mbo-studenten meer dan 20 procent van de huisvestingsbehoefte onder studenten (mbo- en ho-studenten samen). 66 procent van de uitwonende mbo-studenten woont buiten de studiestad. Dit aandeel is groter dan in het hoger onderwijs.[49] Toch komen berichten voor over het weigeren van mbo-studenten door bijvoorbeeld studentenwooncorporaties.

In de JOB-monitor 2024 zijn in een extra module enkele vragen gesteld over huisvesting. Studenten die thuis wonen konden aangeven of dit een bewuste keuze was. Aan diegenen waarvoor dat niet geldt zijn enkele verdiepende vragen gesteld, eindigend met of zij inschatten dat het voor mbo-studenten moeilijker is om een (studenten)woning te vinden dan voor hbo- of wo-studenten. De resultaten zijn nog niet beschikbaar.

49 https://studentenhuisvesting.incijfers.nl/mosaic/lms/8--mbo

4 Doelstelling 2: Verbeteren studentenwelzijn, versterken integrale veiligheid op school en leerbedrijf en vergroten toegankelijkheid

4.1 Wat staat er in de werkagenda?

De tweede doelstelling van de Werkagenda zet in op het verbeteren van het studentenwelzijn, de (integrale) veiligheid van studenten op school en leerbedrijven en op het verbeteren van de toegankelijkheid voor studenten met een ondersteuningsbehoefte[50]. Met deze doelstelling wordt beoogd het mbo inclusiever te maken. De inzet is vertaald naar de volgende maatregelen:

- Scholen en studenten gaan met elkaar in gesprek over mentaal welzijn en (integrale) veiligheid om zo gezamenlijk te komen tot een visie, beleid en laagdrempelige voorzieningen studenten. Structurele aandacht op dit thema is nodig om het taboe dat hierop rust te doorbreken.
- Alle scholen breiden hun sociaal veiligheidsplan uit en hebben daarvoor goed zicht op hun sterke en zwakke punten. Studenten en personeel worden betrokken bij het opstellen van het plan.
- Op basis van een voorstel van de MBO Raad, NRTO en de VNG, maken gemeenten en mbo-scholen in de regio duurzame afspraken over welke ondersteuning door externe zorgpartijen wordt geleverd aan studenten binnen en buiten de school.
- Het uitvoeren van de verbeteragenda passend onderwijs: (1) verbeteren van de intake van aspirant-studenten en betrokkenheid van hun ouders, (2) verbeteren van de kwaliteit van ondersteuning door onderwijsteams, (3) verbeteren van de samenwerking tussen mbo, jeugdhulp en volwassenzorg, en (4) verbeteren van de begeleiding van studenten met een ondersteuningsbehoefte bij stages en hun eerste stappen op de arbeidsmarkt. Niet bekostigde scholen geven een eigen invulling om voor passend onderwijs te zorgen conform de wettelijke vereisten.
- Het aansluiten bij de bestaande integrale aanpak *Gezonde school* en op de programma's *Welbevinden op school* en *Helder op school*. Het betreft het (door)ontwikkelen en vertalen van wetenschappelijke inzichten over welzijn naar praktische handvatten voor scholen, GGD'en en gemeenten. Hierbij is specifieke aandacht voor het ontwikkelen van passend materiaal voor het mbo.
- In de ondersteuningsstructuur rondom mbo-studenten komt specifieke aandacht, kennis en kunde voor het signaleren van en het gesprek voeren over dreigende depressieve gevoelen, suïcidale gedachten, en vroegtijdig schoolverlaten.
- De kenniscommunity over mentaal welbevinden (voor het po en vo) uitbreiden met het mbo. Scholen ontvangen informatie over de mogelijke interventies gericht op het welzijn van studenten.
- Ontwikkelen van een representatieve monitor integrale veiligheid mbo. De nadruk in deze monitor ligt op de sociale veiligheid op en rondom school. Deze monitor geeft onder andere weer hoe veilig studenten zich op school voelen. Van belang hierbij is een heldere samenhang met bestaande monitoren, zoals de BPV monitor.

Specifiek kijkend naar het verbeteren van kansengelijkheid in deze maatregelen, zijn de maatregelen deels toegespitst op specifieke doelgroepen, zoals studenten met een ondersteuningsbehoefte. Een deel van de maatregelen is algemener en breder geformuleerd, gericht op het verbeteren van de positie van mbo-studenten in het algemeen.

50 Tenzij dat leidt tot een onevenredige belasting voor de school, conform de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte.

4.2 Wat is er al bekend?

Stand van zaken

De tweede doelstelling binnen de Werkagenda gaat over het verbeteren van het studentenwelzijn, de veiligheid van studenten op school en leerbedrijf en de toegankelijkheid voor studenten met een ondersteuningsbehoefte. Studentenwelzijn (en welzijn in het algemeen) gaat over de leefsituatie van de student; hier is geen vaststaande definitie voor, maar dit wordt meestal opgevat als iemands tevredenheid met diens leven. Hierbij zijn verschillende dimensies van belang, in te delen in materiële en immateriële factoren. Onder materiële factoren valt bijvoorbeeld (voldoende) inkomen, bij immateriële factoren denken we aan zaken als gezondheid, sociale contacten en veiligheid[51]. Voor welzijn is niet alleen de objectieve leefsituatie van belang, maar juist ook de subjectieve leefsituatie; iemand kan veel sociale contacten hebben maar de beleving hierover kan toch niet bevredigend zijn voor iemand. Dit komt ook terug in de opvatting van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) over gezondheid: "*gezondheid is een staat van compleet fysiek, mentaal en sociaal welzijn, en niet slechts de afwezigheid van ziekte of fysieke zwakheid*".[52]

De aandacht (en zorg) voor met name het mentale en sociale welzijn is de afgelopen jaren aanzienlijk toegenomen; iets dat versterkt werd door de coronapandemie en bijbehorende maatregelen om corona in te perken. Er zijn echter weinig langdurige metingen beschikbaar over (dimensies van) welzijn. Wel laat het onderzoek Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) voor Nederlandse scholieren[53] zien dat de levenstevredenheid van meisjes in 2021 lager was dan voorheen. Ook gaven in 2021 aanzienlijk meer scholieren aan last te hebben van emotionele problemen. In het mbo zijn er eveneens zorgelijke signalen met betrekking tot het welzijn van studenten. Zo gaf in 2022 ruim twintig procent van de mbo-studenten aan een (zeer) slechte mentale gezondheid te hebben.[54] In 2023 was dit iets lager, maar gaf nog steeds achttien procent aan een (zeer) slechte mentale gezondheid te hebben.[55]

Er zijn verschillende (mogelijke) oorzaken voor de daling van het welzijn aangedragen; zo gaf ruim de helft (53%) van de jongvolwassenen aan dat de coronacrisis hun leven in het algemeen negatief had beïnvloed en gaf bijna veertig procent van hen aan dat de crisis zowel negatieve als positieve gevolgen had.[56] De negatieve invloed van de coronapandemie op het welzijn van mbo-studenten bleek ook uit een onderzoek van de Universiteit Utrecht[57], waarin werd aangetoond dat mbo-studenten een lager cijfer gaven voor hun levenstevredenheid in het najaar 2020 van ten opzichte van het najaar 2019 en voorjaar 2020. Andere genoemde oorzaken van een verslechterd welzijn zijn een toename van de prestatiedruk (deze nam toe in de periode 2001-2021[53]), een toename van het gebruik van sociale media[58] en (groeiende) zorgen over maatschappelijke thema's (zoals klimaatverandering, oorlog, economische ongelijkheid).[59]

51 Dolan, P., Peasgood, T., & White, M. (2008). Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. Journal of Economic Psychology, 29(1), 94–122.
52 WHO (2024). WHO remains firmly committed to the principles set out in the preamble to the Constitution. Geraadpleegd via https://www.who.int/about/accountability/governance/constitution
53 Boer, M., van Dorsselaer, S., de Looze, M., de Roos, S. e.a. (2022). HBSC 2021. Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland. Utrecht: Universiteit Utrecht, Trimbos instituut, Sociaal en Cultureel Planbureau.
54 OCW (2023). Studentenpeiling NP Onderwijs 2022: MBO-HO. Den Haag: Ministerie van OCW.
55 OCW (2023). Studentenpeiling NP Onderwijs 2023: MBO-HO. Den Haag: Ministerie van OCW.
56 CBS (2022). Landelijke Jeugdmonitor 2022. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
57 Stevens, G., Weinberg, D., Visser, K., Jonker, M. & Finkenauer, C. (2021). Het welzijn van mbo-studenten in tijden van corona. Utrecht: Universiteit Utrecht.
58 Orben, A. (2020). Teenagers, screens and social media: a narrative review of reviews and key studies. Social psychiatry and psychiatric epidemiology, 55(4), 407-414.
59 SER (2022) Veelbelovend: Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2021. Den Haag: Sociaal Economische Raad

De vergrootte aandacht voor welzijn kan ook bijdragen aan een verlaging van het (gemeten) welzijn; enerzijds kan aandacht hiervoor leiden tot minder taboe op een mentale problemen of lager welzijn en tot een groter bewustzijn; anderzijds kunnen deelnemers aan onderzoeken hierover eerder geneigd zijn om problemen aan te geven als zij daarnaar gevraagd worden. Als negatief bijkomend verschijnsel kan dit er ook toe leiden dat studenten klachten (over)problematiseren; doordat meer studenten zich bewust worden van het voorkomen van een lager welzijn en meer mentale problemen, zal een deel van hen mogelijk problemen overinterpreteren.[60]

Ook voor veiligheid (op school en leerbedrijf) geldt dat een afwezigheid van het negatieve (het ervaren van 'onveiligheid') een beperkte opvatting is van veiligheid. Daarom wordt er vaak gekeken naar een bredere opvatting van dit begrip, met het concept 'integrale veiligheid'. Aspecten die hier onder vallen gaan over de verschillende fases (van preventie tot nazorg) waarbij meerdere partners (zoals gemeenten, jeugdzorg en politie) worden betrokken. Voor het integrale veiligheidsbeleid van mbo-instellingen houdt de MBO Raad vier verschillende domeinen aan: een veilig leer-en werkklimaat, veiligheid in het curriculum, veiligheid bij incidenten en een veilige infrastructuur. Meer concreet gaat het over een veilige sfeer op school, met aandacht voor diversiteit en respect, waarbij in geval van een calamiteit of crisis adequaat wordt gehandeld en waarbij de mbo-instelling met onder andere veiligheidsmaatregelen zorg draagt voor deze veilige omgeving. Een ander onderscheid dat men binnen dit thema maakt is het onderscheid in fysieke en sociale veiligheid. Over het precieze onderscheid zijn verschillende discussies gevoerd, maar een belangrijk aspect is de intentie: fysieke veiligheid kan men zien als gevolg van de natuur of technologisch of menselijk falen, en sociale veiligheid als gevolg van intentioneel menselijk handelen.[61] In de context van een student kan het dus bij fysieke veiligheid gaan om het voorkomen van ongelukken in een techniekokaal, terwijl het bij sociale veiligheid bijvoorbeeld gaat om zich veilig voelen bij medestudenten.

In onderzoeken over de veiligheid onder mbo-studenten gaat het met name om dit laatstgenoemde aspect van veiligheid: de sociale veiligheid. Uit gegevens uit de JOB-monitor, geanalyseerd voor de Monitor Integrale Veiligheid Mbo, blijkt dat het aandeel studenten dat zich onveilig voelt sinds 2016 daalt (in 2022 4%; in 2016 was dit 6%). Ook laat dit onderzoek zien dat er aanzienlijke verschillen bestaan tussen instellingen (waarbij het percentage studenten dat zich onveilig voelt varieert tussen 1 en 6%), én dat deze verschillen deels samenhangen met verschillen in de studentenpopulaties.[62] Zorgen over de veiligheid van mbo-studenten bestaan met name op het gebied van seksuele veiligheid (mede versterkt door '#MeToo'-zaken in de media) en op het gebied van zwaardere criminaliteit (o.a. wapenbezit, ondermijning vanuit de criminaliteit;).[63]

Naast het verbeteren van veiligheid en welzijn is het doel van de werkagenda om de toegankelijkheid (en inclusiviteit) van het mbo te vergroten voor studenten met een ondersteuningsbehoefte (hier onderdeel b van doelstelling 2). In 2022 gaf 36 procent van de mbo-studenten aan dat zij een leerprobleem, beperking of blijvende ziekte hadden. Daarbij was één op de drie negatief over de hulpmiddelen en aanpassingen die de school aanbiedt.[64] Bovendien blijkt dat ruim een derde van de mbo-studenten niet of nauwelijks op de

60 Foulkes, L., & Andrews, J. L. (2022). The prevalence inflation hypothesis: Are mental health awareness efforts contributing to the rise in mental health problems?. https://doi.org/10.31234/osf.io/grxmz

61 Helsloot, I. (2007) Voorbij de symboliek. Over de noodzaak van een rationeel perspectief op fysiek veiligheidsbeleid. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

62 Cuppen, J., Geurts, R., Hendrix, M., Derks, I., Druten, L. van, Helvoirt, D. van, Muskens, M., Esmeijer, N., Nelen, W., Philipsen, M., Schoppink I. & Reijmers, L. (2023). Monitor Integrale Veiligheid MBO 2023: Sectorrapport. Nijmegen: ResearchNed/KBA Nijmegen/Praktikon.

63 Ibid.

64 Termorshuizen, T., Lodewick, J., Brukx, D., Broek, A. van den, Leeuwen, D. van (red.) (2022). JOB-monitor 2022. Studenttevredenheid in het mbo. Onderzoek in opdracht van de Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs. Nijmegen: ResearchNed

hoogte is van de ondersteuning die zij kunnen krijgen van de instelling waar zij gaan studeren.[65] Een onvolledig of verkeerd beeld van de ondersteuningsmogelijkheden kan ertoe leiden dat studenten niet de juiste of voldoende ondersteuning krijgen, of kan zelfs leiden tot zelfselectie in de aanmelding.

Beleidsmaatregelen

Er zijn al verscheidene beleidsmaatregelen om het studentenwelzijn in Nederland te bevorderen. Zo is in 2018 het Actieplan Studentenwelzijn opgesteld door onder andere Expertisecentrum Inclusief Onderwijs (ECIO). Het Actieplan Studentenwelzijn dat is ondertekend door zowel onderwijsinstellingen als andere partijen bevat vijf pijlers ter bevordering van studentenwelzijn.[66] Het actieplan pleit ook voor een integrale aanpak waarbij er wordt samengewerkt tussen onderwijsinstellingen in het mbo en het hoger onderwijs. Uit het actieplan is het Landelijk Kader Studentenwelzijn 2023-2030 voortgekomen (gericht op het hoger onderwijs). Naast het Actieplan Studentenwelzijn heeft ECIO in 2018 nog een andere stap gezet voor de verbetering van het studentenwelzijn, door de oprichting van het Landelijk Netwerk Studentenwelzijn. Dit is een centraal platform voor kennisuitwisseling met als doel het verbeteren van het studentenwelzijn. Dit gebeurt door informatievoorziening over verschillende initiatieven en organisaties op het gebied van studentenwelzijn, het delen van kennis en het ophalen van signalen en knelpunten en deze landelijk agenderen. In 2022 is ook de Landelijke Kennisbank Studentenwelzijn opgericht.[67] Dit is een centraal platform waar onder andere onderzoek en beleid betreffende studentenwelzijn samenkomen. Deze kennisbank is sinds 2022 beschikbaar en richtte zich aanvankelijk enkel op het hoger onderwijs. Begin 2024 is er ook informatie over het mbo aan toegevoegd, in het kader van het vijfjarige Programma Studentenwelzijn mbo, hbo en wo (Stijn). Dit programma is ontwikkeld met als doel onderwijsinstellingen, gemeenten en zorgprofessionals te ondersteunen bij het verbeteren van het studentenwelzijn door middel van het ontwikkelen van een adequate kennis- en ondersteuningsstructuur.[68] Ook probeert Stijn aan te sluiten bij initiatieven die al bestaan, zoals Welbevinden op School, Helder op School en de Gezonde School-aanpak.[69] Dit zijn initiatieven binnen het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en het mbo die zich richten op het vergroten van kennis over en handvatten voor onderwijsinstellingen voor het verbeteren van het welzijn.

In de coronaperiode is het Nationaal Programma Onderwijs (NP Onderwijs) ontwikkeld door het Ministerie van OCW. Bij het ontstaan van het NP Onderwijs in 2021 was de hoofdfunctie het ondersteunen van leerlingen en tijdens en in de directe nasleep van de coronacrisis.[70] Hiervoor is onder andere ruim 2,7 miljard euro vrijgemaakt voor het mbo en hoger onderwijs voor het behalen van doelen behorende tot zes thema's. Eén van deze thema's is welzijn van studenten en sociale binding met de opleiding. Hierbij lag de nadruk op de effecten van de coronacrisis op het studentenwelzijn en de sociale binding.[71] Gedurende de implementatie van NP Onderwijs is de focus langzaam verschoven naar studentenwelzijn in het algemeen.[72] Het NP Onderwijs liep van 2021 tot 2023 waarbij op meerdere manieren monitoring plaatsvond. Zo geeft de

65 Kennis, R., e.a. (2023). Monitor passend onderwijs mbo. Meting 2022. Nijmegen: KBA Nijmegen.
66 Dopmeijer, J., Gubbels, N., Kappe, R., Bovens, R., de Jonge, J., van der Heijde, C., Vonk, P., & Wiers, R. (2018). Actieplan Studentenwelzijn.
67 ECIO (n.d.). Landelijk Netwerk Studentenwelzijn in het hoger onderwijs. Geraadpleegd via https://ecio.nl/het-landelijk-netwerk-studentenwelzijn-ho/.
68 OCW (2023). Kamerbrief. Aanpak studentenwelzijn in het middelbaar beroepsonderwijs, hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs. 4 juli 2023.
69 Trimbos-Instituut (2023, 28 september). Nieuw programma zet in op studentenwelzijn en preventie van middelengebruik in mbo, hbo en wo. Geraadpleegd via https://www.trimbos.nl/actueel/nieuws/nieuw-programma-zet-in-op-studentenwelzijn-en-preventie-van-middelengebruik-in-mbo-hbo-en-wo/
70 OCW (2021). Kamerbrief. Nationaal Programma Onderwijs: steunprogramma voor herstel en perspectief. 17 februari 2021.
71 OCW (2021). Nationaal Programma Onderwijs: Eerste voortgangsrapportage. Den Haag: Ministerie van OCW.
72 OCW (2023). Nationaal Programma Onderwijs: Derde voortgangsrapportage. Den Haag: Ministerie van OCW.

implementatiemonitor[73] een inzicht van de acties die onderwijsinstellingen nemen om studievoortgang en studentenwelzijn te bevorderen. De macromonitor[74] richt zich met name op de monitoring van de effecten van het NP Onderwijs op het gebied van studievoortgang, studentenwelzijn en stages. Als laatste wordt sinds 2022 gebruik gemaakt van de studentenpeiling[75] waarbij de effecten van de coronapandemie op het welzijn en de studievoortgang wordt bevraagd. Inmiddels is het NP Onderwijs ten einde en volgt nog een eindevaluatie.

Op het gebied van veiligheid zijn alle mbo-instellingen verplicht om een veiligheidsplan te hebben.[76] In zo'n veiligheidsplan staat bijvoorbeeld een verbod op wapen- en drugsbezit op school en de controle hiervan. Er wordt ook beschreven hoe een mbo-instelling omgaat met incidenten en wanneer aangifte wordt gedaan bij de politie of hulp gevraagd bij bureau Jeugdzorg. Een pestprotocol kan ook onderdeel zijn van het veiligheidsplan. Voor het opstellen van een veiligheidsplan kunnen mbo-instellingen sinds 2024 gebruik maken van de online tool van Stichting School en Veiligheid.[77] Naast het hebben van een veiligheidsplan is het verplicht voor mbo-instellingen om een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) te vragen aan hun medewerkers. In de Wet Educatie Beroepsonderwijs (WEB) is een meldplicht voor zedenmisdrijven[78] en een meldcode voor huiselijk geweld en kindermishandeling[79] opgenomen. Daarnaast geldt er klachtenrecht[80] waarmee studenten en medewerkers van mbo-instellingen het recht hebben om een klacht in te dienen. Bij een dergelijke klachtenprocedure hoort ook een klachtencommissie, waarvan ten minste drie leden geen onderdeel zijn van het schoolbestuur. Ook zijn er initiatieven voor de ondersteuning van de ontwikkeling van veiligheidsbeleid door onderwijsinstellingen zelf. Het Netwerk integrale veiligheid is een initiatief van de MBO Raad dat mbo-instellingen ondersteunt bij het ontwikkelen en uitvoeren van veiligheidsbeleid. Er vinden bijeenkomsten en conferenties plaats waarmee wordt bijgedragen aan de kennis op het gebied van sociale veiligheid onder bestuurders en medewerkers van mbo-instellingen. De Stichting School en Veiligheid zet zich voor hetzelfde doel in. De stichting ondersteunt scholen bij het bevorderen van een sociaal veilig klimaat. Hiervoor is bijvoorbeeld een kennisbank opgericht waar actuele informatie en deskundig advies worden gegeven. Daarnaast verzorgt Stichting School en Veiligheid trainingen en conferenties en hebben ze een adviespunt.

Op het gebied van toegankelijkheid geven mbo-instellingen ondersteuning aan studenten om dit te bevorderen. Vanuit de overheid zijn de afgelopen jaren verschillende maatregelen genomen om de toegankelijkheid van het mbo te verbeteren. Ten eerste trad in 2014 de stelselwijziging passend onderwijs in werking.[81] Hierbij was er sprake van decentralisatie en budgetfinanciering als organisatorische oplossingen. Specifiek voor het mbo gold dat mbo's hun ondersteuningsaanbod moesten beschrijven en dat ze voor elke student met extra ondersteuningsbehoeften een bijlage dienden op te stellen bij de onderwijsovereenkomst. Dankzij deze maatregelen is de organisatie omtrent extra ondersteuning verbeterd. Op veel mbo-instellingen is het accent verschoven van ondersteuning buiten de klas door tweedelijns teams, naar ondersteuning in de klas en binnen de onderwijsteams, voor een bredere groep

73 In de periode 2021-2023 in totaal vier keer uitgevoerd door Berenschot in opdracht van het Ministerie van OCW.
74 In de periode 2021-2023 in totaal drie keer over gerapporteerd door ResearchNed in opdracht van het Ministerie van OCW.
75 Sinds 2022 jaarlijks uitgevoerd door het Ministerie van OCW.
76 Rijksoverheid.nl
77 OCW (2024). Nieuwsbrief. Digitaal veiligheidsplan ook voor het mbo. Geraadpleegd via https://www.nieuwsbrievenminocw.nl/actueel/nieuws/2024/01/nieuwsbrief-mbo-januari/digitaal-veiligheidsplan-ook-voor-het-mbo.
78 Artikel 1.3.8 van Wet Educatie en Beroepsonderwijs.
79 Artikel 1.3.9 van Wet Educatie en Beroepsonderwijs.
80 Artikel 7.5.2 van Wet Educatie en Beroepsonderwijs.
81 Ledoux, G., & Waslander, S. (m.m.v. Eimers, T.) (2020). Evaluatie passend onderwijs. Eindrapport.

studenten met een extra ondersteuningsbehoefte.[82] In de uitvoering en realisatie van deze (basis)ondersteuning lopen veel onderwijsteams echter tegen problemen aan. Er is sprake van veel variatie tussen mbo-instellingen en tussen en binnen onderwijsteams. De knelpunten in de uitvoering hebben ten dele te maken met de bereidheid van teams om passend onderwijs te bieden, maar worden vooral veroorzaakt door (het gebrek aan voldoende) capaciteit/middelen en expertise om de benodigde ondersteuning te kunnen leveren. Ook bínnen teams loopt de mate van deskundigheid op het vlak van passend onderwijs (sterk) uiteen.

Sinds 2016 heeft Nederland het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap geratificeerd.[83] Met dit verdrag zegt de Nederlandse overheid toe maatregelen te nemen die waarborgen dat onder andere scholen rekening houden met de toegankelijkheid van het onderwijs. Toegankelijkheid is breder dan alleen fysieke toegankelijkheid, en raakt ook andere processen, zoals de aanmelding- en intakeprocedures, informatievoorziening, en andere randvoorwaarden. Vertegenwoordigers van (tot op heden) tien mbo-instellingen hebben de intentieverklaring VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap ondertekend. Dit betekent dat zij gezamenlijk toewerken naar het verder vormgeven van een inclusief mbo. De focus ligt hierbij onder meer op digitale en fysieke toegankelijkheid, studentenparticipatie, toegankelijk van toetsen en examineren en beleid en eigenaarschap.

Een ander onderdeel van de toegankelijkheid is de toelaatbaarheid tot het mbo. Per 1 augustus 2017 is de Wet vroegtijdige aanmelddatum en toelatingsrecht tot het mbo in werking getreden. Met deze wet hebben studenten het recht op automatische toelating tot een opleiding wanneer zij voldoen aan de wettelijke opleidingseisen. Onderzoek[84] laat zien dat instellingen zich er sterk van bewust werden dat het weigeren van studenten niet is toegestaan. De intake en toelating blijkt in de meeste gevallen dan ook goed te verlopen. Ook zijn er geen aanwijzingen voor een praktijk waarin teams structureel studenten met extra ondersteuningsbehoeften ‘wegadviseren’. Wel voelen de intakers spanning tussen het doel om alle studenten met recht op plaatsing toe te laten, en het doel om geschikte beroepsbeoefenaars voor het werkveld op te leiden. Dit is een doelmatigheidsvraagstuk; de verantwoordelijkheid om gekwalificeerde beroepsbeoefenaars op te leiden voor het werkveld wringt soms met de plicht om ook studenten met een extra ondersteuningsbehoefte toe te laten die men ongeschikt acht voor het beroep.

In de ‘verbeteragenda passend onderwijs middelbaar beroepsonderwijs 2020-2025’ wordt nog meer ingezet op de toegankelijkheid van het mbo voor studenten met een ondersteuningsbehoefte.[85] Daarbij wordt er gewerkt aan betere ondersteuning bij het vinden van een stage en tijdens een stage, een duidelijker aanmeldproces en meer kennis bij docenten.

Tot slot is er ook aandacht voor de informatievoorziening voor mbo-studenten met een ondersteuningsvraag. Het Expertisecentrum Inclusief Onderwijs (ECIO) heeft op basis van een oproep van de Tweede Kamer een website ontwikkeld waarop mbo’ers met een ondersteuningsbehoefte het antwoord op hun vragen rondom ondersteuning kunnen vinden. Onderzoek laat echter zien dat de juiste manier van informatievoorziening richting studenten nog een vraagstuk is.[86] Hierbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen actieve informatievoorziening (bijvoorbeeld voorlichting en gesprekken) en passieve

82 Kennis, e.a. (2023). Monitor passend onderwijs mbo. Meting 2022. Nijmegen: KBA Nijmegen.
83 Verenigde Naties (2006). Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. 13 december 2006, New York.
84 Eimers, T., Roelofs, M., Leest, B., Hermanussen, J., Ferket, R., Scheeren, L. en Schoonhoven, R., van. (2022). Evaluatie en monitoring wet vroegtijdige aanmelddatum en toelatingsrecht mbo. Tussenrapportage 2022 Basisrapport + samenvattend rapport. Nijmegen: KBA Nijmegen.
85 Kamerbrief ‘Meerderheid studenten krijgt ondersteuning, maar verbetering is nodig.’ 21 december 2023.
86 Kennis, R., e.a. (2022). Aangepaste mogelijkheden voor onderwijsprogramma, examens en ondersteuning in mbo en hoger onderwijs. Nijmegen: KBA Nijmegen; (p. 51).

informatievoorziening (bijvoorbeeld een website of de OER). Dit heeft niet alleen te maken met het gekozen medium (zoeken studenten naar informatie en lezen studenten informatie in bijvoorbeeld de OER?), maar ook met de vraag of studenten zich herkennen in de gebruikte terminologie. Als er gesproken wordt over beleid voor speciale doelgroepen, moet de student zichzelf herkennen als deel van deze doelgroep. Zo blijkt het dat de informatie voor studenten met andere bijzondere omstandigheden zonder functiebeperking (zoals topsport of mantelzorg) moeilijker te vinden is omdat zij zich minder herkennen in de gebruikte terminologie.[56]

4.3 Landelijke ontwikkeling indicatoren

De voortgang van deze doelstelling wordt gemonitord aan de hand van de volgende indicatoren:

- Het oordeel van mbo-studenten over hun welzijn;
- Het aandeel studenten dat aangeeft een slechte mentale gezondheid te ervaren;
- Het aandeel studenten dat zich veilig voelt op school en op de stage/leerwerk plek;
- Het aandeel studenten dat hulpmiddelen, aanpassingen en extra begeleiding op school voor ondersteuningsbehoefte als goed beoordeelt.

4.3.1 Studentenwelzijn en mentale gezondheid

De eerste twee indicatoren gaan over het welzijn en mentale gezondheid van studenten. Studentwelzijn en mentale gezondheid van studenten worden doorgaans uitwisselbaar gebruikt.[87] Voor het huidige onderzoek, de startmeting, schetsen reeds bestaande onderzoeken een redelijk goed beeld van het (mentale) welzijn van mbo-studenten voor deze periode (de 'startsituatie'). Zo'n 13 procent van de mbo-studenten gaf aan een slechte tot zeer slechte gezondheid te hebben in 2024. Dit is een verbetering ten opzichte van de twee studiejaren ervoor (resp. 18 en 21%; verschil van 5%-punt met 2023 en een verschil van 8%-punt met 2022). De mentale gezondheid van mbo-studenten lijkt gestaag te verbeteren.

Figuur 4.1 Mentale gezondheid van mbo-studenten naar jaar

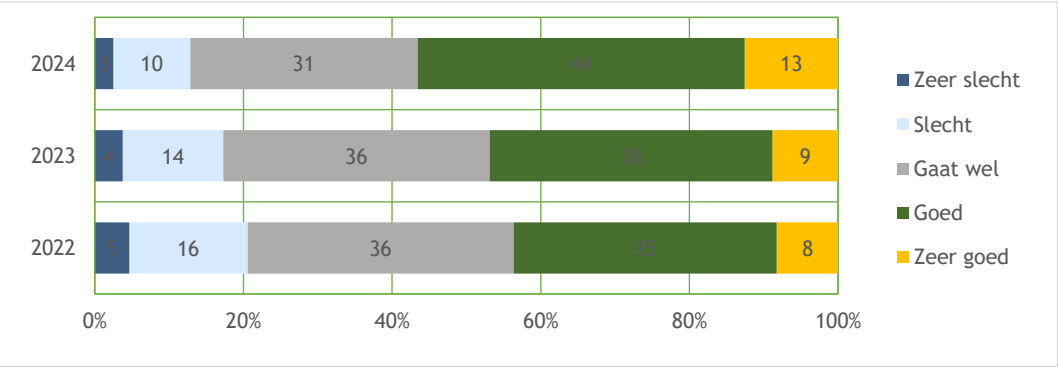

Bron: Studentenpeiling NPO

Hoe dit varieert tussen instellingen is zichtbaar in Figuur 4.2. Hierin zijn de instellingsgemiddelden weergegeven (elke instelling is één punt). Ook is hierin de spreiding weergegeven met een box-plot; de mediaan is weergegeven met de lijn binnen de box: de instellingen binnen de box bevinden zich tussen de 25% en 75%-percentiel scores; 25% van de instellingen in het mbo scoort dus lager dan deze groep (studenten hebben daar een beter welzijn), en 25% van de instellingen in het mbo scoort hoger (studenten

87 zie o.a. de onderzoeksnotities van de Studentenpeiling NPO: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/05/08/notitie-studentenpeiling-np-onderwijs-2023

hebben daar dus een slechter welzijn). Te zien is dat de instellingen dichter bij elkaar liggen in 2024, hoewel er dus ook in 2024 instellingen zijn waarbij meer dan 20% van de studenten aangeeft een (zeer) slechte mentale gezondheid te hebben.

Figuur 4.2 Verdeling van de mate waarin mbo-studenten zich mentaal ongezond voelen per onderwijsinstelling

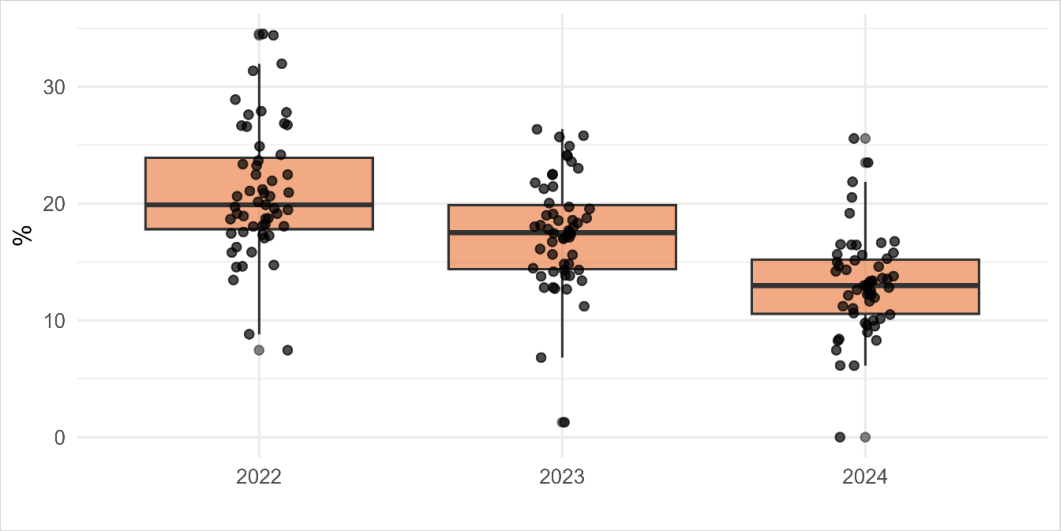

Bron: Studentenpeiling NPO

4.3.2 Veiligheidsbeleving

Op school

De derde indicator betreft het aandeel mbo-studenten dat zich veilig voelt op school. Deze indicator komt voor in de JOB-monitor: aan studenten wordt gevraagd in welke mate zij zich veilig voelen op hun school. Het gros van de mbo-studenten voelt zich (heel) veilig op school in studiejaren 2019-2020 en 2021-2022 (respectievelijk 81% en 82%; een verschil van 1%-punt tussen beide jaren). Ook in 2023-2024 voelen verreweg te meeste studenten zich (zeer) veilig op school, maar is er wel sprake van een lichte afname ten opzichte van de meetjaren ervoor (79%).

Figuur 4.3 toont verschillen tussen het gemiddelde veiligheidsgevoel op mbo-instellingen. Met de oranje *box* wordt aangegeven waar de instellingen met de 25% laagste en 25% hoogste percentages zich verbinden; elke punt staat voor een instellingsgemiddelde. In de figuur is zichtbaar dat het veiligheidsgevoel onder studenten in 2021/2022 hoger was, en dat er in 2021/2022 slechts drie instellingen zijn waar dit gemiddeld lager was dan 75%.

Figuur 4.3 Verdeling van de mate waarin mbo-studenten zich veilig voelen op school per onderwijsinstelling

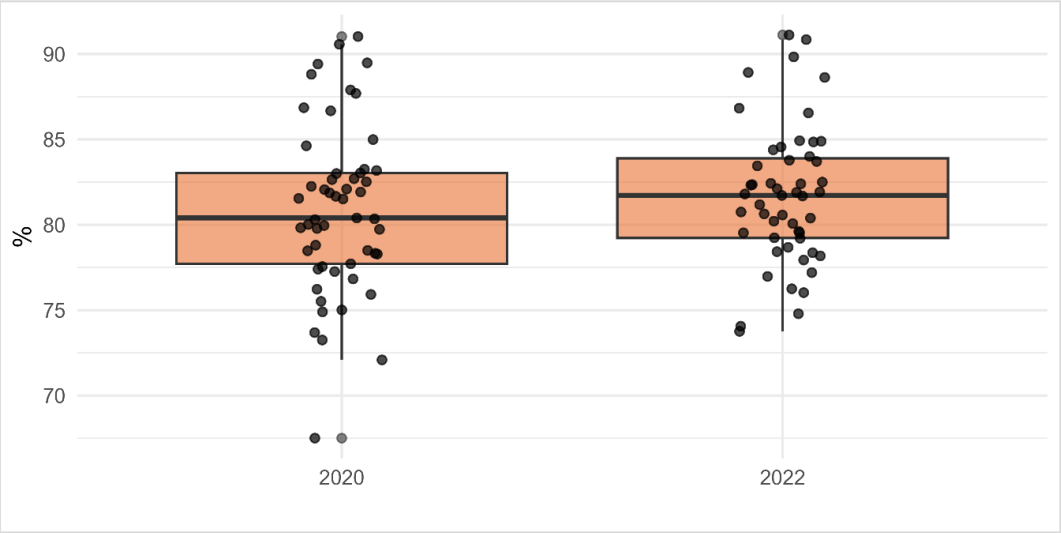

Bron: DUO open data/JOB-Monitor; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

In leerbedrijf

In de meest recente meting van de JOB-monitor (2024) is studenten ook gevraagd hoe veilig zij zich voelen op de stageplek (voor bol-studenten) en op de leerwerkplek (voor bbl-studenten; zie Figuur 4.4). Het merendeel van de studenten blijkt zich ook op de plek waar zij werkervaring opdoen (heel) veilig te voelen (respectievelijk 84% op de stageplek en 86% op de leerwerplek). Uit de BPV-monitor uit 2022 blijkt daarnaast dat het gros van mbo-studenten tevreden is over de invulling van stages en leerwerkplekken, maar informatie over de mate waarin zij zich veilig voelen ontbreekt in het rapport.[88]

Figuur 4.4 Aandeel mbo-studenten dat zich veilig voelt op de stageplek/leerwerplek

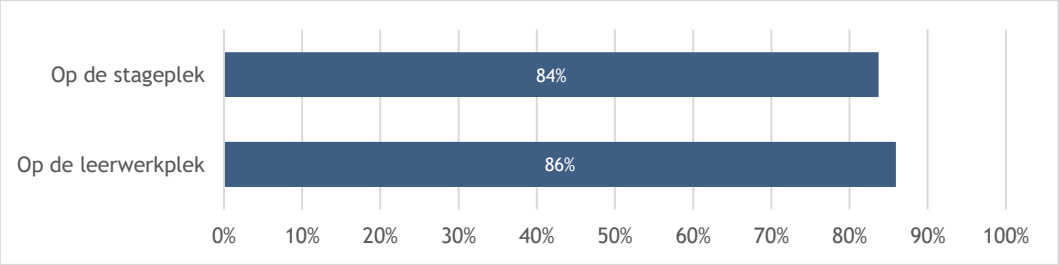

Bron: JOB-Monitor 2024; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

4.3.3 Toegankelijkheid

Tot slot kijken we voor deze doelstelling naar de tevredenheid van studenten over de ondersteuningsbehoefte vanuit de instelling. In de JOB-monitor 2024 is hierover een nieuwe vraag toegevoegd, namelijk in hoeverre studenten tevreden zijn over de hulpmiddelen, aanpassingen en extra begeleiding op school voor de eventuele ondersteuningsbehoefte. De gegevens hierover zijn nog niet bekend en worden bij latere rapportages meegenomen.

88 Geraadpleegd via: https://www.mboraad.nl/nieuws/bpv-monitor-2022-mbo-studenten-tevreden-over-stages-en-leerbanen

5 Doelstelling 3: Verbeteren begeleiding (op school en bij overgang naar werk/vervolgstudie), verminderen aantal VSV'ers

5.1 Wat staat er in de werkagenda?

Met doelstelling 3 wordt ingezet op het versterken van de begeleiding in het onderwijs en bij de overgang van school naar werk of in de overgang naar een vervolgopleiding. De begeleiding in de stap van school naar werk of vervolgopleiding is primair gericht op studenten die een opleiding volgen op mbo-niveau 2. Mede door de hiervoor genoemde inzet ligt de focus ook op het ombuigen en terugdringen van het aantal voortijdig schoolverlaters in het mbo tot 18.000 in 2026. De inzet is vertaald in een aantal maatregelen:

- De bekostiging voor mbo-niveau 2 gaat omhoog. Scholen kunnen zelf bepalen hoe zij deze extra middelen inzetten. Bijvoorbeeld door klassen te verkleinen, de begeleiding te intensiveren (op school, tijdens de BPV of in de overstap naar werk of vervolgopleiding). In de werkagenda wordt hierin ook het belang benadrukt van regionale samenwerking tussen mbo, gemeenten en werkgevers.
- Extra inzet in het faciliteren en begeleiden van jongeren die geen onderwijs meer volgen in de terugkeer naar school. Deze inzet is divers van aard. Naast het creëren van passende leerroutes gaat het bijvoorbeeld ook om (verbeterde) informatievoorziening over de mogelijkheden om weer terug te keren naar school (ook financieel), het valideren en erkennen van competenties en vaardigheden en loopbaanchecks. Ook hier geldt dat scholen zelf de inzet vormgeven, maar wel in samenwerking met relevante betrokkenen.
- Extra begeleiding aan studenten in de laatste fase van hun opleiding en nazorg aan studenten die dit nodig hebben. Doel hiervan is een betere voorbereiding op de overstap naar de arbeidsmarkt en daarmee ook het voorkomen van jeugdwerkeloosheid. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de scholen, maar ook gemeenten krijgen een taak hierin. Daarvoor is samenwerking nodig in de laatste fase van de opleiding tussen jongere, school, gemeente en (waar mogelijk) het leerbedrijf. Structurele verankering van de nazorg (aan studenten mbo-1 en mbo-2) is voorzien in het wetsvoorstel *Van school naar duurzaam werk*.
- De leeftijdsgrens van de jongeren zonder startkwalificatie waarop het Doorstroompunt (voorheen RMC) zich richt, wordt verhoogd van 23 naar 27 jaar. Zij kijken naar wat er nodig is om jongeren terug te leiden naar school of naar werk. De mbo-scholen zijn hier dus niet de primaire actor, maar zij zijn wel een belangrijke partner voor het Doorstroompunt om de jongeren (tijdig) in beeld te hebben en houden.
- De bestaande regionale vsv-aanpak wordt voortgezet, maar ook verbreed naar een regionale aanpak die ook gericht is op een sluitende overgang naar de arbeidsmarkt. De bestaande regionale samenwerking (tussen scholen en Doorstroompunt) wordt uitgebreid met de centrumgemeente van de arbeidsmarktregio. Elke regio maakt hiervoor een meerjarig (regionaal) plan.

Bij de hierboven opgestelde maatregelen wordt geen expliciet onderscheid gemaakt naar specifieke groepen studenten, afgezien van 'studenten die dit nodig hebben'. Wel weten we uit eerder onderzoek dat er verschillen zijn tussen groepen studenten zijn, waaronder sociale achtergrond of migratieachtergrond. zo komt vsv bijvoorbeeld vaker voor bij studenten met een migratieachtergrond.[89] Als het voortijdig schoolverlaten over alle groepen studenten evenveel verbetert worden daarmee ook de onderlinge verschillen kleiner.

89 IvhO (2020). Technisch rapport uitstroom uit het stelsel en de arbeidsmarkt. Staat van het onderwijs 2020.

5.2 Wat is er al bekend?

Stand van zaken

In Nederland geldt naast de leerplicht ook de kwalificatieplicht. Jongeren tussen de zestien en achttien jaar die nog geen startkwalificatie (minimaal een diploma op mbo-2 of havo of vwo) hebben behaald, zijn kwalificatieplichtig: zij moeten onderwijs volgen tot het moment dat zij een startkwalificatie hebben behaald. De achtergrond daarvan is dat een startkwalificatie de kans op (duurzaam) werk vergroot en daarmee ook de kans volwaardig mee te doen in de maatschappij. Voortijdig schoolverlaten verhoogt de kans op werkloosheid, armoede en slechte gezondheid en ook zijn er verschillende maatschappelijke kosten aan verbonden, zoals een groter beroep op sociale voorzieningen en toegenomen (risico op) criminaliteit[90].

Jongeren die tussen hun twaalfde en 23e zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten worden voortijdig schoolverlaters (vsv'ers) genoemd. Tussen 2006 en 2015 daalde het aantal nieuwe vsv'ers van ruim 50.000 naar circa 23.000.[91] Sindsdien is het aantal en percentage vsv'ers echter niet meer verder gedaald en de laatste jaren zelfs weer gestegen. Met name tussen 2020-2021 en 2021-2022 is het aantal jongeren dat zonder startkwalificatie de opleiding verlaat sterk toegenomen, tot ruim 30.000 jongeren. Veruit het grootste deel van deze vsv'ers kwam uit het mbo, zo'n 80 procent. In 2020-2021 was vijf procent van alle mbo-studenten vsv'er en het jaar erop was dat zes procent.[92] Een eenduidige verklaring voor deze stijging is er niet, maar de krappe arbeidsmarkt (groenpluk; het aanbieden van een aanstelling aan een student nog voor hij startbekwaam is), en ook de (nasleep van de) coronacrisis worden als oorzaken gezien.[93]
Ten opzichte van de rest van Europa is het aandeel voortijdige schoolverlaters in Nederland vrij laag. Ongeveer tien procent van de Europese jongeren tussen de achttien en 24 jaar oud is vsv'er[94] ten opzichte van zes procent in Nederland.

Voortijdig schoolverlaten doet zich binnen het mbo niet in gelijke mate voor. Met name na het bereiken van de achttienjarige leeftijd – als de kwalificatieplicht eindigt – kiest een relatief groter deel van de jongeren ervoor om de opleiding te staken.[95] Verder zien we dat jongens vaker afhaken dan meisjes: in 2021-22 op het mbo 7,8% van de jongens tegenover 4,9% van de meisjes. Daarnaast is het aandeel vsv'ers veel hoger op mbo niveau 1 en 2 dan mbo niveau 3 en 4. Dat heeft overigens ten dele te maken met de wijze waarop voortijdig schoolverlaten wordt berekend, namelijk als percentage van alle studenten op dat mbo-niveau: daardoor is het percentage vsv'ers hoger bij opleidingen die korter duren. Niettemin is de uitval van met name mbo-1 en mbo-2 structureel erg hoog.

Beleidsmaatregelen

Het aanpakken van voortijdig schoolverlaten blijkt niet eenvoudig. Zo werd er in 2012 subsidie verstrekt aan verschillende roc's om een interventie te testen in een experiment. De interventies betroffen een grondigere intakeprocedure, steviger optreden bij verzuim en e-coaching. Uit de evaluatie van die

90 Van Der Steeg, M., & Webbink, D. (2006). Voortijdig schoolverlaten in Nederland: omvang, beleid en resultaten.
91 Kamerbrief 'Hoofdlijnen aanvalsplan voorkomen voortijdig schoolverlaten en begeleiden naar een kansrijke toekomst. 3 april 2023.
92 *Cijfers over voortijdig schoolverlaten | Nederlands Jeugdinstituut*. (2024, 24 januari). https://www.nji.nl/cijfers/voortijdig-schoolverlaten#:~:text=Percentage%20voortijdig%20schoolverlaters%20in%20vo,het%20om%20ongeveer%205%20procent.
93 Kennis, R., Roelofs, M., & Visser, B. (2023). Voortijdige uitstroom bij ROC Friesland College. Nijmegen: KBA Nijmegen.
94 Eurostat. (2023, 23 mei). Early school leavers down to 10% in 2022. *Eurostat*. https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/DDN-20230523-2
95 *Dashboards vsv*. (z.d.). https://informatieproducten.duo.rijkscloud.nl/public/dashboardvsvopen/

experimenten bleek dat geen van de drie interventies had bijgedragen aan het terugdringen van voortijdig schoolverlaten.[96] Dit suggereert dat kleinschalige interventies niet afdoende zijn om vsv te verminderen, maar dat er zwaardere interventies nodig zijn.

In de afgelopen jaren is er via de regionale aanpak van voortijdig schoolverlaten (vsv) gewerkt aan het verminderen van het aantal voortijdig schoolverlaters en daarmee aan het vergroten van het aantal jongeren met een startkwalificatie. Hierbij worden er vanuit gemeentes en scholen (samenwerkend in Doorstroompuntregio's) zelf plannen gemaakt om voortijdig schoolverlaten te voorkomen. De Rijksoverheid trekt daar vervolgens geld voor uit. De wettelijke taak om vsv te voorkomen ligt bij de gemeenten. Deze kregen 37 miljoen euro voor zogenaamde Doorstroompunten, voorheen regionale meld- en coördinatiepunten (RMC-punten). Hier werken doorstroomcoaches die contact zoeken met schoolverlaters om hen terug naar school te begeleiden. Voorbeelden van maatregelen die binnen dit kader worden getroffen zijn: overstapcoaches, extra begeleiding vanuit docenten of jongerenwerkers en afwezigheid van school (schoolverzuim) aanpakken.

In de Werkagenda mbo wordt een aantal maatregelen genomen die de aanpak van vsv fundamenteel moeten versterken. Het gaat om de verhoging van de bekostiging voor mbo niveau 2, versterking van LOB en verbetering van de structurele begeleiding van school naar werk. Vanwege de geobserveerde stijging in het aantal vsv'ers heeft de minister in 2023 ook een aanvalsplan tegen voortijdig schoolverlaten gelanceerd, met het doel om het aantal nieuwe vsv'ers terug te dringen tot 18.000 in 2026.[97] Ook het aantal jongeren dat zonder startkwalificatie niet naar school gaat en geen werk heeft moet kleiner worden. Er wordt met name ingezet op de aanpak van structurele oorzaken (vroegtijdig signaleren, extra begeleiding voor jongeren met een hoge kans op uitval, betere oriëntatie en soepeler doorstroom, aantrekkelijker onderwijs voor jongeren die willen werken, betere begeleiding naar werk voor jongeren met en zonder diploma). In oktober 2023 zijn aanvullende acties aangekondigd[97], namelijk studenten nog laagdrempeliger en toegankelijker ondersteuning bieden en vso-leerlingen ondersteunen bij de overstap naar mbo. Ook worden er afspraken met sectoren of organisaties gemaakt om jongeren alsnog op te leiden en worden regio's ondersteund bij het maken van hun regionale programma's.

Om jeugdwerkloosheid tegen te gaan wordt er veel aandacht geschonken aan de positie van kwetsbare jongeren. De begeleiding van mbo-studenten naar werk vindt met name plaats totdat een student zijn opleiding behaalt. Uit onderzoek blijkt echter dat studenten ook ná hun opleiding behoefte hebben aan verdere begeleiding, om de stap naar de arbeidsmarkt en (duurzaam) werk succesvol te maken.[98] Sommige regio's bieden deze ondersteuning vanuit 'de Transitieroute'. Dit is een integrale aanpak waarbij studenten worden ondersteund naar duurzaam werk vanaf één jaar voor het afronden van hun opleiding tot één jaar na het afronden van de opleiding. Uit evaluaties van deze methode blijkt de ondersteuning tot één jaar na het afronden van de opleiding effectief: studenten behalen vaker hun stage en hun diploma, en vinden sneller en vaker (duurzaam) werk.[99] Er blijken echter verschillende knelpunten in het ondersteunen van studenten bij de overgang van opleiding naar werk[100]: het is vaak onvoldoende transparant welke begeleiding door wie wordt geboden, er is geen integrale aanpak, de zelfredzaamheid van jongeren wordt

96 Bolhaar, J., Gerritsen, S., Kuijpers, S., van der Wiel, K. (2019) *Experimenting with dropout prevention policies.* CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis.

97 Kamerbrief 'Uitwerking Actieplan voorkomen voortijdig schoolverlaten en begeleiden naar een kansrijke toekomst'. 26 oktober 2023.

98 Raaijman, J., Eimers, T. & Smeets, E. (2021) Aan de slag met nazorg. Evaluatie pilots Soepelere overgang naar werk. Nijmegen: KBA Nijmegen

99 Raaijman, J., & Visser, B. (2022). Maatschappelijke kosten en baten analyse van Transitieroutes in Gelderland. Nijmegen: KBA Nijmegen.

100 Ministerie van Financiën (2019). Jongeren met (risico op) een afstand tot de arbeidsmarkt. Den Haag: Ministerie van Financiën

onderschat en het monitoren van studenten die hun opleiding hebben afgerond is lastig; jongeren raken snel uit beeld en het is onduidelijk welke partij de jongere in beeld houdt.
Er is daarom een wetsvoorstel *'Wet van school naar duurzaam werk'* ingediend, met 1 augustus 2025 als beoogde ingangsdatum. Het doel van deze wet is zorgen voor meer gelijke kansen, waarbij jongeren die het nodig hebben onder andere ondersteuning krijgen in de stap van school naar werk. De wet is gericht op zowel het onderwijs, als op de gemeente en het Doorstroompunt. Hierbij staan een aantal veranderingen centraal: de mbo-instelling biedt voortaan loopbaanbegeleiding bij de overgang van opleiding naar werk tot één jaar na diplomering, de ondersteuning die geboden wordt door de gemeente kan al starten tijdens schooltijd en de taak van het Doorstroompunt richt zich voortaan op jongeren tot 27 jaar (in plaats van nu 23 jaar). Dit betekent dat jongeren steeds vaker begeleid zullen worden naar betaald werk, in plaats van naar een diploma. Verder staat de samenwerking tussen de verschillende instellingen en instanties centraal. Dit houdt onder andere in dat er gemakkelijke gegevensuitwisseling mogelijk gaat zijn tussen scholen, gemeentes en Doorstroompunten. Aan de ene kant wordt er ingezet op een duidelijke afbakening, met aan de andere kant ook voldoende ruimte voor maatwerk.[101]

5.3 Landelijke ontwikkeling indicatoren

De voortgang op doelstelling 3 wordt gemonitord aan de hand van drie indicatoren:

- Het aandeel jongeren dat tevreden is over de begeleiding op school. In het monitoringsplan *Werkagenda mbo en Stagepact 2023-2027* wordt toegelicht dat deze indicator wordt uitgesplitst tussen studenten met en zonder ondersteuningsbehoefte.
- De aantallen nieuwe voortijdig schoolverlaters per jaar;
- Het aandeel uitstromers entree en mbo-niveau 2 dat een jaar na afstuderen werk heeft (meer dan 12u per week).

5.3.1 Verbeteren begeleiding

De eerste indicator is de tevredenheid van studenten over de begeleiding op school. Dit is in de JOB-monitor gemeten door jongeren te vragen naar hun tevredenheid over de begeleiding tijdens de opleiding. Verschillen in tevredenheid tussen studenten met en zonder ondersteuningsbehoefte zijn op dit moment nog niet beschikbaar.

Ruim de helft van de jongeren (51%) was in 2021-2022 (heel) tevreden over de begeleiding tijdens de opleiding. Ten opzichte van 2019-2020 was er in die periode sprake van een lichte stijging in de tevredenheid, van 48% naar 51%. In 2023-2024 is het aandeel studenten dat (heel) tevreden is over deze begeleiding ongeveer gelijk gebleven (50%) aan voorgaande meting.

Onderstaande figuur zet het aandeel studenten met een functiebeperking dat (zeer) tevreden is over de begeleiding tijdens de opleiding af tegen studenten zonder functiebeperking[102]. Studenten met een functiebeperking zijn gemiddeld genomen wat minder vaak tevreden over de begeleiding, maar het verschil tussen deze twee groepen is relatief klein, 2 procentpunt.

101 Rijksoverheid (2023). Wet van school naar duurzaam werk. Geraadpleegd via https://www.internetconsultatie.nl/jeugdwerkgelegenheid/b1

102 Voor de najaarsmeting zal ook deze trend over de begeleiding voor beide groepen worden geanalyseerd.

Figuur 5.1 Aandeel studenten dat (zeer) tevreden is over de begeleiding tijdens de opleiding, naar functiebeperking

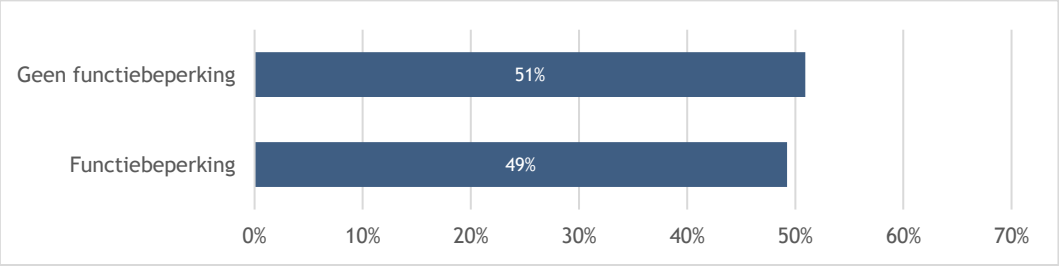

Bron: JOB-Monitor 2024; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

De volgende figuur toont de verschillen tussen de mbo-instellingen van de gemiddelde scores. In 2021-2022 loopt dat tussen de mbo-instellingen uiteen van 31 procent van alle studenten tot 66 procent van alle studenten. Vaker ligt dat gemiddeld rondom de 50% van de studenten.

Figuur 5.2 Verdeling van de tevredenheid van studenten over begeleiding tijdens de opleiding per instelling

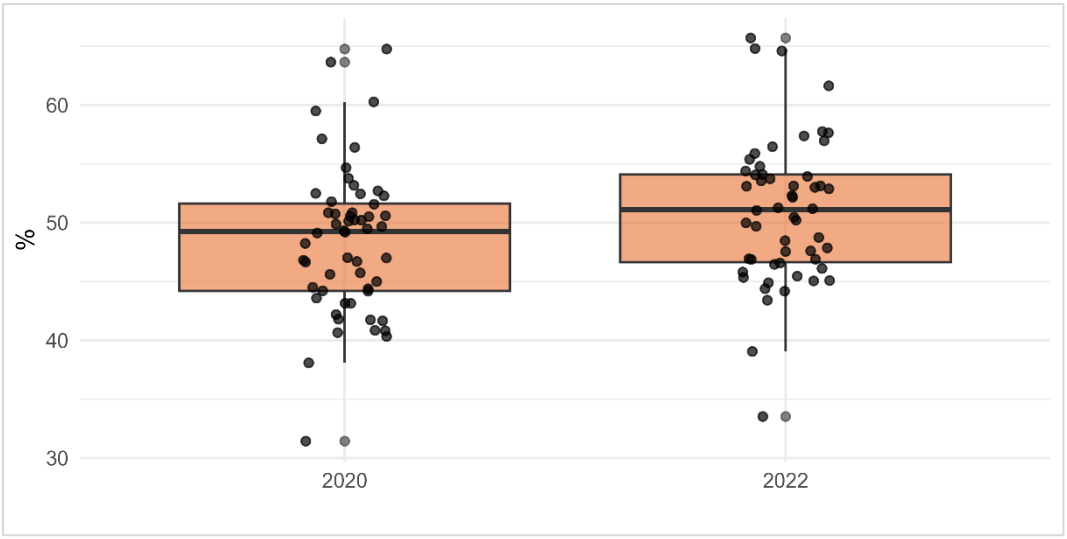

Bron: DUO open data/JOB-Monitor; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

Het is niet duidelijk wat de toename in de tevredenheid van studenten over de begeleiding tijdens de opleiding in 2021-2022 kan verklaren. De afname van de JOB-monitor 2019-2020 is uitgevoerd vlak vóór de pandemie en vormt dus geen verklaring.

We hebben ook gekeken naar de aanwezigheid van verschillen tussen studenten in verschillende leerwegen en mbo-niveaus. Tussen de leerwegen zijn geen verschillen in tevredenheid over de begeleiding, maar er zijn wel verschillen tussen de mbo-niveaus. Dat is in de volgende figuur weergegeven.

Figuur 5.3 Percentage studenten tevreden over begeleiding tijdens de opleiding, naar mbo-niveau

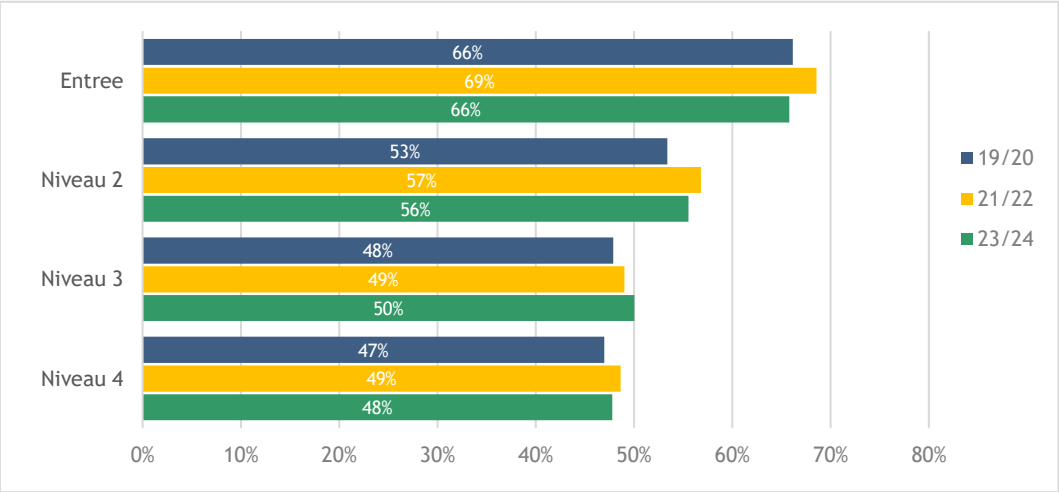

Bron: DUO open data/JOB-Monitor; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

De tevredenheid over de begeleiding tijdens de opleiding is hoger bij studenten van met name de Entreeopleidingen (mbo-1) en ook van studenten op mbo-2. Tussen 2019-2020 en 2021-2022 is de tevredenheid van studenten op alle mbo-niveaus licht gestegen. In 2023-2024 was er alleen op mbo-3 opnieuw sprake van een lichte toename.

De verschillen in tevredenheid tussen de mbo-niveaus zijn mogelijk verklaarbaar vanuit de hoeveelheid of intensiteit van de begeleiding. Op mbo-1 en mbo-2 is het aantal uren begeleiding doorgaans groter dan op mbo-3 en mbo-4. Ook is in de Werkagenda mbo ingezet op beleid voor de aankomende verhoogde bekostiging van niveau 2. In het vervolgonderzoek wordt gekeken naar de verschillen in tevredenheid *tussen* studenten met en zonder ondersteuningsbehoefte: wat zijn de verschillen, en hoe ontwikkelen deze verschillen zich?

5.3.2 Verminderen vsv

De tweede indicator is de ontwikkeling van het aandeel voortijdig schoolverlaters (vsv'ers) binnen het mbo. Na een jarenlange daling neemt sinds 2020-2021 het aantal vsv'ers in het mbo weer toe, tot 24.767 in 2022-2023. Hoewel tussen 2021-2022 en 2022-2023 sprake is van een lichte daling in het *aantal* vsv'ers, nam het *aandeel* vsv'ers wel toe. In 2022-2023 was het vsv-percentage in het mbo 6,53 procent. De aantallen nieuwe vsv'ers liggen nog ver af van de doelstelling van 18.000 nieuwe vsv'ers in 2026. Persoonlijke problemen, verkeerde studiekeuze en ongediplomeerde uitstroom richting werk worden als belangrijkste oorzaken gezien. In 2021-2022 werd ook de door studenten verloren motivatie als gevolg van online onderwijs als reden benoemd evenals en de tijdelijke versoepeling van een aantal regels (bv. duimregeling, terughoudendheid in afgifte negatieve BSA's) waardoor meer studenten konden overgaan/starten. Een deel van hen viel/valt alsnog uit.[103]

103 - Kamerbrief 'Hoofdlijnen aanvalsplan voorkomen voortijdig schoolverlaten en begeleiden naar een kansrijke toekomst'; 3 april 2023.
- Kamerbrief 'Cijfers voortijdig schoolverlaten schooljaar 2020-2021';14 maart 2022.

Tussen de verschillende mbo-niveaus zijn grote verschillen in het percentage vsv[104] (Figuur 5.4). Op mbo-1 is het aandeel vsv'ers het grootst, in 2022-2023 25,85%. Het betreft ruim 2.900 studenten. Ook op mbo-2 is het percentage vsv'ers met 11,86% in 2022-2023 hoog. Het ging in 2022-2023 om ruim 7.500 studenten. Op mbo-3 en mbo-4 ligt het percentage vsv (veel) lager met respectievelijk 5,33 en 4,50 procent in 2022-2023. Omdat het totale aantal studenten op mbo-4 veel groter is dan op de andere niveaus, is het *aantal* vsv'ers toch veel groter: 10.320 vsv'ers van mbo-4 in 2022-2023. Dit betekent dat 42 procent van alle nieuwe vsv'ers afkomstig is van mbo-4.

Op mbo-3 en mbo-4 is het percentage vsv'ers tussen 2021-2022 en 2022-2023 licht gedaald. Door de stijging van het percentage vsv'ers op mbo-1 en mbo-2 is echter toch sprake van een toename in het vsv-percentage op het mbo.

Figuur 5.4 Percentage nieuwe voortijdig schoolverlaters tussen 2018-2019 en 2022-2023, naar mbo-niveau

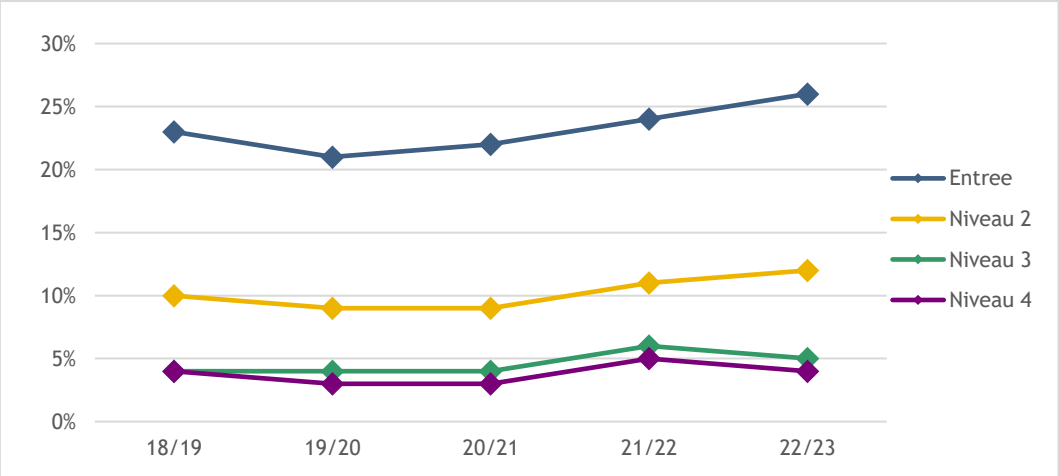

Bron: DUO open data; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

Het percentage vsv'ers in de BBL ligt (zie ook Figuur 5.5) (over een reeks van jaren) op een hoger niveau dan in de BOL. Met name binnen mbo-1 en mbo-2 zijn er duidelijke verschillen in het aandeel vsv'ers in BOL en BBL. Dat heeft mogelijk te maken met het voorkomen van zogenaamde 'groenpluk'. BBL'ers, die hun opleiding al grotendeels in de praktijk volgen, worden in tijden van krapte door werkgevers op de arbeidsmarkt (eerder) aangetrokken voordat zij hun diploma hebben kunnen halen.

104 Dat heeft ten dele te maken met de manier waarop het percentage vsv wordt berekend, namelijk als percentage van alle studenten. Omdat de meeste studenten uitvallen in hun eerste jaar, is het percentage vsv hoger op de lagere mbo-niveaus, die korter duren dan de meeste opleidingen op mbo-3 en mbo-4.

Figuur 5.5 Percentage nieuwe voortijdig schoolverlaters tussen 2018-2019 en 2022-2023, naar leerweg

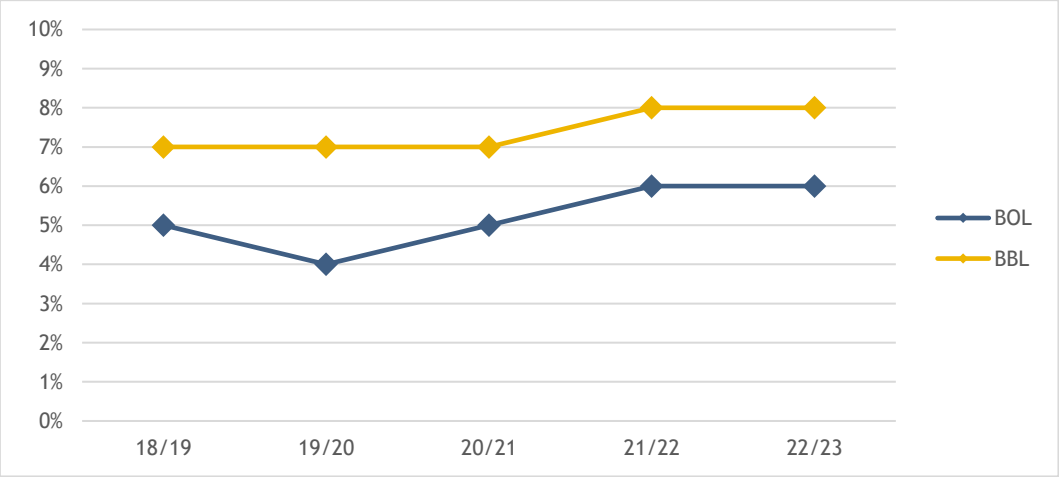

Bron: DUO open data; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

Hoewel we dus verschillen zien in het vsv-percentage tussen mbo-niveaus en leerwegen, zijn er ook verschillen tussen mbo-instellingen in het aandeel vsv'ers (zie Figuur 5.6 en Figuur 5.7 en Figuur 5.9). Op mbo-1 is het vsv-percentage in 2022-2023 gemiddeld 25,85%. Bij een kwart van de mbo-instellingen ligt dit percentage vsv in de Entree lager dan 22 procent. Deze percentages lopen voor de bbl sterker uiteen dan voor de bol. Voor mbo niveau 2-bol loopt het percentage vsv voor het laatste meetjaar uiteen van 0 tot 17 procent; voor de bbl is dit verschil nog groter. Op mbo-3 en mbo-4 ligt het percentage vsv lager en zijn de verschillen tussen mbo-instellingen kleiner.

Figuur 5.6 Verdeling van het percentage vsv'ers per instelling, voor mbo niveau 1

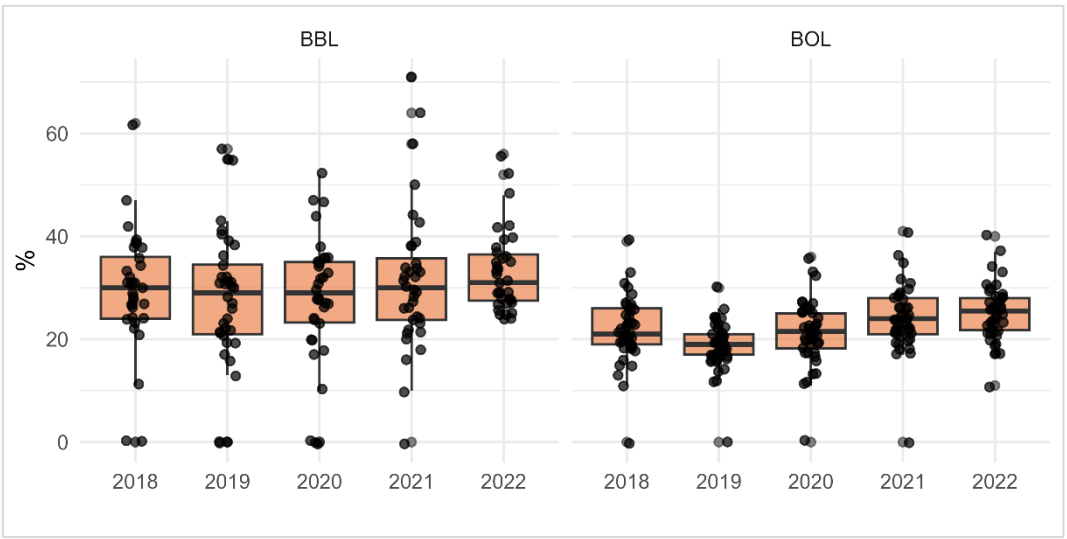

Bron: DUO open data; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

Figuur 5.7 Verdeling van het percentage vsv'ers per instelling, voor mbo niveau 2

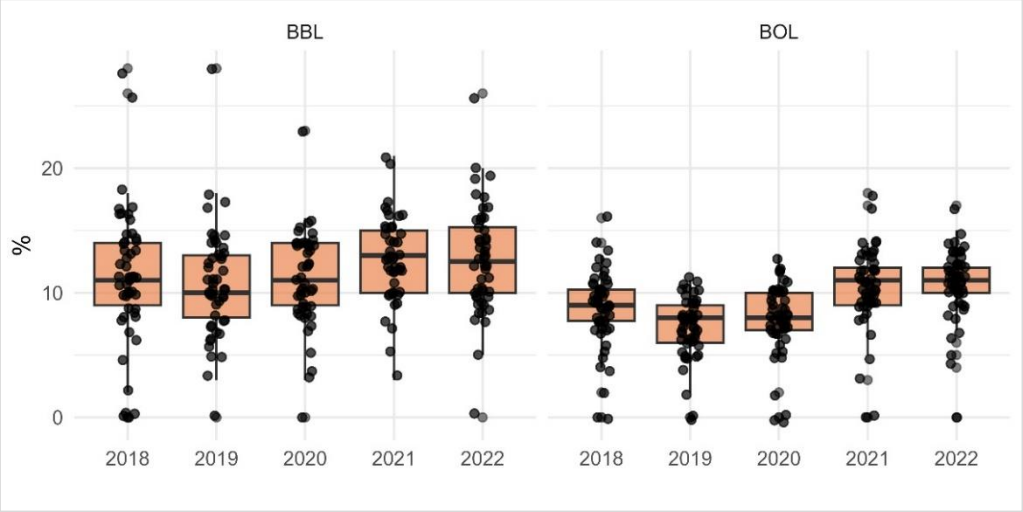

Bron: DUO open data; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

Figuur 5.8 Verdeling van het percentage vsv'ers per instelling, voor mbo niveau 3 en 4

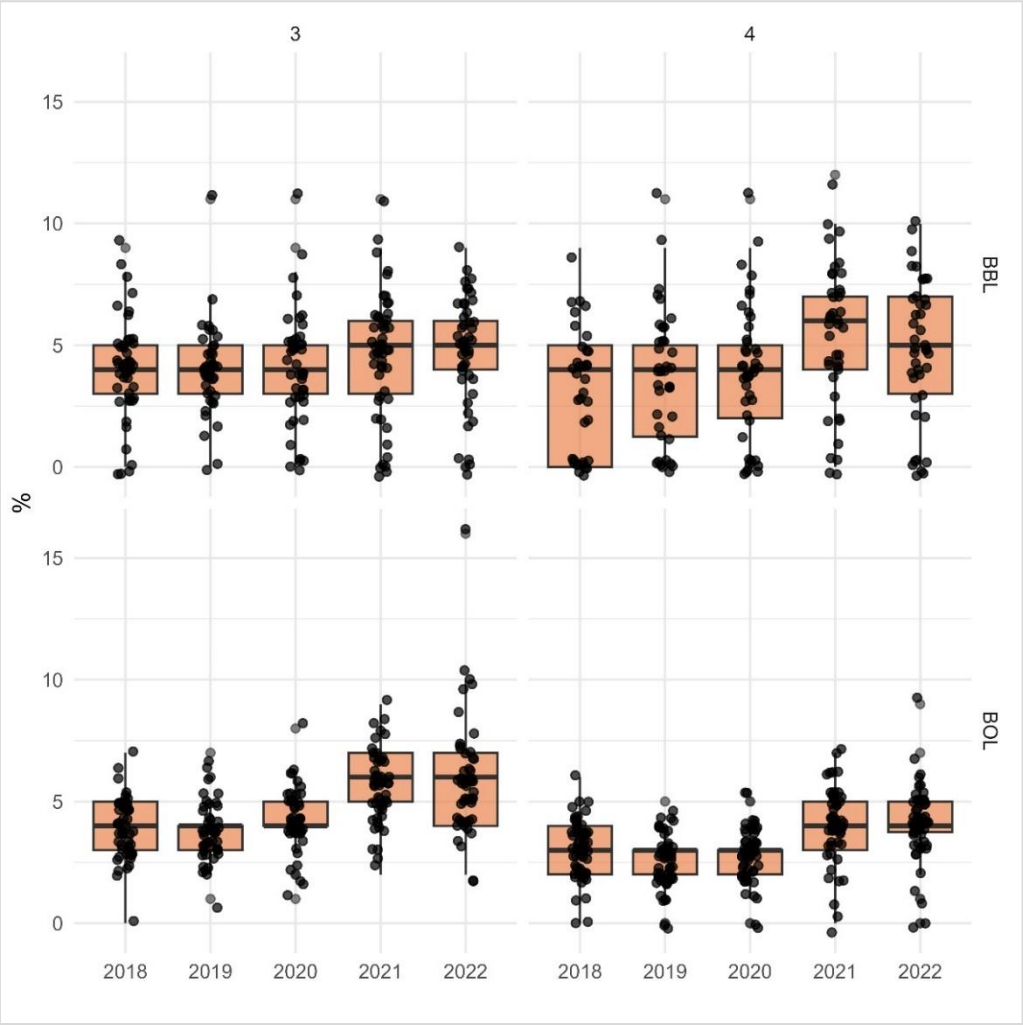

Bron: DUO open data; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

5.3.3 Uitstroom entree en niveau 2 naar werk

De derde indicator betreft het aandeel uitstromers entree en mbo-niveau 2 dat een jaar na afstuderen werk heeft. Onderstaande figuur laat zien dat het percentage uitstromers van mbo-2 dat een jaar na afstuderen[105] werk heeft beduidend groter is (67% in 2022-2023) dan uitstromers van Entree (46%). Deze lagere doorstroom naar de arbeidsmarkt is verklaarbaar doordat studenten die uitstromen vanuit de Entree (gediplomeerd of ongediplomeerd) geen startkwalificatie bezitten. Het hebben van een startkwalificatie vergroot de kans op werk.[106] Over een reeks van jaren is het beeld vrij stabiel.

Figuur 5.9 Percentage uitstromers met baan (>12u) één jaar na afstuderen, voor entree en mbo-2

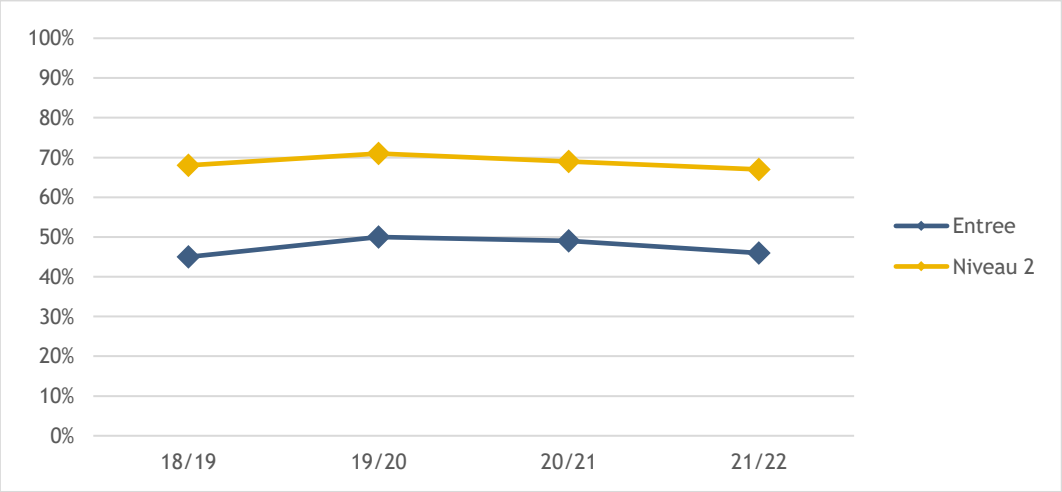

Bron: DUO open data/CBS; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

Studenten van Entree en mbo-2 die uitstromen vanuit een BBL-opleiding hebben na één jaar vaker werk dan studenten uit de BOL. Voor beide mbo-niveaus is het aandeel werkenden één jaar na uitstroom vanuit de BBL circa 25 procentpunt hoger dan vanuit de BOL. In de afgelopen jaren zijn de verschillen tussen BOL'ers en BBL'ers in het aandeel jongeren dat één jaar na uitstroom werk heeft groter geworden. Voor Entree is dit vooral het resultaat van een *toegenomen* aandeel werkenden vanuit de *BBL* (53% in 2018-2019, 61% in 2021-2022), op mbo-2 is het verschil tussen BOL en BBL vooral het resultaat van een *afgenomen* aandeel werkenden vanuit de *BOL*, zie de volgende figuur. In de praktijk verschilt de kans op werk sterk tussen type opleidingen (sectoren).[107]

105 Feitelijk gaat het om uitstroom, want naast gediplomeerde uitstromers zijn ook ongediplomeerde uitstromers meegenomen in de data.
106 Zie bijvoorbeeld CPB (2018). *Waarde van een startkwalificatie op de arbeidsmarkt*.
107 Zie bijvoorbeeld SBB (2022). *Kans op werk 2024-2026*.

Figuur 5.10 Percentage uitstromers met een baan (12u) één jaar na afstuderen, voor entree en mbo-2, naar leerweg

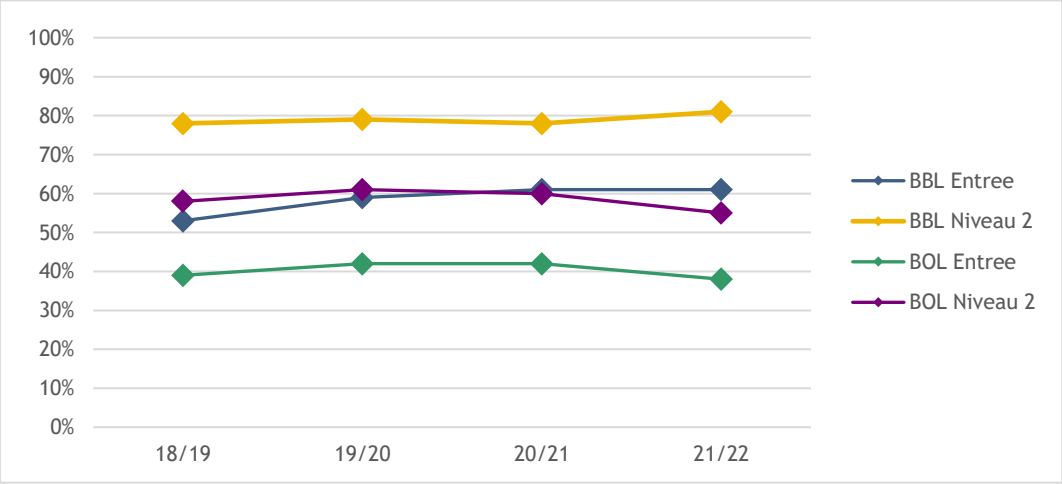

Bron: DUO open data/CBS; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

Tussen mbo-instellingen zijn aanzienlijke verschillen in het percentage werkenden één jaar na uitstroom. Met name binnen de Entree zijn deze verschillen zichtbaar en in mindere mate ook voor mbo-2. Voor de Entree in de bol en bbl zijn er verschillende instellingen waar het percentage uitstromers met een baan van meer dan 12u 0% is. Voor de bbl geldt echter dat voor de meerderheid van de instellingen meer dan de helft van de uitstromers werk heeft een jaar na afstuderen. Voor niveau 2 geldt dat de instellingen duidelijk dichter bij elkaar liggen, met uitzonderingen na van instellingen waar het percentage nul is. Voor de bbl ligt het percentage studenten met werk veelal boven de 75%; voor de bol ligt dit veelal tussen de 50 en 60 procent.

Figuur 5.11 Verdeling van het aandeel uitstromers met een baan (≥12u) één jaar na afstuderen per mbo-instelling, naar mbo-niveau en leerweg

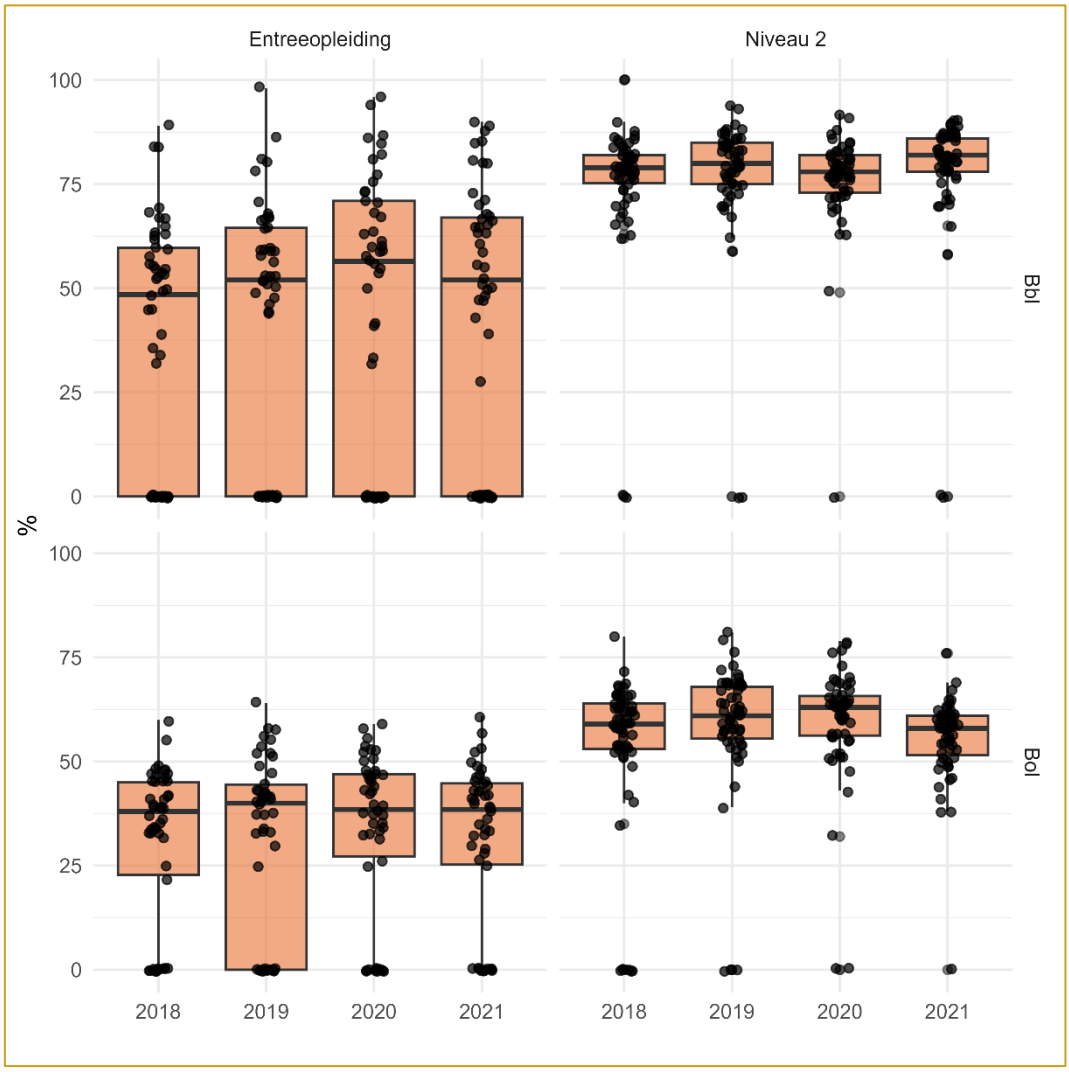

Bron: DUO open data/CBS; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

6 Doelstelling 4: Versterken beroepskolom, stimuleren in- en doorstroom

6.1 Wat staat er in de werkagenda?

Met doelstelling 4 wordt ingezet op het versterken van de beroepsgerichte route. Hiervoor wordt ingezet op het faciliteren van vmbo, mbo en hbo bij het zorgen voor een naadloze aansluiting wanneer studenten verwant doorstromen van vmbo naar mbo en van mbo naar hbo. Daarnaast wordt in- en doorstroom in de beroepskolom gestimuleerd zodat leerlingen en studenten de kans hebben om hun leerpotentieel optimaal te benutten. De inzet voor deze doelstelling is gericht op een maatschappelijke herwaardering voor het beroepsonderwijs.
Deze inzet is vertaald naar een aantal maatregelen:

- Ontwikkeling van een programma – dat betrekking heeft op po, vo, mbo en hbo – ter versterking van het beroepsonderwijs. Binnen dit programma wordt het beroepsonderwijs aangeduid als een positieve keuze zowel voor jongeren als hun ouders.
- Stimuleren van het afstemmen van onderwijsprogramma's op vo-scholen, mbo- en hbo-instellingen zodat drempels worden weggenomen voor doorstromende studenten. Hiervoor maken mbo-instellingen een opleidingsanalyse waarvoor ze middelen ontvangen. Voor het wegnemen van de drempels stemmen de onderwijsinstellingen hun onderwijs inhoudelijk qua inrichting op elkaar af. Daarnaast organiseren ze gezamenlijke activiteiten, waarmee leerlingen en studenten van verschillende fases van hun opleiding kennismaken met het beroepsonderwijs en de mogelijke verdere loopbaan. Hiervoor stelt OCW een subsidieregeling op en neemt de ervaringen van de scholen mee in de uitvoering.
- Financiering van de MBO Raad zodat die samen met de Vereniging van Hogescholen (VH) en Landelijk Overleg Lerarenopleiding (LOBO) de succesvolle doorstroom van mbo-studenten naar de pabo te stimuleren, studenten binnen het educatief domein te behouden en de diversiteit onder docenten te vergroten.

Bij de te volgen ontwikkelingen wordt bij deze doelstelling expliciet de 'gelijke kansengroep' genoemd, "… de groep studenten met minder sociaal, economische en/of cultureel kapitaal, diversiteitskenmerken en mensen met een zichtbare of onzichtbare beperking", bij het volgen van de prestaties in de doorstroom mbo-hbo. Ook bij de andere onderwerpen kunnen er verschillen optreden naar (sociale) herkomst, zo leidde de invoering van de bijzondere nadere vooropleidingseisen op de pabo tot een aanzienlijke daling van mbo-doorstromers, met name van mbo-studenten met een migratieachtergrond).[108]

6.2 Wat is er al bekend?

Stand van zaken

Het versterken van de beroepsgerichte route heeft in de afgelopen jaren een extra betekenis gekregen. Van oudsher betreft dit thema de nauwe aansluiting van het onderwijs in de kolom vmbo/havo-mbo-hbo. Doelen zijn dan het voorkomen van uitval c.q. het verbeteren van diplomarendementen en een optimale aansluiting van beroepsonderwijs op de arbeidsmarkt. In de laatste jaren is - met name vanwege de tekorten aan vakmensen – de doelstelling opgekomen om de aantrekkingskracht van de beroepsgerichte route (vmbo-mbo-hbo) ten opzichte van algemeen vormend onderwijs te versterken. Doel is dan om met name het mbo als een gelijkwaardig alternatief (binnen de eerdergenoemde waaier) te presenteren naast het hbo en wo. Dit gaat dus over de emancipatie van het mbo en van mbo-studenten.

108 CPB (2019). Het effect van bijzondere nadere vooropleidingseisen op de pabo.

Uit de cijfers van DUO blijkt dat er in het vmbo in de recente jaren iets minder leerlingen direct doorstromen naar het mbo (88% in 2022, 90% in 2018 t/m 2020), en zijn er in de eindexamenjaren 2021 en 2022 juist iets meer leerlingen die stapelen: na het vmbo-diploma doorstromen naar de havo (10% vs. 8 á 9% in de jaren daarvoor).[109] Het percentage leerlingen dat uit het onderwijs stroomt is al jaren stabiel rond de 2%; alleen voor examenjaar 2020 stroomden iets minder leerlingen uit. Gelet op de examenmaatregelen die ten tijde van corona genomen werden, ziet men dat leerlingen die geen maatregelen nodig hadden om te slagen vaker stapelen, leerlingen die wel maatregelen nodig hadden lijken iets vaker uit het onderwijs te stromen.

Op het moment dat mbo-studenten de keuze maken om door te stromen naar het hbo zien we dat een groter deel van hen na een jaar uitvalt ten opzichte van havisten die aan een hbo-bachelor beginnen. Van de mbo-doorstromers stopte in 2021-2022 bijna negentien procent met hun opleiding.[110] Onder havisten lag dit percentage lager, namelijk rond de dertien procent. Redenen van deze uitval onder mbo-doorstromers zijn o.a. dat studenten zich relatief minder vaak thuisvoelen op de opleiding en minder binding hebben[111]. Ook zijn de *lasten* van uitval voor mbo-studenten lager; voor hen is het relatief aantrekkelijker om de arbeidsmarkt op te gaan met hun diploma, t.o.v. havisten.

Er is veel winst te behalen door betere aansluiting vmbo-mbo en mbo-hbo. Zo kunnen jongeren in het vmbo beter worden voorbereid op het mbo door het aanbieden van mbo-leerstof, stagelopen in het mbo en het dichten van het zogenoemde ‘zomerlek’ na het vmbo-diploma. Daarbij draagt het praktijkgerichte karakter van de leerroutes, het maatwerk en het feit dat leerlingen door eerdere kennismaking met het mbo weten waar ze naar toe werken, bij aan de motivatie en aan een weloverwogen studie- en beroepskeuze. Voor de aansluiting mbo-hbo kan aan vergelijkbare initiatieven worden gedacht waarbij de mbo-studenten kennismaken met het hbo en aansluiting tussen mbo- en hbo-opleiding wordt verbeterd.

Beleidsmaatregelen

Er zijn de afgelopen jaren verschillende maatregelen en ontwikkelingen uitgerold gericht op het versterken van de beroepskolom en de effecten van deze programma’s en ontwikkelingen lopen onvermijdelijk door elkaar heen.

Vanaf 2016-2017 is er een vernieuwing doorgevoerd in de bovenbouw van het vmbo: het aantal beroepsgerichte programma's is teruggebracht tot tien profielen, waarbij loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) verankerd is in de onderwijsprogramma's. Naast een gemeenschappelijk deel en het profielvak is er expliciete ruimte gemaakt voor beroepsgerichte keuzevakken. Sinds schooljaar 2017-2018 werken alle vmbo-scholen in Nederland met de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's. Het hoofddoel van deze vernieuwingen is het creëren van een aantrekkelijk en toekomstbestendig onderwijsaanbod dat goed aansluit bij de huidige beroepspraktijk en vervolgopleidingen in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Men ziet dat LOB op een groot deel van de scholen een rode draad is in het onderwijs en dat door verbreding van de keuzemogelijkheden voor leerlingen betere oriëntatie op vervolgonderwijs en arbeidsmarkt wordt bereikt.[112] In 2023 is hiervoor extra financiering vrijgekomen met de *Tijdelijke regeling aanvullende bekostiging LOB mbo 2023*, waarmee tot en met 2027 jaarlijks €32 miljoen wordt geïnvesteerd.

109 DUO (2023). Cohortrapportage NP Onderwijs 2023

110 Inspectie van het Onderwijs (2023).*Technisch rapport monitoring hoger onderwijs. Staat van het onderwijs 2023*. Utrecht, Nederland: Inspectie van het Onderwijs.

111 Mulder, J. & Cuppen, J. (2018). Verbeterde aansluiting mbo-hbo. Wat werkt? Nijmegen: ResearchNed

112 Consortium Monitor vernieuwing vmbo (KBA, RN, Bureau Turf, ROA en SEO) (Concept, niet openbaar). Een goede basis in het vernieuwde vmbo. Eindrapport monitor- en evaluatieonderzoek vernieuwing vmbo 2016-2023.

Daarnaast is er vanaf september 2018 gemiddeld 100 miljoen per jaar extra geïnvesteerd in techniekonderwijs op het vmbo in het kader van Sterk Techniekonderwijs (STO). In totaal gaat het dus om €500 miljoen in de periode 2019-2024.[113] De middelen worden ingezet voor de uitvoering van regionale plannen van vmbo-scholen, mbo-instellingen, het bedrijfsleven en regionale overheid om te komen tot een duurzaam, dekkend en kwalitatief sterk techniekonderwijs. Het initiatief hiervoor ligt bij het vmbo. Monitoring[114] laat zien dat er inmiddels al 78 regio's zijn gevormd: de regionale samenwerking tussen vmbo, po, mbo en werkveld is gegroeid door STO. Het aandeel leerlingen dat in het derde leerjaar van het beroepsgerichte vmbo een technisch profiel volgt, is in 2022-2023 gestegen (t.o.v. 2021-22, met 0,8%.). Het aanbod aan vmbo-techniekprofielen was tot en met 2020-2021 nagenoeg stabiel, evenals de toegankelijkheid van technische profielen. Net als in de jaren ervoor stroomde in schooljaar 2020-2021 vanuit de technische vmbo-profielen zo'n driekwart door naar een technische mbo-opleiding. Uit cijfers van de MBO Raad bleek verder dat – terwijl de instroom van studenten in het mbo daalde – de technische bbl-opleidingen juist een stijging in instroom zien: mogelijk een positieve invloed van STO. Ook zijn er doorlopende leerlijnen vmbo-mbo en mbo-hbo ontwikkeld.

Gedurende de periode 2014-2022 konden vmbo- en mbo-instellingen gezamenlijk een doorlopende leerroute of een geïntegreerde leerroute aanbieden. De nieuwe wet 'Doorlopende leerroutes vmbo-mbo' (Sterk beroepsonderwijs) biedt vmbo-scholen en mbo-instellingen sinds 2020 ruimte om gezamenlijk een doorlopend onderwijsprogramma te ontwikkelen en aan te bieden in de vorm van doorlopende of geïntegreerde leerroutes.[115] De evaluatie van deze leerroutes laat zien dat er bij bepaalde routes een positief effect is op (versnelde) instroom in het mbo, dat jongeren in de experimentele routes minder switchen en vaker op korte termijn hun mbo-diploma halen en dat deelnemers aan de technologieroute vaker doorstromen naar het hbo.[116]

In 2020 is een pilot gestart voor het vormgeven en uitproberen van praktijkgerichte programma's (pgp) in de gemengde en theoretische leerweg (met het oog op de mogelijke samenvoeging van beide onder de nieuwe leerweg). Men kon subsidie aanvragen voor deelname aan het ontwikkelen van diverse nieuwe praktijkgerichte programma's.[117] Hiermee kon elke leerling in het vmbo praktische ervaring opdoen om zich zo goed voor te bereiden op de keuze voor en/of overstap naar het vervolgonderwijs (mbo of havo): leerlingen bleken veel problemen te ervaren bij de overstap naar mbo en havo, onder ander omdat duidelijke beroeps- en praktijkbeelden ontbraken.[114] Er is veel enthousiasme en draagvlak binnen de scholen voor de pgp's, zowel bij schoolleiders als leraren. Onder de leerlingen is op dit moment een meerderheid positief over het pgp, maar is ook een kwart tot een derde juist kritisch. De komende jaren worden de ontwikkeling en effecten van de pgp's verder gevolgd.[118]

113 Sterk Techniekonderwijs (2024). Over ons. Geraadpleegd via https://www.sterktechniekonderwijs.nl/over-ons/

114 Consortium KBA Nijmegen (Marjolein Muskens), Bureau Turf (Eva Voncken), ResearchNed (Marieke de Visser, Tessa Termorshuizen, Wouter van Casteren), ROA (Ruud Gerards, Sabine Baumann), SEO (Tyas Prevoo, Koen van der Ven, Emina van den Berg, Tamara Doeve, Harriët Prins). Monitor en evaluatieonderzoek Sterk Techniek Onderwijs (STO). Rapportage 2023.

115 DUO (2024). Doorlopende en geïntegreerde leerroute vmbo-mbo. Geraadpleegd via https://duo.nl/zakelijk/voortgezet-onderwijs/leerlingenadministratie/doorlopende-en-geintegreerde-leerroute-vmbo-mbo.jsp

116 Consortium SEO economisch onderzoek (Djoerd de Graaf en Daniel Pritsch), Kohnstamm Instituut (Régina Petit) en ECBO (José Hermanussen en Ronald Ferket) (2023). Doorlopende leerroutes vmbo-mbo 2014-2022. Eindmeting monitor vakmanschap-, technologie en beroepsroutes. Rapport.

117 DUS-I (2024). Pilot gemengde en theoretische leerweg. Geraadpleegd via https://dus-i.nl/subsidies/pilot-gemengde-en-theoretische-leerweg

118 Onderzoek onder begeleiding van NRO. Consortium ResearchNed, Sardes, ROA, SEO, en KBA Nijmegen. Rapportage Pilots praktijkgericht programma vmbo. Rapport 2023

Ook voor mbo-hbo doorstroom geldt dat er verschillende initiatieven zijn genomen om deze doorstroom te verbeteren, o.a. met op doorstroom gerichte keuzedelen en het aanbieden van onderwijs binnen hbo-instellingen om studenten zo al voor de poort te laten wennen aan het hbo.[119] Daarnaast heeft OCW een aantal subsidieregelingen getroffen die dienen bij te dragen aan de succesvolle doorstroom van het mbo naar het hbo. Zo is in 2017 de Subsidieregeling doorstroom mbo-hbo van start gegaan.[120] Hiervoor is in totaal ruim €18 miljoen beschikbaar gesteld, waarmee onderwijsinstellingen vanaf studiejaar 2018-2019 activiteiten konden uitvoeren die bijdragen aan het succesvol starten van een hbo-bachelor door een mbo-doorstromer. In 2023 is voor het bevorderen van afstemming van onderwijsprogramma's tussen onderwijsinstellingen in het mbo en hbo, de Subsidieregeling versterking aansluiting beroepsonderwijskolom van start gegaan.[121] Het doel hiervan was het verhogen van het aantal doorstromers naar het hbo vanuit het mbo en het verminderen van uitval en *switchers* onder deze groep. Voor deze subsidieregeling is in totaal €150 miljoen beschikbaar gesteld voor samenwerkingsverbanden die tenminste één mbo-instelling, één hbo-instelling en één vo-/vavo-instelling onder hun hoede hebben.

6.3 Landelijke ontwikkeling indicatoren

Voor de monitoring van deze doelstelling worden vier indicatoren gebruikt. Bij de eerste indicator gaat het om hoe de doorstroom zich ontwikkelt (ten opzichte van niet-doorstromen); bij de tweede en derde indicator gaat het om het *succesvol* doorstromen: zetten starters de opleiding na één jaar voort of vallen ze uit. Bij de vierde indicator gaat het om de waardering van studenten van de Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB).

- (Ontwikkeling van) de doorstroom vmbo-mbo en mbo-hbo;
- (Ontwikkeling van) het eerstejaarssucces in het mbo (startersresultaat);
- (Ontwikkeling van) het eerstejaarssucces van doorstromers vanuit het mbo in het hbo;
- (Ontwikkeling van) het percentage mbo-studenten dat de Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) goed beoordeelt.

6.3.1 Doorstroom vmbo-mbo en mbo-hbo

De eerste indicator voor versterking van de beroepsgerichte route is de doorstroom vmbo-mbo en mbo-hbo. Hoewel er voor dit onderzoek geen nieuwe data beschikbaar zijn over de aantallen doorstromers vmbo-mbo en mbo-hbo kan wel gebruik worden gemaakt van bestaand onderzoek.

Vmbo-mbo doorstroom
Een student met een diploma vmbo basisberoepsgerichte leerweg heeft in het mbo toegang tot de niveau 2-opleiding. Een student met een diploma vmbo kadergerichte, gemengde of theoretische leerweg heeft toegang tot de mbo-niveaus 2, 3 en 4.

Voor de doorstroomaantallen van het vmbo naar het mbo wordt gebruik gemaakt van DUO-rapportage.[122] In Figuur 6.1 is te zien dat ongeveer 60% van de vmbo-mbo doorstromers naar mbo niveau 4 gaan. De instroom

119 Broek, A. van den, Cuppen, J., Ramakers, C., Termorshuizen, T. & Vroegh ,T. (2020). Dalende doorstroom mbo-hbo: Waarom stroomt een steeds kleiner aandeel van de mbo-studenten door naar het hbo? Nijmegen: ResearchNed

120 Subsidieregeling doorstroom mbo-hbo (2018, 1 augustus). Geraadpleegd van https://wetten.overheid.nl/BWBR0039313/2018-08-01

121 Staatscourant nr. 17079 (19 juni 2023). *Subsidieregeling versterking aansluiting beroepsonderwijskolom*. en Subsidieregeling versterking aansluiting beroepsonderwijskolom (2024, 6 april). Geraadpleegd van https://wetten.overheid.nl/BWBR0048295/2024-04-06

122 Elzas, D., & Fleur, E. (2024). Opwaartse druk bij doorstroom van het vmbo naar het mbo. Groningen, Nederland: Dienst Uitvoering Onderwijs.

naar mbo niveau 2 en niveau 3 is een stuk lager en ligt dicht bij elkaar: mbo niveau 2 rond 17%, mbo niveau 3 rond 22%.

Figuur 6.1 Percentage directe doorstroom vanuit het vmbo naar het mbo niveau 2-4, landelijk

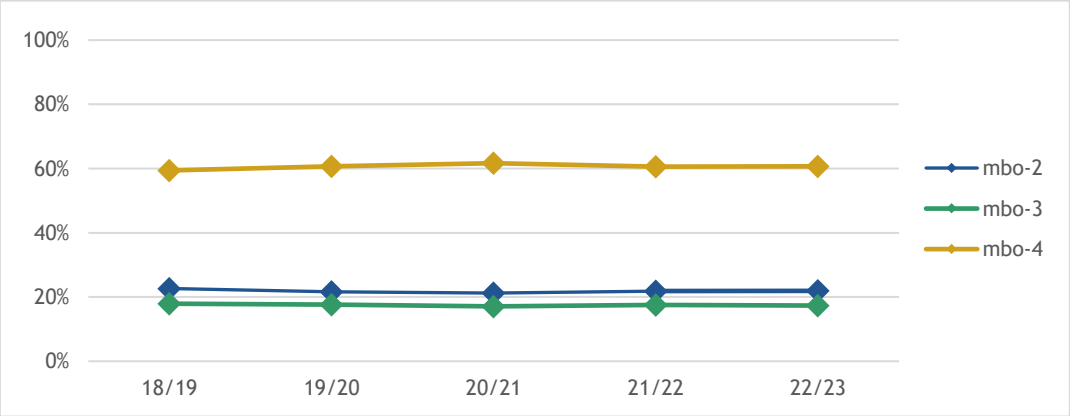

Bron: Elzas, D., & Fleur, E. (2024). Opwaartse druk bij doorstroom van het vmbo naar het mbo. Groningen, Nederland: Dienst Uitvoering Onderwijs.

In Figuur 6.2 wordt de instroom naar mbo uitgesplitst naar de leerweg van het vmbo. Aangezien leerlingen met een vmbo-diploma voor de basisberoepsgerichte leerweg enkel toegang hebben tot mbo niveau 2 stromen zij vrijwel allemaal door naar dit mbo niveau. Omdat het aantal leerlingen dat vmbo basis doet echter sterk is afgenomen, neemt ook het absolute aantal doorstromers van vmbo basis naar mbo 2 jaarlijks af.

Bij de vmbo-gediplomeerden uit de andere leerwegen is de doorstroom naar mbo niveau 2 erg klein. Voor de kaderberoepsgerichte leerweg is te zien dat in recente jaren de instroom naar mbo niveau 4 gestegen is en nu meer dan de helft van de studenten dat pad neemt (55% voor gediplomeerden in 2022/2023). Deze stijging lijkt vooral ten koste te gaan van de instroom van vmbo-gediplomeerden in mbo niveau 3. Voor de gemengde en theoretische leerweg is doorstroom naar het mbo niveau 4 met uitstek de populairste keuze. Wel is er na een stijging van de doorstroom naar niveau 4 in de periode 2010-2017 (niet getoond) bij vmbo-gediplomeerden in zowel de gemengde als de theoretische leerweg sprake van een lichte daling van de instroom op mbo niveau 4.

Kortom, de meeste directe vmbo-mbo doorstromers, zo'n 60%, kiezen voor mbo niveau 4. Aanvankelijk, in de periode 2010-2017, was dit het gevolg van een toenemende doorstroom naar mbo niveau 4 van vmbo-gediplomeerden in de theoretische of gemengde leerweg. Sinds 2015 is de toegenomen doorstroom naar niveau 4 van kaderberoepsgerichte gediplomeerden daarbij gekomen.

Figuur 6.2 Percentage directe doorstroom vanuit het vmbo naar het mbo, per vmbo-leerweg

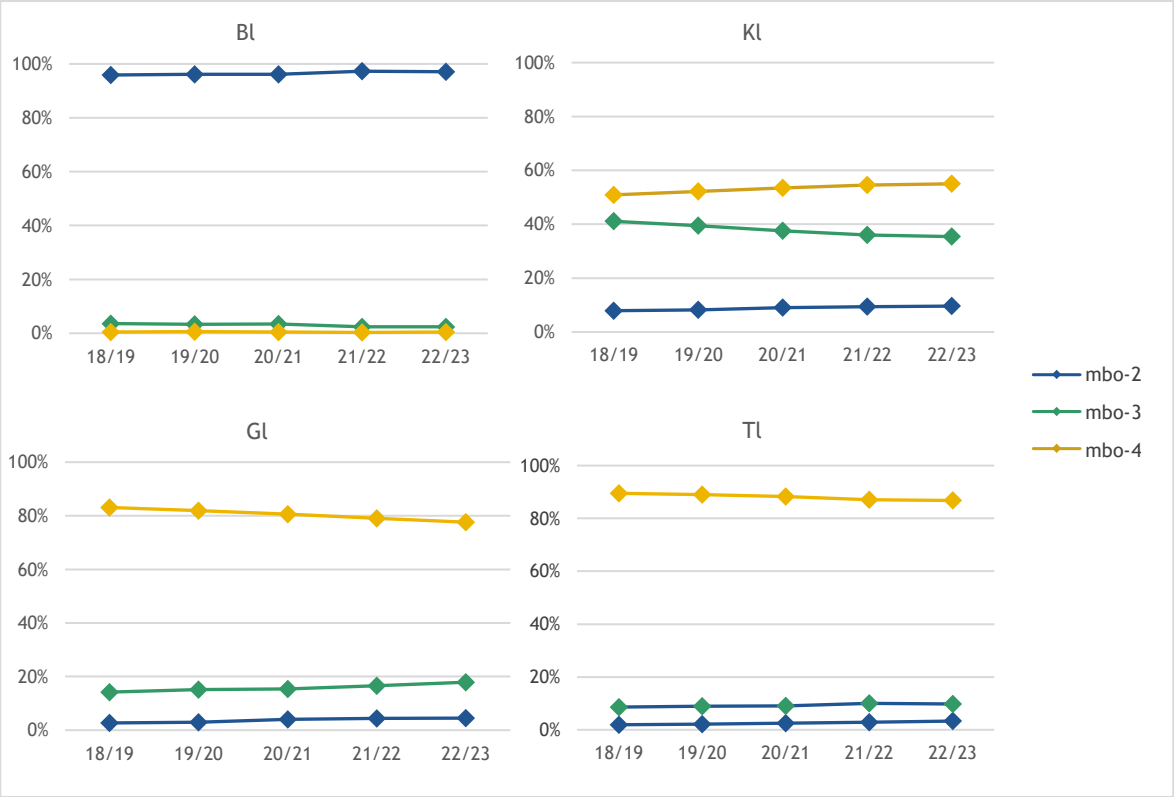

Bron: Elzas, D., & Fleur, E. (2024). Opwaartse druk bij doorstroom van het vmbo naar het mbo. Groningen, Nederland: Dienst Uitvoering Onderwijs.

Mbo-hbo doorstroom

Voor het in beeld brengen van de mbo-hbo doorstroom maken we gebruik van de Monitor Beleidsmaatregelen 2022-2023. Voor het diplomacohort 2019-2020 (instroomjaar 2020-2021) gold dat meer mbo-studenten een diploma behaalden. Dit was het eerste coronacohort. De doorstroom was in dat jaar ook hoger dan in andere jaren (44%, Figuur 6.4). Het jaar erna (diplomacohort 2020-2021) normaliseert dit weer (42%) en het meest recente jaar (diplomacohort 2021-2022) daalt de instroom verder naar 37 procent. Als het doorstroompercentage wordt vergeleken met dat van vóór de coronacrisis (diplomacohort 2018-2019) is een daling zichtbaar van drie procentpunt. Ook in absolute zin is er sprake van een daling (Figuur 6.4): in 2021-2022 stroomden 21.480 mbo-gediplomeerden door naar het hoger onderwijs. Dit aantal is ook in absolute zin een daling van de doorstroom, die daarmee op het laagste punt sinds 2011-2012 komt.

Uit onderzoek weten we dat verschillende factoren van invloed zijn op het al dan niet doorstromen naar het hoger onderwijs en het studiesucces in het hbo. Op macroniveau gaat het bijvoorbeeld om de aantrekkelijkheid van de arbeidsmarkt (bij een minder gunstige arbeidsmarkt is doorstuderen aantrekkelijker), studiefinancieringsvoorwaarden (de doorstroom van mbo-hbo is gedaald sinds de invoering van het leenstelsel), en vooropleidingseisen (zo leidden de bijzonder nadere vooropleidingseisen voor de pabo tot een grote daling van de mbo-instroom).[123] Op lager niveau gaat het bijvoorbeeld om capaciteiten en verwachtingen van de student, verwachtingen van docenten, het thuisvoelen binnen de opleiding en speelt ook sociale herkomst een duidelijke rol.[124] Ook andere kenmerken van studenten blijken van invloed

123 Broek, A. van den, Cuppen, J., Ramakers, C., Termorshuizen, T. & Vroegh ,T. (2020). Dalende doorstroom mbo-hbo: Waarom stroomt een steeds kleiner aandeel van de mbo-studenten door naar het hbo? Nijmegen: ResearchNed

124 Mulder, J. & Cuppen, J. (2019). Verbeterde aansluiting mbo-hbo. Wat werkt? Nijmegen: ResearchNed

op de kans op doorstromen: geslacht (mannen stromen vaker door dan vrouwen[125]), leeftijd (oudere studenten kiezen er minder vaak voor nog door te studeren dan jongere studenten) en migratieachtergrond (studenten met een migratieachtergrond kiezen er vaker voor om door studeren in het hoger onderwijs dan studenten zonder migratieachtergrond[126]). Tot slot moeten mbo-doorstromers - net als andere (aankomende) studenten – zichzelf inlezen in en inschrijven voor een opleiding. Echter, er is veel informatie beschikbaar waarvan de samenhang voor aankomend studenten niet altijd duidelijk is. Voor mbo-studenten die minder overtuigd zijn van het willen doorstuderen in het hoger onderwijs kan dit belemmerend werken en bijdragen aan zelfselectie.

Figuur 6.3 Percentage directe doorstroom van diplomacohorten mbo niveau 4 bol naar het hoger onderwijs

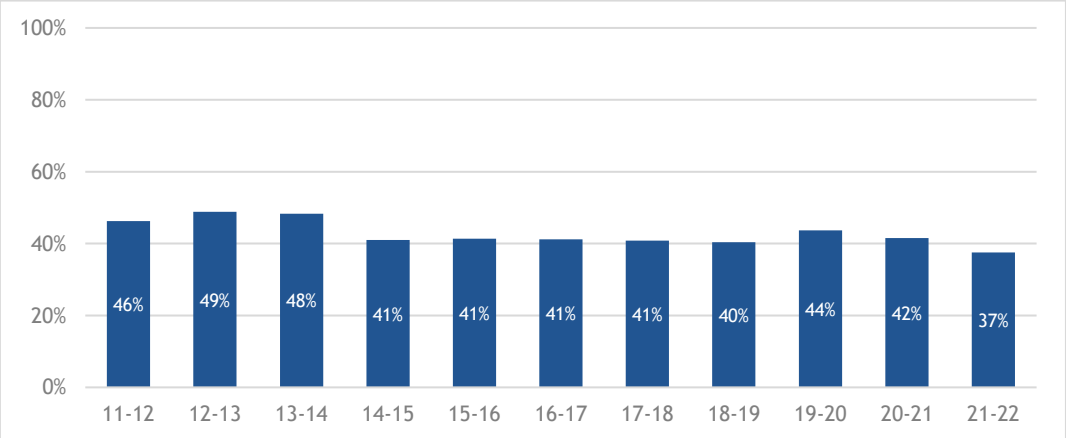

Bron: Van Den Broek, A., Termorshuizen, T. & Cuppen, J. (2023). Monitor Beleidsmaatregelen Hoger Onderwijs 2022-2023. ResearchNed.

Figuur 6.4 Doorstroom van diplomacohorten mbo niveau 4 bol naar het hoger onderwijs

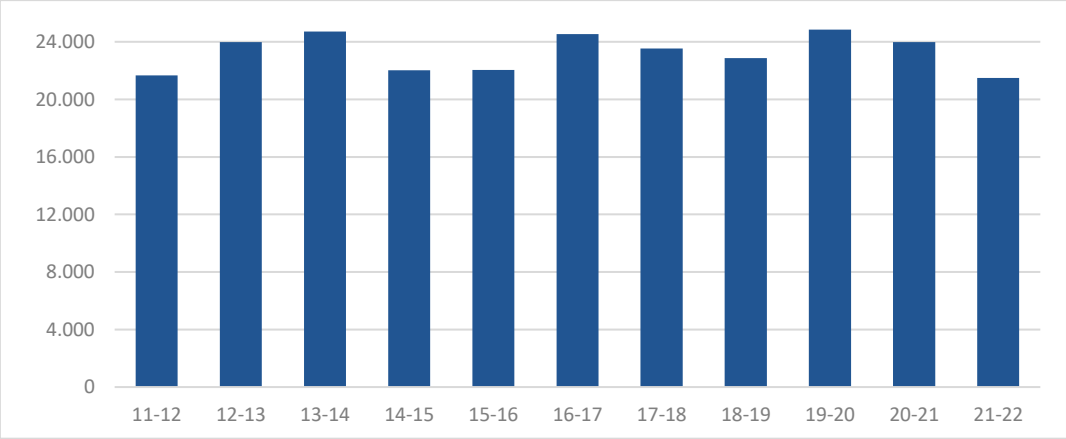

Bron: Van Den Broek, A., Termorshuizen, T. & Cuppen, J. (2023). Monitor Beleidsmaatregelen Hoger Onderwijs 2022-2023. ResearchNed.

125 Inspectie van het Onderwijs (2021). Wel of niet naar de hogeschool? Achterliggende mechanismen van onbedoelde zelfselectie in het keuzeproces van mbo 4-studenten. Utrecht, Nederland: Inspectie van het Onderwijs.

126 Van den Broek en anderen (2015-2020) Uitgaven Monitor Beleidsmaatregelen Hoger Onderwijs. Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW. Nijmegen: ResearchNed.

6.3.2 Doorstroomsucces binnen mbo

De tweede indicator is het eerstejaarssucces in het mbo. We kijken hiervoor naar de positie van de mbo-studenten één jaar nadat ze zijn ingestroomd. We maken daarbij gebruik van de Cohortrapportage NP Onderwijs 2023. Bij het studiesucces van mbo-studenten één jaar na instroom valt een aantal zaken op. Het percentage studenten dat één jaar na instroom in het mbo regulier doorstroomt is in de bol vrij stabiel (73-75%) waarbij het niveau het hoogst lag in 2019-2020, toen corona in de tweede helft van het studiejaar uitbrak. In het meest recente jaar (2021-2022) is de doorstroom echter afgenomen naar 70%. In de bbl was er de afgelopen jaren een licht stijgende trend (van 63% in 2015-2016 naar 68% in 2019-2020) maar de doorstroom is het laatste jaar weer enigszins afgenomen (naar 66%).

Corresponderend met het voorgaande zien we bij zowel de bbl als de bol dat de studenten die in studiejaar 2019-2020 (waarin corona uitbrak) in het mbo stroomden een jaar later iets minder vaak zijn uitgevallen dan de jaren ervoor. In de twee jaren erna is de uitval bij de bol'ers weer iets toegenomen. In 2021-2022 ligt het aandeel uitval (9,3%) boven het niveau van voor corona (8,1% in 208-2019). Mogelijk komt deze toename in uitval doordat relatief zwakkere instroomcohorten zijn gestart in het mbo; door de versoepelingen van de examens konden studenten instromen die normaliter niet (dat jaar) zouden zijn geslaagd voor hun vo-examen. Een andere factor die mee kan spelen is de krappe arbeidsmarkt: jongeren, ook zonder diploma, kunnen relatief sneller een baan vinden (de zgn. groenpluk). Bij de bol valt verder op dat het laatste jaar het aandeel studieswitchers is gestegen naar 12%, een iets hoger aandeel dan de voorgaande jaren. De toegenomen switch wordt vooral verklaard door een toename bij mbo niveau 4 studenten. De achtergrond van deze toename is niet duidelijk; ook hoeft het switchen geen probleem te zijn als dit het gevolg is van een niet-passende studiekeuze. In eerder onderzoek is echter wel aangetoond dat het switchen van studie wel samenhangt met een grotere kans om later alsnog uit te vallen[127].

Figuur 6.5 Rendement 1 jaar na instroom mbo 2017-2021 (bol)

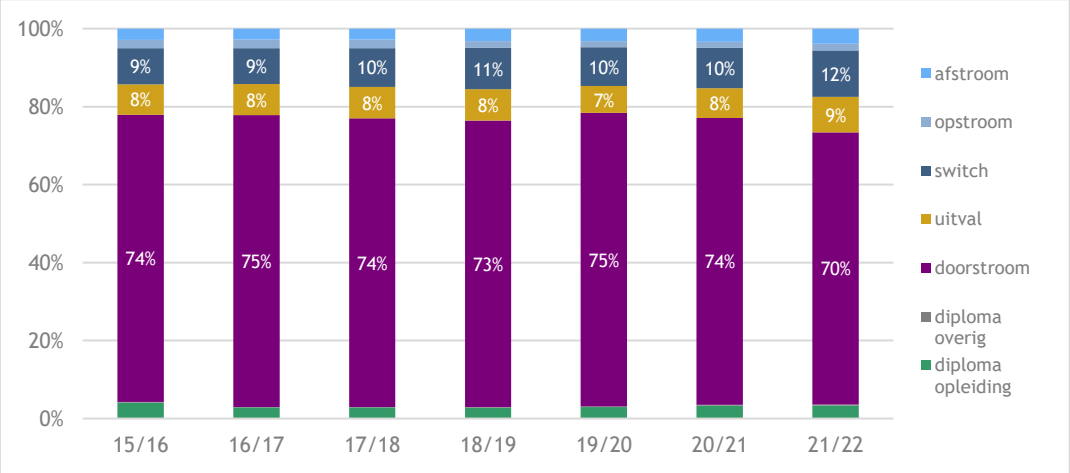

Bron: DUO (2023). Cohortrapportage NP Onderwijs 2023.

127 Hoewel studieswitch kan dienen als correctie voor een niet-passende studiekeuze, kan het switchen ook een voorbode zijn van latere studieuitval. Zo is het studierendement in het hbo voor studieswitchers lager (ook na rekening te houden met het 'verloren' studiejaar) voor studieswitchers t.o.v. anderen (SCP, 2016).

Figuur 6.6 Rendement 1 jaar na instroom mbo 2017-2021 (bbl)

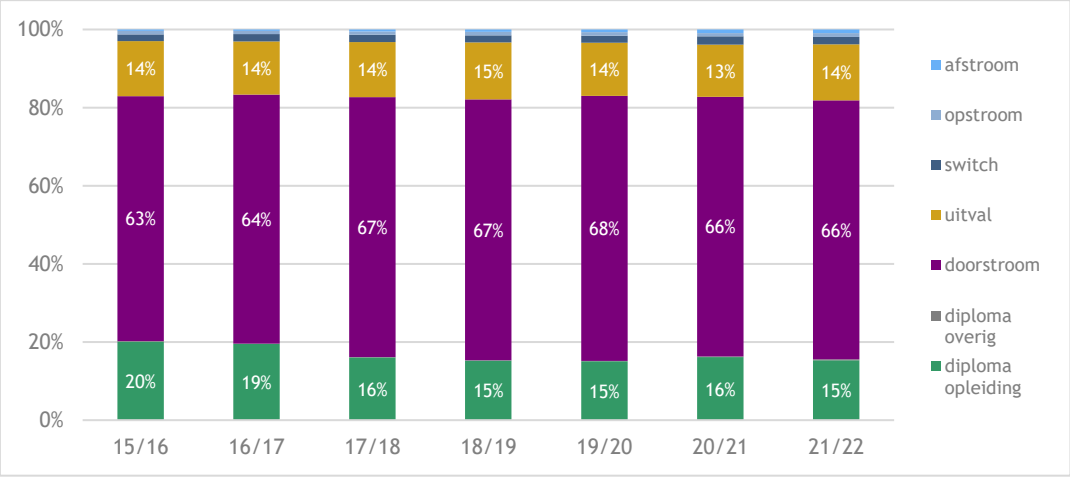

Bron: DUO (2023). Cohortrapportage NP Onderwijs 2023.

6.3.3 Doorstroomsucces binnen hbo

De derde indicator is het eerstejaarssucces van doorstromers vanuit het mbo in het hbo.[128] Door de jaren heen ligt dit percentage rond 80%. Onderstaande figuur laat zien dat er onder gediplomeerden van 2018-2019 een stijging van het eerstejaarssucces in het hbo te zien is, van 80% onder mbo-gediplomeerden 2017-2018 naar 86% onder gediplomeerden in 2018-2019. Daarna is het percentage geleidelijk weer gedaald naar 80% eerstejaarssucces. De stijging van het eerstejaarssucces van het diplomacohort kan verklaard worden door de komst van corona in studiejaar 2019-2020, het jaar waarin zij instroomden in het hbo. De daling die vooral vanaf 2020-2021 weer is ingezet kan komt waarschijnlijk doordat het corona-effect verdwijnt waarna het eerstejaarsstudiesucces weer op het niveau van voor corona komt.

Figuur 6.7 Percentage eerstejaarssucces doorstromers van mbo naar hbo, landelijk, per diplomacohort

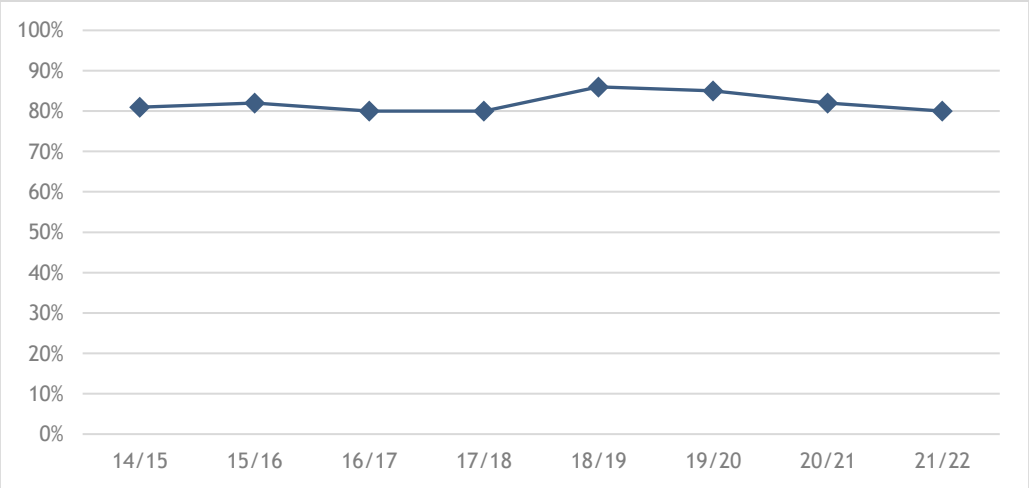

128 Eerstejaarssucces wordt hier gezien als het aandeel mbo 4-doorstromers, die een jaar na instromen, nog ingeschreven staan in het hoger onderwijs, of hun bachelor-diploma hebben behaald. Nb. Dit betekent dat een *switcher*, iemand met een inschrijving in een andere ho-opleiding, dus ook onder eerstejaarssucces valt. In het najaarsrapport wordt ook gekeken naar de *herkomst* (welke mbo-opleiding) en de *bestemming* (welke hbo-opleiding) om te kijken naar verschillen binnen (al dan niet verwante) opleidingen.

Bron: DUO open data; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

Het eerstejaarssucces varieert tussen hbo-instellingen. In figuur 6.8 is te zien dat in het meest recente jaar (2021-2022) dit uiteenloopt van 67% tot 88%, waarbij het voor het merendeel van de instellingen rondom de 80% en tussen de 80% en 88% van de mbo-doorstromers succesvol in het 1e jaar van het hbo studeerde, met 80% als mediaan.

Figuur 6.8 Verdeling van het percentage eerstejaarssucces per instelling

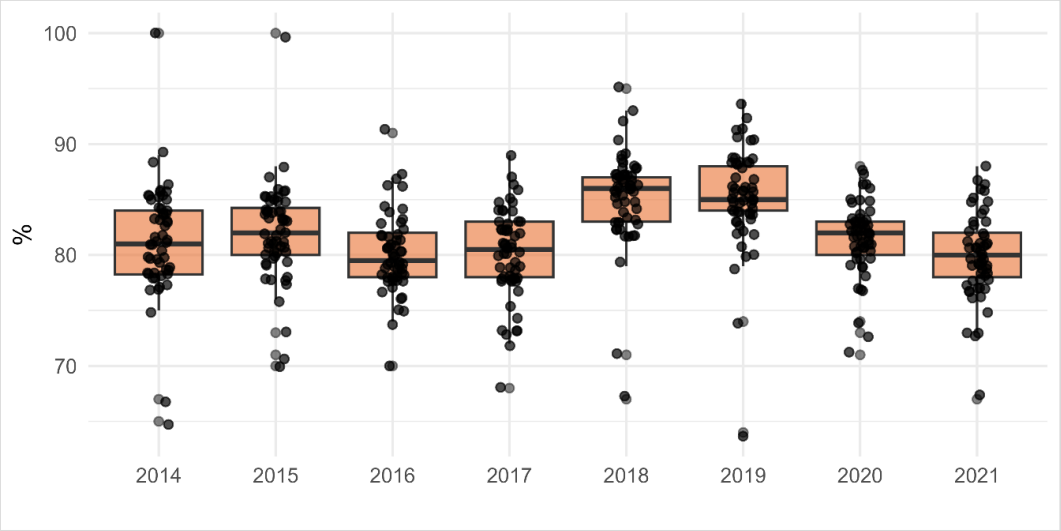

Bron: DUO open data; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

6.3.4 Begeleiding van studenten in beroepskolom

De vierde en laatste indicator is het aandeel studenten dat de Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) goed beoordeelt in de JOB-monitor. In de JOB-monitor is studenten gevraagd hoe zij denken over de begeleiding 'richting een volgende studie of werk'; 32 procent van de mbo-studenten gaf in 2024 aan positief te zijn over hun begeleiding richting een volgende studie of werk. Dat is iets lager dan in 2022 en gelijk aan het aandeel in 2020[129,130].

We hebben ook gekeken of er verschillen staan tussen onderwijsniveaus in het oordeel over de begeleiding bij de vervolgkeuze (zie Figuur 6.9). Een ruime meerderheid van de entreestudenten (mbo-1) is tevreden hierover. Op mbo-4 beoordeelt nog ruim een op de vier studenten de hulp van de instelling bij de vervolgkeuze als (heel) goed.

129 ResearchNed. (2020). JOB-Monitor 2020.
130 ResearchNed. (2022). JOB-Monitor 2022.

Figuur 6.9 Aandeel studenten dat de hulp vanuit de mbo-instelling bij de keuze tussen werk of een vervolgopleiding als (heel) goed beoordeelt

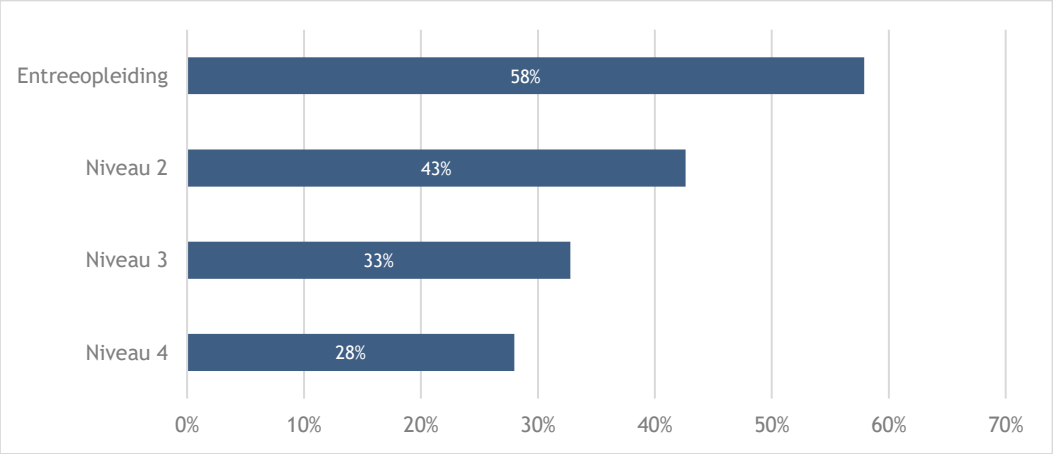

Bron: JOB-Monitor 2024; bewerkingen ResearchNed/KBA Nijmegen

In 2023 is de het rapport van de eindmeting van de Monitor LOB verschenen[131]. Enquêtes en gesprekken met schoolleiders, decanen en lob-coördinatoren in het mbo leiden tot de conclusie dat er een positieve ontwikkeling is geweest op het gebied van LOB maar dat er dat er op een aantal punten ook geen of weinig vooruitgang is geboekt ten opzichte van de vorige meting. Men is over het algemeen tevreden met LOB in de eigen school of afdeling, maar het is een vrij krappe voldoende in het mbo met rapportcijfers variërend tussen 5,8 en 6,5.

131 AO Consult. (2023). Rapport Monitor LOB 2023. Samenvatting Eindmeting.

7 Doelstelling 5: Verminderen laaggeletterdheid

7.1 Wat staat er in de werkagenda?

Deze laatste doelstelling heeft betrekking op laaggeletterdheid. Het mbo moet bijdragen aan het verminderen van laaggeletterdheid, door te investeren in scholingsprogramma's voor laaggeletterden. De inzet is vertaald naar de volgende maatregelen:

- Gemeenten, werkgevers en mbo-scholen nemen deel of werken mee aan het Nationaal Groeifondsproject LLO-Collectief, gericht op scholingsprogramma's voor laaggeletterden, waarin verbetering van taal-, reken- en digitale vaardigheden en beroepsvaardigheden met elkaar worden gecombineerd. Zo kan de doelgroep makkelijker doorstromen naar het beroepsonderwijs en hun positie op de arbeidsmarkt verbeteren. (Actoren: gemeenten, mbo-scholen en werkgevers. Deelname wordt gestimuleerd door VNG, MBO Raad, NRTO, VNO-NCW, MKB Nederland, looptijd 2022-2026/2027 (2de ronde is voorwaardelijk))
- Rijksoverheid en gemeenten werken toe naar bestuurlijke afspraken voor nauwere samenwerking op het thema laaggeletterdheid. (Actoren: Rijksoverheid en gemeenten, 2023)

We volgen bij deze doelstelling de deelname aan deze scholingsprogramma's, o.a., via de monitoringrapportages van het NGF project LLO-Collectief.[132] Er zijn geen concrete indicatoren geformuleerd. We bespreken in de volgende paragrafen naast laaggeletterdheid (van volwassenen) ook basisvaardigheden van mbo-studenten. Deze komen ook voor in Doelstelling 3, maar zijn op de lange termijn ook relevant in relatie tot laaggeletterdheid. In het verdere onderzoek zal de focus liggen op laaggeletterde volwassenen.

7.2 Wat is er al bekend?

Stand van zaken

Bij laaggeletterdheid gaat het om mensen die onvoldoende kunnen lezen, schrijven en/of rekenen en/of onvoldoende digitale basisvaardigheden hebben. De Algemene Rekenkamer schatte het aantal laaggeletterden (in 2016) op 2,5 miljoen mensen. Daarvan hebben 1,8 miljoen mensen van 16 tot 65 jaar moeite met taal en/of rekenen.[133] De overheid heeft bepaald dat, om te kunnen functioneren in de maatschappij, minimaal niveau 2F van de Referentieniveaus Nederlandse Taal vereist is. Dit is het taalniveau dat behaald moet worden om een diploma op mbo 2 niveau te halen (wat het minimale onderwijsniveau is om een startkwalificatie te behalen).

Mensen die laaggeletterd zijn en beschikken over onvoldoende basisvaardigheden hebben meer moeite om volwaardig te participeren in onze samenleving, en ervaren problemen op allerlei terreinen zoals:

- Moeilijk een baan vinden of houden. Volgens de Stichting van de Arbeid vinden mensen met lage basisvaardigheden moeilijker werk, hebben zij meer moeite hun baan te behouden en zijn vaker werkloos. Ongeveer 43% van hen is werkloos of inactief op de arbeidsmarkt.
- Problemen met gezondheid. Mensen die niet goed kunnen lezen en schrijven hebben vaak problemen met hun gezondheid. Zij kunnen bijvoorbeeld de bijsluiters van medicijnen niet goed lezen, waardoor de kans groot is dat zij de medicijnen verkeerd gebruiken. Volgens landelijk expertisecentrum Pharos

132 Het NGF project LLO-collectief is in 2022 gestart met twee pilot regio's. Bij succes wordt het aantal opgeschaald naar twintig pilots binnen de looptijd van de Werkagenda.

133 Inspectie van het onderwijs, 2021

heeft ongeveer een op de vier Nederlanders (24,5%) beperkte gezondheidsvaardigheden en maken mensen met beperkte basisvaardigheden meer dan gemiddeld gebruik van zorg.
- Problemen met communicatie en daarmee met het kunnen participeren in de samenleving. Laaggeletterden ervaren vaker problemen met formulieren invullen voor zaken als uitkeringen, toeslagen en belastingen. Ook is het voor hen vaker moeilijk om een computer, tablet en telefoon te gebruiken. Deze vaardigheden zijn steeds belangrijker om volwaardig te kunnen meedoen in onze samenleving.
- Taalachterstand bij ouders en hun kinderen. Ouders die moeite hebben met taal kunnen hun kinderen niet goed voorlezen en minder goed helpen met huiswerk. Daardoor is de kans groter dat hun kinderen ook niet goed leren lezen en schrijven.

Er zijn specifieke groepen te ontdekken waar laaggeletterdheid een grotere rol voor speelt.[134] Zo is de groep laaggeletterden onder mensen met een laag opleidingsniveau het grootst. Dat zijn mensen die onderwijs hebben gevolgd op het niveau van het basisonderwijs, het vmbo, de eerste drie leerjaren van havo/vwo of mbo niveau 1.[135] Circa veertig procent van de laagopgeleiden is laaggeletterd.[136] Er is een significante relatie tussen laagopgeleid (het niet afronden van een opleiding of afronden van een opleiding op laag niveau) en laaggeletterd (het niet hebben van voldoende basisvaardigheden). Als iemand een lager opleidingsniveau heeft, is de kans op laaggeletterdheid vele malen groter.[137] Een grote groep laaggeletterden heeft geen migratieachtergrond(c.a. 53%).[138] Dit vraagt om een om een andere aanpak en benadering dan bij laaggeletterden met een migratieachtergrond. Bij de NT1 doelgroep speelt bijvoorbeeld schaamte een grote rol, en dat vraagt een andere benadering.

Tot de basisvaardigheden worden in de Werkagenda Nederlands, Rekenen, Burgerschap en Digitale geletterdheid gerekend. Mensen die moeite hebben met lezen, schrijven en rekenen hebben ook vaker moeite met andere basisvaardigheden. In toenemende mate wordt daarom in beleid en aanpak deze samenhang tussen laaggeletterdheid en basisvaardigheden benadrukt, bijvoorbeeld door de SER.[139] Technologische ontwikkelingen en veranderingen op de arbeidsmarkt gaan snel: robotisering, digitalisering en toenemende digitale communicatie maken de noodzaak van een samenhangende aanpak alleen maar groter. Ook het streven van de overheid naar meer zelfredzaamheid en meer participatie van burgers maakt de aanpak van laaggeletterdheid hard nodig. De SER vindt dat laaggeletterdheid om economische en sociale redenen sneller moet worden teruggedrongen. Dit heeft tal van positieve effecten: meer sociale cohesie, toename van gezondheid, hogere productiviteit, maatschappelijke welvaart en economische groei. De aanpak van laaggeletterdheid moet ervoor zorgen dat iedereen – binnen de eigen mogelijkheden – de basisvaardigheden kan leren waarmee diegene in de samenleving en op de werkvloer kan meedoen.

De toenemende aandacht voor basisvaardigheden en de recente publicatie van de Staat van het Onderwijs laten de urgentie van onder andere goed taalonderwijs en taalbeleid zien, ook in het mbo.[140] Eerder dit jaar bevestigde het meest recente PISA-onderzoek dat het leesplezier onder Nederlandse jongeren flink is gedaald.[141] Bovendien bleek uit hetzelfde onderzoek dat ongeveer een kwart van de 15-jarigen te laaggeletterd is om schoolteksten te begrijpen; deze jongeren zitten vooral op het vmbo en stromen door naar het mbo. Hierdoor is het risico op voortijdig schoolverlaten bij deze groep groter, met alle gevolgen van dien.

134 Op de site www.Geletterdheidinzicht.nl is een uitgebreid overzicht te vinden van beschikbare kengetallen van laaggeletterden.
135 CBS (2021). Pilot Monitor Laaggeletterdheid 2021. CBS: Den Haag.
136 Buisman et al., 2013
137 CBS (2023). Monitor Laaggeletterdheid, proefjaar 2022. CBS: Den Haag.
138 Nationale Rekenkamer (2016). Aanpak van laaggeletterdheid. 18 april 2016.
139 Samen werken aan Taal, een advies over laaggeletterdheid, 19/02 SER, 2019
140 De staat van het onderwijs, Inspectie van het onderwijs, 2023
141 Resultaten Pisa 2022 in vogelvlucht. Universiteit Twente, Expertisecentrum Nederlands, KBA-Nijmegen, 2023

In 2019 deden de Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur een oproep tot een leesoffensief om de dalende trends in leesvaardigheid en leesmotivatie te keren.[142] Dit leesoffensief werd uitgerold bij de voorschoolse opvang, de kinderopvang en het funderend onderwijs, maar het mbo werd hierin nauwelijks meegenomen. Uit onderzoek naar leesbevordering in het mbo[143] bleek dat bijna alle docenten Nederlands hun taak wat betreft het stimuleren van hun studenten om te lezen (zeer) belangrijk vinden (en hun collega's volgens hen ook). Echter slechts een derde (31%) van de docenten geeft aan dat leesbevordering is opgenomen in het beleid van hun mbo-instelling. Docenten Nederlands bepalen dan ook vaak zelf of en hoeveel aandacht zij aan leesbevordering besteden. In veel gevallen is er, voor zover de docenten weten, geen geoormerkt budget voor leesbevordering op school. Mbo-studenten vinden lezen ook erg belangrijk. Echter, een aantal studenten geeft aan dat het volgens hen niet nodig is om op het mbo nog aandacht aan lezen te besteden. Zij vinden dat dit beter past in het primair en voortgezet onderwijs.

Beleidsmaatregelen

In 2015 is in samenwerking tussen OCW, VWS en SZW besloten om het Actieprogramma Tel mee met Taal op te zetten. Een van de actielijnen van Tel mee met Taal was de lokale netwerkaanpak Taal voor het Leven waar Stichting Lezen & Schrijven verantwoordelijk voor is. Dit ondersteuningsprogramma helpt gemeenten en organisaties met het opbouwen of versterken van de lokale infrastructuur wat betreft het tegengaan van laaggeletterdheid. Daarnaast ondersteunt Taal voor het Leven gemeenten en organisaties bij het vinden, opleiden en volgen van de doelgroep bijvoorbeeld door het ontwikkelen van materialen en instrumenten en het inrichten van Taalhuizen/Taalpunten. Het programma vond plaats tussen 2016 en 2018 en is vervolgens geëvalueerd. Uit deze evaluatie blijkt dat alle doelstellingen uit dit actieprogramma zijn behaald en vervolgens is besloten om op dit actieprogramma voort te bouwen met de Vervolgaanpak laaggeletterdheid 2020-2024.[144] Een belangrijke toevoeging ten opzichte van Tel mee met Taal is de inclusie van rekenvaardigheden en digitale vaardigheden. De vervolgaanpak heeft als belangrijkste doelstellingen:

- Meer mensen bereiken met een aanbod op maat
- Meer kennis en meer transparantie over de kwaliteit en de effectiviteit van het ondersteuningsaanbod
- Gemeenten zelfstandige regie geven over de aanpak van basisvaardigheden

Voor het behalen van deze doelstellingen zijn tien maatregelen opgesteld die uiteenlopen van het opleiden van taalambassadeurs tot het verschaffen van subsidies aan werkgevers voor opleidingen basisvaardigheden op de werkvloer.

Een andere maatregel uit deze vervolgaanpak is het oprichten van het Expertisepunt Basisvaardigheden. Dit expertisecentrum is in samenwerking tussen Movisie en Stichting Lezen & Schrijven opgericht en richt zich op alle organisaties, professionals en vrijwilligers die te maken krijgen met mensen die moeite hebben met lezen, schrijven of andere basisvaardigheden. Op de website wordt alle kennis over subsidieregelingen, onderzoeken en andere zaken die betrekking hebben tot de aanpak van laaggeletterdheid gebundeld.

De campagne Doe meer met Taal is een ander initiatief van de vervolgaanpak. Met deze campagne, die door de Rijksoverheid is gelanceerd in september 2023, worden mensen die Nederlands als moedertaal hebben aangemoedigd om hun basisvaardigheden te verbeteren. Dit gebeurt onder andere door tv-commercials, radiospotjes, online advertenties en posters die verwijzen naar de campagnewebsite. Op die campagnewebsite kunnen mensen gratis online oefenen of informatievinden over fysiek cursusaanbod bij hen in de buurt.

142 Lees! Oproep leesoffensief, Onderwijsraad 2019
143 Stichting Lezen (2022). Leesbevordering in het mbo. Stand van zaken 2021-2022. Amsterdam: Stichting Lezen
144 Deze aanpak loopt in 2024 af; er wordt gewerkt aan een vervolg.

De aandacht voor laaggeletterdheid en basisvaardigheden in het mbo is de laatste jaren toegenomen. Veel van de middelen zijn bedoeld voor volwasseneneducatie. Via de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) ontvangen gemeenten elk jaar budget voor volwasseneneducatie en de aanpak van laaggeletterdheid. Gemeenten kunnen hiermee cursussen taal, rekenen en digitale vaardigheden aanbieden aan volwassenen. Vanaf 2023 is voor de aanpak laaggeletterdheid 5 miljoen euro toegevoegd uit de CA (coalitieakkoord)-enveloppe voor het versterken van onderwijskwaliteit en 5 miljoen vanuit de CA-bijdrage van SZW. Samen voegen OCW en SZW vanaf 2023 dus jaarlijks 10 miljoen euro toe aan het educatiebudget voor de aanpak laaggeletterdheid. Deze middelen, in combinatie met de eerder aangekondigde 5 miljoen euro in de Voorjaarsnota, zorgen dat er in totaal vanaf 2023 15 miljoen euro extra wordt geïnvesteerd in de aanpak van laaggeletterdheid. Met subsidie van het Nationaal Groei Fonds is in 2023 het *Leven Lang Ontwikkelen Collectief voor laaggeletterden en laagopgeleiden* gestart. Dit project heeft tot doel om in regionale samenwerking tussen onder meer mbo, gemeenten, UWV en bedrijfsleven maatwerktrainingen en cursussen te bieden, die de doelgroep (weer) perspectief op doorontwikkeling bieden en hun maatschappelijke positie en hun positie op de arbeidsmarkt versterken. Er zijn twee pilotregio's met het project gestart; afhankelijk van de uitkomsten van deze pilot kan het project worden uitgerold naar achttien andere regio's.

Aandacht voor laaggeletterdheid en basisvaardigheden in het mbo is recent extra op de kaart gezet in een kamerbrief van Minister Dijkgraaf.[145] In zijn brief vraagt hij aandacht voor de volgende knelpunten:

- Dalend niveau van de instromende leerlingen uit het voortgezet onderwijs.
- Studenten die uitvallen zonder diploma, mogelijk met een te laag niveau basisvaardigheden.
- Onvoldoende zicht op de beheersing van de basisvaardigheden in het mbo

In de brief worden maatregelen aangekondigd waarbij wordt ingezet op kwaliteitsverbetering van het onderwijs en de examinering, op professionalisering van docenten en op monitoring van het beheersingsniveau van de basisvaardigheden van jongeren. Met name dat laatste is nog onder de maat. Inmiddels lopen er steeds meer projecten binnen het mbo. Zo is eind 2023 het *Leesoffensief Heel MBO leest* opgestart, geïnitieerd door het Kennispunt Taal en Rekenen, de MBO Taalacademie en Stichting Lezen. Doel is om in navolging van acties in het po en vo nu ook in het mbo de dalende trends in leesvaardigheid en leesmotivatie te keren.

7.3 Landelijke ontwikkeling

Het meest recente PISA-onderzoek bevestigde dat het leesplezier onder Nederlandse jongeren flink is gedaald in de laatste jaren, en dat ongeveer een kwart van de 15-jarigen te laaggeletterd is om schoolteksten te begrijpen. Deze leerlingen zitten vooral op het vmbo en stromen veelal door naar het mbo.

Een ander onderzoek dat (o.a.) laaggeletterdheid in kaart brengt is PIAAC (Programme for the international Assessment of Adult Competencies). Dit is het grootste internationale onderzoek naar kennis en vaardigheden van volwassenen. Het onderzoek wordt eens in de tien jaar uitgevoerd in meer dan dertig landen waaronder Nederland, onder leiding van de OESO. Er wordt onder andere inzicht verkregen in deelname aan training en opleiding, en de manier waarop kennis en vaardigheden op het werk en in het dagelijks leven worden gebruikt. De tweede ronde wordt momenteel afgerond en de resultaten worden eind 2024 gepubliceerd.

De pilot van het NGF wordt gemonitord door het NGF LLO-Collectief laaggeletterden. De beleidsmonitor van Tel mee met Taal loopt momenteel, en het CBS brengt volwasseneneducatie in kaart. Wanneer uit deze

145 OCW (2023). Kamerbrief. Kaderbrief aanpak basisvaardigheden mbo.

onderzoeken de gegevens over aantallen laaggeletterden en hun deelname aan scholingsprogramma's beschikbaar zijn, zullen deze gerapporteerd worden binnen het huidige onderzoek.

8 Conclusie

In bovenstaande hoofdstukken is per doelstelling van de prioriteit Kansengelijkheid een overzicht gegeven van de inhoud van de Werkagenda, de stand van zaken per indicator, wat er al bekend is uit eerder onderzoek en welke beleidsmaatregelen zijn genomen. Voor de te onderzoeken indicatoren geldt dat nog niet in alle gevallen gegevens beschikbaar zijn. In later te verschijnen rapporten zal dit wel het geval zijn, waarbij tevens gekeken zal worden naar de inzet van mbo-instellingen op de verschillende doelstellingen.

Samenvattend kunnen we stellen dat:

- Mbo-studenten op verschillende vlakken nog een andere positie hebben dan studenten in het hbo of wo;
- Het studentenwelzijn zich positief heeft ontwikkeld na de coronajaren;
- De veiligheid van mbo-studenten over het algemeen goed is; de overgrote meerderheid van de studenten voelt zich veilig op de instelling, stage en/of bij het leerbedrijf;
- Een groot deel van de studenten niet tevreden is over de begeleiding op school (slechts de helft van hen is hier positief over);
- Het voortijdig schoolverlaten (vsv) de laatste jaren is gestegen; de doelstelling om dit terug te brengen naar 18.000 is dan ook nog niet behaald;
- Het doorstroomsucces binnen het mbo is in het meest recente jaar afgenomen. Studenten die instromen in het mbo zijn over het algemeen succesvol (meer dan 70% stroomt door), maar dit is in het meest recente jaar aanzienlijk lager dan voorheen;
- De doorstroom naar het hbo vanuit mbo-4 is afgenomen. De mate waarin doorstromers dit *succesvol* doen is vrij stabiel over de jaren heen;
- Studenten zijn over het algemeen niet tevreden over de begeleiding die ze krijgen bij de keuze tussen werk of een vervolgopleiding.

Ook zien we dat voor verschillende onderzochte indicatoren de spreiding *tussen* instellingen aanzienlijk is. De vraag die hieruit volgt is hoe deze verschillen veroorzaakt worden: ligt dit aan het feit dat mbo-instellingen ook te maken hebben met verschillende studentenpopulaties? Of ontstaan deze verschillen door wat de mbo-instellingen *doen*? In het vervolgrapport zullen we dit, voor zover mogelijk, nader onderzoeken.

ResearchNed